

HLÁSY

Katolického spolku tiskového.

SV. HELENA

DLE HISTORIE A PODÁNÍ.

V PRAZE 1913.

Nákladem Katolického spolku tiskového. — V komisi
Cyrillo-Methodějského knihkupectví Gustava Francla.

SV. HELENA

DLE HISTORIE A PODÁNÍ.

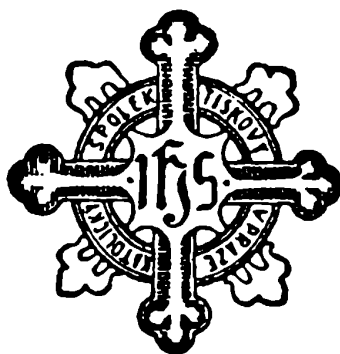
Dle francouzského spisu

Dr. R. COUZARDA

na oslavu 1600letého jubilea svobody křesťanstva

v jazyku českém podává

MARIÁNSKÁ DRUŽINA SMÍCHOVSKÁ.

V PRAZE.

NÁKLADEM KATOLICKÉHO SPOLKU TISKOVÉHO. — V KOMISI
CYRILLO-METHODĚJSKÉHO KNIHKUPECTVÍ GUST. FRANCLA.

1913.

Nihil obstat.

Dr. J o s. T u m p a c h,
censor.

Imprimatur.

Z kníž. arcib. Ordinariátu v Praze, dne 10. října 1913,
čís. 13623.

Dr. J a n N e p. S e d l á k,
generální vikář.

Předmluva.

Abbé R. Couzard, který jest superiorem chlapeckého semináře diecése Angerské v Bon-Encontre ve Francii, poznamenal v předmluvě ke svému spisu „Sainte Hélène d'après l'Histoire et la Tradition“, že soukromá úcta k sv. Heleně a k císaři Konstantinu Velikému ho přiměla, aby si sbíral látku o předmětě tomto, načež přátelé jeho, dověděvše se o tom, že ho nutkali, aby vše zpracoval a do tisku dal. Sám přiznává, že dle požadavků přísně kritické vědy životopis tento všude psán není, neboť písemné prameny k životopisu sv. Heleny jsou praskrovné; více nám skýtá ústní podání. Aby se však nemyslilo, že z ulice, bez rozvahy, jest vzato, co se podává, protože listin pojištěných jest pramálo, jest přece událostí malých nebo velkých, které dějiny byly zaznamenaly, napsáno dosti, takže může býti podán obraz zaokrouhlený, z něhož soudný čtenář, který dobré vůle jest, se vzdělá. Ani z daleka nebylo pomýšleno na to, upřílišováním něco chtíti dokázati; neboť tak se pravdě neposlouží. Ale co minulost zachovala, toho bylo použito. Kéž budoucí věkové svým dějezpytem podají nám ještě více zářící obraz velké císařovny sv. Heleny.

Stanovisko křesťanské ovšem se zakládá na pravdě, hlediště pak jeho prozírá k Prozřetelnosti božské, která zasahuje do života v malém i u velkém a tudíž více méně i do dějin člověčenstva, kdy a jak se jí líbí. Nikdo se ne-

podiví, že za doby císařovny sv. Heleny a jejího syna císaře Konstantina Velikého zasahovala Prozřetelnost Boží do dějin jak církevních tak světských neobvykle. Toliko podotknouti sluší, že co do svátostného křtu Konstantina Vel. dokázáno jest, jak se za našich dob za to má, že se dal pokřtiti teprve na konci života svého, který nastal † 22. května L. P. 337, v Achyronu u Nikomedie v Malé Asii na hod Boží svatodušní. Po velikonoci začal císař churavěti. I dal se zanésti do chrámu, kde kleče vyznal své hříchy a přijat byl mezi katechumeny. Po té vybral se na venkovské sídlo Achyron, aby se připravil na sv. křest, který na smrtelném lůžku od biskupa Euseba přijal. Opravuje se tudíž názor v knize podaný, kde jest řeč o křtu císaře Konstantina Vel., jakoby byl v Římě, kde byla sv. Helena živa, sv. křest kolik let před smrtí přijal.

Mariánská družina dívek na Smíchově u Prahy vzala na se překlad spisu francouzského „R. Couzard, Sainte Hélène d'après l'Histoire et la Tradition“, jednak na památku jubilejního roku 1600., kdy křesťanstvo nabylo svobody r. 313 ediktem Milánským, jednak aby úcta sv. Heleny císařovny, matky křesťanstva, po zásluze více byla oceněna. „Úpěla církev pode jhem“, jak napsal veliký papež, otec Slovanův, Lev XIII., dne 25. března 1899; „než mladistvému císaři Konstantinu Velikému ukázalo se na nebi znamení kříže a s ním blahověst, že v tomto znamení zvítězí“. Jak se to stalo, vypravuje kniha tato. Měl-li Konstantin až o 100.000 mužů u vojště svém méně nežli jeho soupeř Maxentius, tím podivuhodnější jest vítězství jeho. A jakého významu nabylo vítězství toto! Prozřetelnost Boží připravovala vítězstvím tímto osvobození národů křesťanských ode jha pohanského a židovského. Kříž byl dosud pohoršením židům, bláznovstvím pohanům, povoláním ovšem, křesťanům

totiž, jak píše sv. Pavel (1. Kor. 1, 23), Krista Boží mocí a Boží moudrostí.

Po 300 let trvalo pronásledování křesťanů, kteří byli nuceni v katakombách se ukrývat. Tyto katakomby v Římě jsou podzemní pohřebiště, kde křesťané zejména sv. mučedníky za víru pochovávali, po chodbách jejich se shromažďovali, zde své bohoslužby konávali. Od té doby, co se staly katakomby přístupnými, jest patrno, jakých rozměrů měla ona pronásledování křesťanů. Jsoutě to ohromné chodby podzemní v délce, jak očitý svědek prof. Hartman Grisar T. J. dosvědčuje, až na 200 mil, ovšem v rozličných směrech; po obou pak stranách v kolika vrstvách nad sebou do stěn vsazeny hrobky, takže až na 5,000.000 hrobů napočteno, z nichž přemnohé jsou hroby blah. mučedníků. A r. 313 nastala chvíle, kdy křesťanstvo přečkalo pronásledování a nabylo svobody. Jaká to událost světová! Z té příčiny jest nám trvalá památka na takovou událost vítána a zasluhuje, aby nejen r. 1913 u vděčné paměti byla zachována, ale i do budoucnosti zachována zůstala, což se stane i spisem tímto. Co pak se úcty císařovny sv. Heleny týče. postačí, učiní-li se zmínka, že císařovna Helena je světící. Jsou-li životy svatých překrásnými květy v zahradě církve Boží, zajisté mile působí na duši křesťanskou, která okřeje v ovzduší tomto, osvěží se přelíbeznou vůní jejich ctností, povzbudí se k následování. Čtete jen v takovém životopise zdařilém, a žasnete, jaké překrásné plody vytvoří na př. víra, naděje a láska jejich. Nám pak Čechoslovánům jest zejména sympatickou sv. Helena pro svou podobu s matkou naší vlasti sv. Lidmilou. Čím byla sv. Helena pro světovou říši římskou, tím byla sv. Lidmila pro národ českoslovanský. Císařovna sv. Helena odchovala Konstantina Velikého, kněžna sv. Lidmila kněžice českého sv. Václava.

Píše-li autorovi biskup jeho Angerský, dáváje schválení k tisku: „Vaše kniha byť nebyla kritická, zajisté poslouží ku vzdělání“, má pravdu. Milá tvář světice jest dosti šťastně vystižena na základě historie i tradice. Modlitbou, utrpením a dobrou radou sprovázelo srdce její mateřské neustále mileného syna: a Konstantin zavděčoval se svojí matce uctivostí, láskou a oddaností, takže se stal její korunou a chloubou. Pravda a pořad křesťanského života září z ní oproti lži a náruživosti. Konstantin zvítězil sv. křížem. Sv. Heleně pak bylo dopřáno, pravý kříž, na němž zemřel Pán Ježíš, jenž po 300 let byl předmětem potupy a rouhání, naléztí a jej zvelebiti a veškerému křesťanskému světu na památku zanechatí.

Francouzský spisovatel připsal ze dne 15. listopadu 1912 s radostí svolil, aby jeho spis byl v řeči české podán a na památku vytištěný exemplář mu zaslán; což se také stane. Družina Mariánská vzdává pak dík své spolusodálce sl. Julii Ebertové za milý dárek a všelikou námahu s tím spojenou, která spis ten z francouzského jazyka převedla do českého.

V Praze, u sv. Ignáce, dne 28. září 1913.

P. A. R e j z e k T. J.
t. č. ředitel Mar. družiny Smíchovské.

HLAVA I.

Cesty Boží.

Když se objevila jitřenka hlásající, že nastává III. století, asi 50 let před narozením sv. Heleny napsal Tertullian tato slova: „Není ani možná, aby jednou césar a křesťan srovnali se v téže osobě“. A co se zdálo býti nemožností, uskutečnila časem mocná pravice Prozřetelnosti božské. Ovšem, život křesťanský a velmoc pohanská ve svých zásadách se srovnati nedají. Než bystřejší zkoumatel života by se byl sotva odvážil takového výroku; neboť hned v prvních stoletích mohl vypořizovati, jak se vliv křesťanství objevoval v četných davech a postupoval dále a dále, takže křesťané záhy tvořili valné shromáždění, jež se nazývalo církví. Zákony křesťanského života, mravy, křesťanské smýšlení pronikaly brzy společnost lidskou ve všech vrstvách jejích. Otroctví, byť za tím porůznu, mizelo, rozdíl mezi nevolným a volným, chudšasem a zámožným pomalu přestával. Ubohost tisíců, na niž se mocní před nedávnem ještě lhostejně dívali, ustupovala před očima samých císařů římských. Neušla pozornosti zbožnost s křesťanskou lidumilností, která se vykázáti mohla skutky lásky bliženské. Do života rodinného, v pohanství nepochopeného a proto nešťastného, zavítala láska; a nebylo řídkou věcí viděti, s jakou obětavostí se věnuje otec výchově svých dítek a s jak něžnou láskou pečuje matka křesťanská o všechny svoje svěřence. Co antická mythologie marně se dovolávala pravdy

a svědomí a filosofové ozáření osvětou bezúčelně se namáhali, aby lidem vštípili své nauky: víra v jednoho Boha, Stvořitele a jednorozeného Syna, Spasitele světa, ujímala se všude. Svítalo, takže se tušilo, že za nedlouho nastane den, veliký den, aniž se dá zadržeti světlo ve svém postupu. V zájmu pohanských císařů ovšem bylo, nepřipustiti světla sv. víry křesťanské; byltž císař obhájcem ústavy, která vše soustředila v jeho prospěch. Stavěl se přítelem býti lidu, o jehož zábavu se staral, jehož sympathiím a antipathiím nadržoval, kdežto křesťané nesouhlasili s jejich bohopustým jednáním. Ovšem, císař byl nejvyšším veleknězem, strážcem lidové bohoslužby, přirozeným ochráncem pohanských kněží, kouzelníků, čarodějníků a věstců: za to křesťané stavěli proti nim kněžstvo, pravé věstitele slova Božího, kteří jim zjednávali života nadpřirozeného a učili je rozlišovati víru pravou od pověry, proroky Bohem vyslané od proroků falešných, hlásali, že nauka křesťanská je přístupna všemu lidu i neuvědomělému, ani otroky nevyjímajíc. Konečně byli křesťané novotáři, jejichž nauka vyvracela tradice antické.

Křesťané ovšem tělem svým sloužili císařům, kdežto duše zasvěcovali Bohu svému: pohanům pak byl císař svrchovaným vládcem ve státě i v náboženství. Z té příčiny byli křesťané rozhlášeni jako nepřátelé veřejného klidu.

Než nejkrutější muka nebyla s to, aby zadržela proudy křesťanstva, které se vzmáhalo víc a více, takže i císař se cítil bezmocným proti nim. Byť i příbytky jejich byly spíše podzemní, takže v hrobech, v katakombách sv. mučedníků, nalézali oddechu a konali své bohoslužby, vzdalujíce se lidu pohanského, nepochybovali, že jednou nadejde doba, kdy i jejich náboženství zjedná Hospodin svobody a platnosti před veškerým člověčenstvím.

Již dávno učenci a filosofové uvažovali o nauce křesťanské, ale vždy bez výsledku; duchu jejich by se bylo zamlouvalo světlo pravdy, než srdce jejich se zhrozilo sebezáporu a oběti lásky, jakož i dobročinnosti s ní spojené. Že krutý námořník Nero, potměšilý tyran Domitian, vojín spíše nežli psycholog Trajan nerozuměli silám, které spěly k neodolatelným jejich porážkám, nikdo se nediví; ještě méně si rozuměl Mark Aurel vychovaný Frontonem, nepřitelem křesťanstva. Starým bajkám, pomluvami protkaným, se ovšem více nevěřilo, jako na př. byly žaloby, že křesťané při svých bohoslužbách slaví krvavé hody, jakoby lidského masa požívali, lidské krve pili, což povstalo z doslechu o tajemství nejdražší oběti mše sv. a stolu Páně, kterému nerozuměli, ale pomluvy o něm roznášeli. Viděli pak císařové na vlastní oči, že nemají věrnějších poddaných, chrabřejšího vojska, v mocnářství svém počestnějšího obyvatelstva nad křesťany. Alexander Severus jim rozuměl. Maje za to, že šlechetná a čistá duše, duch ideálu a ctnosti přístupný poslouží více k záchraně mocnářství nežli velký rozum, nabyl přesvědčení, že toliko křesťanstvím se povznese a vytrhne císařství z povržení, v němž se potácelo a hrozilo utonouti. (Lampride, *Histoire Auguste. Alexandre Sévère* XXI, XXVIII, XLIV, XLVIII, LI. Má se za to, že matka jeho Mamaea byla křesťankou). Nástupcové Alexandra Severa, zejména ti, kteří byli čistokrevnými Římany nebo lidmi oslněnými pověrou barbarskou, nerozuměli ovšem této vysoké politice, spíše usilovně překáželi pokřesťanění. V podezření berouce společné državy křesťanů, nepřáli jim, ano bezprávně je o ně olupovali. Předstírajíce vlastní obranu proti nepřátelům, místo aby ztrestali odbojných, obraceli ostrí proti křesťanům, takže všude útisky a pronásledování byly údělem křesťanův a jen v útěku byla jejich zá-

chrana. Spíše však únavou ochabli pronásledovatelé, nežli pronásledovaní křesťané v mukách svých. Duše dobré a veliké zatoužily tím více po vítězství nad nespravedlností, jednak stávající se křesťany, byť i za cenu statků ba i časného života, jednak kloníce se ku křesťanům přáli si snažně, aby v brzce dopřána jim byla svoboda u vyznání jejich.

Sen Alexandra Severa nabýval více a více určitosti, zdokonaloval se, mohutněl, ba vzklíčil v hlavě císařské mnohem mocněji, když po vůli Boží nadešla chvíle jeho uskutečnění. Poslední srážky bezmocného tyranství císařů pohanských s neodolatelnou převahou křesťanstva za svobodu a oprávněnost křesťanského náboženství se odehrávaly na bojišti pro spásu nesmrtelných duší.

I. Narození sv. Heleny. Její vlast, náboženství, mládí.

V letopisech téměř každého národa jsou jisté osobnosti, které, jak pozorovati bývá, do budoucnosti jeho velice zasahují. Avšak často se stává, že prvá léta jejich mládí bývají zahalena do neproniknutelných tajů, dokud nenadešel jejich okamžik, kdy zazáří svým jasným na obzoru dějin ve světle Božím. Takovou je světice, jejíž život má býti předmětem zájmu čtenářova.

O jejím rodišti neví se nic jistého, podobně o jejích předcích. Trevír, York, Colchester, Malá Asie objevují se v knihách historických jako rodiště sv. Heleny. Historikové němečtí bájí o Trevíru, Angličané o Yorku neb Colchestru; pravděpodobně jest však Malá Asie kolébkou světice této. Jedni pak i druzí mají za to, že byla původu urozeného. Překročivše tudíž Hellespont (nyní úžinu Dardanellskou) běřeme se na pravo nechajíce Abyd, odkud má musa Řeků svoje illustrované, pro vždy tragické legendy,

až uźříme úžlabinou otvírati se Propontidy (nyní moře Marmarské). Jejich břehy dotýkají se na severu a východu provincie Bithynské, vody pak stýkají se s Černým mořem, kde se 3 stran obmíkaly tehdy rozsáhlou diecesi pontskou. Na severu od Propontid až na západ otvíral se blízko Bosporu záliv Astacenský (nyní záliv Iskmidský) s hlubokými vodami. Právě v úhelníku jeho bylo uprostřed III. věku rozloženo velké a bohaté město Nikomedie, jehož příjemné podnebí přivábilo brzy mimo mnohé cizince i rodinu císařskou.

Na několik mil římských od této metropole bylo viděti v zálivu mnoho rybářských lodic kolem úskalí ve způsobě srpu; místa pro veliké lodi tu nebylo; byloť zde toliko několik chatrčí, na nichž slunce od východu se odráželo. Zde byly také léčivé vody, chrámek zasvěcený Eskulapovi, uprostřed pak byla poněkud úhlednější čtvrt, známá pod jménem Drepán (nyní Jalova). Poslední výběžek Kavkazu chránil ji před vedrem poledním a šplouchavé moře ochlazovalo tamní ovzduší. Dle podání dosti spolehlivého bylo tu místo, kde se kolem r. 247 po Kristu a tisícího od založení Říma, za papeže sv. Fabiana, narodilo dítě, jemuž dáno jméno Helena.

Kdo, uslyšev jméno Helena, se tu nerozpomene na Troju, jejíž planiny zaniklé se rozkládaly po délce archipelagu (mnohoostrovím). (Prokop, *De aedificiis imp. Just. lib. V. c. 2.*) Dům, ve kterém se dítě narodilo, byla hospoda. Sv. Ambrož nám to dosvědčuje. Ovšem skrovný původ tento není nijak v souvislosti s budoucí výsostí, kterou Heleně určila Prozřetelnost Boží. Však také se nerděla studem ani za největší slávy své nad nízkým krovem, pod nímž uzřela světlo světa. Ale Hospodin si libuje v tom, že, co před světem bylo v prachu a nicotné, vyvolí si, aby to povýšil nad mocné a ještě více nad hrdé toho světa.

Sám Ježíš Kristus s potupného kříže vítězil nad světem a kříž se stal znamením vítězství nad nejmocnějšími nepřáteli jeho. Křesťané se nijak nediví vědouce, že přepych bývá původem odpadu od církve, avšak nikoliv původcem mučednictví za víru.

V tomto stavu vyrůstalo kvítko nadějně. Helena se vzdělávala ve všem, co poměry rodinné vyžadovaly. Schopnosti pak jejího ducha a srdce nad obyčej vzácné probouzely se víc a více k činům šlechtěným a ctnostným. Všímali snad sobě i bohatí cizinci, když navštívili lázně Drepaňské a zavítali do hostince na zotavenou, tvora tohoto zajisté podivuhodného. Než jaké možnosti dodávali do skvělejší budoucnosti?

Důležitější jest otázka, byla-li za oné doby v tamním kraji nějaká stopa po křesťanství. Sv. Ambrož a sv. Pavlin zmiňují se o tom a Theodoret zejména se rozepisuje jaksi proti Eusebiovi, historikovi života Konstantina Velikého, o otázce této (Mason, *The Persecution of Diocletian* p. 144. Cambridge, Brighson Belt). Praví, že Bithynie byla od dávných dob územím, kde zdařile vzkvétalo křesťanství. Panoval tu císař Filip, jenž zavražděn byl Gordianem ml., aby se sám zmocnil trůnu. A Gordian tento byl křesťanem. Tak vypravuje biskup Antiochijský, sv. Babylas, že si zločinem dopomohl k trůnu, ale jako napotom Theodosius císař pokáním veřejným usmířoval Hospodina za svůj zločin, tak si vedl i tento následník trůnu, jak nás jistí historikové ujišťují. Tehdy od 30 let bylo křesťanství v míru. Palác i dvůr císařský byl olidněn křesťany, kteří se těšili z přízně u císaře samého. Křesťané tudíž požívající volnosti věnovali se křesťanským bohoslužbám, víra sv. se ujímala a počet křesťanů se vzrůstal úžasně. A Helena se skály se dívajíc na loďky rybářské, jak se blíží k Drepáni, nejednou zpozorovala na zadní části lodi obraz Panny, jenž byl umístěn, kde dříve stávala necudná bohyně

Venuše, aneb sochu nějakého mučedníka-světce místo ohyzdného Neptuna neb krutého Merkura. Naslouchala častěji, jak se vyprávělo o hrozných mukách za křesťanskou víru. Nejeden pak rybář vykládal soudruhům svým ještě pohanským o Kristově náboženství s nadšením takovým, že až dojati byli a křesťany se stali. Zatím děvčátko se vyvíjelo všemi vnadami dle duše i těla. Mladá dívka vynikala neobyčejným rozumem, duch její prospíval moudrostí a srdce její milostí Boží utvářilo se až k vyspělosti.

Brzy po císaři Filipovi nastoupil na trůn Decius (249—251), s nímž začalo opět pronásledování křesťanů. Hrozné bylo dívat se, jak křesťané všelikými prostředky se nutí k odpadu spíše nežli k mučednické smrti. Nastaly zlé časy. Co den slýchala Helena o větších a větších protivenstvích, až se nebe červenalo nad záplavou plamenů šlehajících; při všem pak neztrácela mysl, duše její zvažněla a zesílila v dobrém předsevzetí. Rodiče Helenini ustrašení snažili se utlumiti náchylnost srdce ku křesťanství, avšak marny byly jejich námahy. V srdci Helenčině bylo se již ujalo símě pravdy Boží, takže bouře s žalem vniterným spojené upevňovaly jen zásady křesťanské v mladistvé duši její.

R. 259 za Valeriana vtrhli Skythové do Bithynie. Římské čety Chalcedonských, ač dosti silné, neodolaly jim, nýbrž prchaly před nimi. Skythové vzali Nikomedii, a pálili a pustošili nad to ještě 20 měst. Několik dní zdržovali se též na blízku Drepáně; avšak na chudičkém městečku nepopadli mnoho. Na vlastní oči se slzami dívala se Helena na ubohé oběti křesťanů. Jak ráda by se jich byla ujala, přístřeší a pomoci jim poskytla! (Paul Allard, *Histoire des Persecutions*, t. II. p. 287). Skythové zmizeli, a objevili se Peršané, jejichž krutost nebyla menší. Na vysokých zdech antiochijských stojí Valerian a hledí bez-

mocný, jak pustoší jeho území. Povzbuzen několika nepatrnými úspěchy odhodlal se vrhnouti se na ně a pronásledovati je. Zprvu mu přálo štěstí, avšak brzy přemožen a jat, až po 5 letech jako zajatec, zemřel ukrutný nepřítel církve, ničitel nevinných kněží a nejlepších věřících, uchvatitel statků církevních. Tak pokořen Saporem, králem Perským, v hanbě své zahynul. Kam až dospěly při tom myšlenky Heleniny, historie nám nepraví: ale křesťané si opakovali slovo Páně: „Prst Boží je v tom“. Totéž vojsko, které do nedávna, opojeno vítězstvím, ve své hrdosti tak krutě si vedlo proti bezúhonným křesťanům, hanbou prchalo den ode dne; aby mohli snáze utíkat, zahazovali své nejtěžší zbraně a své orly. Lhostejně se dívala Gallie na osudy Asie, hluchá oproti všemu volání o pomoc. Až Balist, jeden z vojevůdců, zhrdl utečenci. Odenat, kníže Palmyrský, rovněž pokořen Saporem, králem Perským, spojil se s Římany a vytrhl pod praporem jejich, až zvítězil. Se souhlasem lhostejné Gallie podmanil si území Asijské a přioděl se nache císařským v Palmyru. Jemu podrobena byla celá Syrie, veliká část Malé Asie, v brzce i Egypt se připojil. Od té chvíle vypověděl Východ Římu poslušnost r. 264. Všude po světové říši římské nastal největší zmatek. Každé vojsko volilo si svého nejvyššího velitele. Hotové to bylo tyranství. Tehdy Gothové zmocnili se Řecka, Němci území podunajských, Frankové vtrhli do Gallie. Konečně jak Orient, tak Gallie měly svého císaře. Již od 6 let panoval Postumus a po smrti jeho Petrik oblékl se pláštěm nachovým, až Klaudius vychován byl pro trůn císařský. Vyčistil pak území od barbarů sužujících jeho poddané, než po 2 letech zemřel zanechav historii jméno věhlasné a národu, který jej oplakával, jméno dobrodince, r. 270.

Aurelian (270—275) byl císař krutý, velice

prudký: ale že byl výtečný vojevůdce, uznalo ho vojsko, které nazvalo jej „Železnou Rukou“. Maje v úmyslu pokračovati v díle svého předchůdce Klaudia rozbil tábory proti Gothům na březích Dunaje, porazil Vandaly, zahnal Skythy, avšak ani Gallie ani Orient nebyly mu dosud podrobeny. Na kterého tudíž nepřítele obrátí své zbraně? Bude to Petrik nebo Zenobijs, která u velké slávy po smrti Odenata, chotě svého nedávno zavražděného, ujala se v Palmyru žezla? Na okamžik váhal, až vyrazil s vojskem k Bosporu. Tak tomu chtěl Hospodin, jenž řídí kroky všech panovníků světa. Dílo toto bylo se již dlouho připravovalo, ač v zátíší, dokud by hodina velikého dne byla nenadešla. Mladá hostinská v Drepani zatím byla se připravovala na své poslání. Byla jí právě 24 léta.

II. Zasnoubení Helenino s Konstancem Chlorem. Narození Konstantinovo.

Císař Aurelian dlel jednoho dne v Gallii. I vzpomněl si, jak jeho matka, bývalá kněžka ve službách Slunce, předpovídala mu, že bude císařem; tehdy byl ještě děckem. Nyní mu tanulo na mysli, jak dlouho asi potrvá svrchovanost císařská v jejich rodině. Zvědav tudíž byl, co mu asi kněžky sdělí. I odpověděly mu, že žádný z potomků jeho neobdrží výsosti této, jelikož je určena potomkům Klaudiovým, jenž byl jeho předchůdcem. (Vopisque, Hist. Auguste, Aurelien, 4). Než už 2 léta před proroctvím kněžek galských, za války na Východě, přijal Aurelian do svého vojska mladistvého ještě důstojníka, avšak muže poctivého a už zasloužilého, ač zásluhy jeho dosud uznány nebyly. Štěstí mu jaksi nepřálo a proto byl nemajetný, takže soudruhové přezdívali mu „Pauper“ t. j. „chudšas“, a po snědé tváři obdržel přídomek „Chlorus“. Jeho skromný vzhled, učiněná

dobrota a statečnost vojenská zjednaly mu vážnosti, že ho kde kdo ctil a miloval. Jeho otec slul Eutrop Dardanský, matka pak Klaudia byla dcera Krispova. A Krispus byl bratrem krále Klaudia II. gothského. Narodil se dne 30. března r. 245, a obdržel od rodičů jméno Flavius Valerius Constantius. Jak se dovídáme z jeho dopisů, byl málo vzdělán v písemnictví, za to tím více vycvičen v užívání zbraně. Vstoupil záhy do vojska svého strýce císaře Klaudia a přidělen jsa k jeho oddělení zasvěcoval se víc a více do válečných tajů pod velením Aureliovým. Nad to mocný nepřítel, proti němuž svedli vojny, byl Římanů hoden. Zenobije nebyla obyčejná žena. Její sličnost a něžnost stupňovala zmužilost, že byla spíš mužatkou. Z její milostivosti těšili se poddaní na Východě po 5 let. Hbitost její v politice a bázeň, kterou dávala pociťovati ve své moci, povznesly ji nade všechna knížata a krále sousední, i samé Peršany. Dalo se předvídati, že Řím se bude dožadovati návratu svých ztracených území; z té příčiny zvelebovala svoje vojsko, pěchotu i jízdu. Všechna města, zejména Palmyra, byla dobře opatřena zbraněmi, stroji válečnými všeho druhu, jakož i zásobami potravními. Královna sama vyšla v ústřety Aureliovi v čele vojska na 100.000 mužů. Než Aureliův duch vojenský s vytrvalostí vítězil nad odvahou a smělostí Zenobijinou. Bojováno u Immes, Dafne, Emes; Zenobije byla vehnána do Palmyry, kde se uzavřela. Brzy i Peršané povstali jsouce kryti proti obležené královně.

Avšak Aurelian nedopustil, aby Peršané do města vtrhli. Do boje tohoto zasáhl mohutně mladý důstojník, jehož výtečnost byla až podivuhodna, takže jeho znalost polohopisná přispěla rozhodně k vítězství. Peršané byli tu poraženi, že se dali na útěk. Jejich král — hrozného Sapora nebylo více, jeho syn Hormisdas — kázal ihned vyjednávat. Císař přijal od

něho vzácné dary a vyslal k němu za jednatele onoho mladistvého ještě, než velmi rozšafného důstojníka, který nebyl dle vypravování Niceforova (Nicefor Kallixtův, Hist. Tul. I. VII. k. 18) nikdo jiný nežli Konstanc Chlorus. Vyjednávání se protáhlo. Zatím Zenobije se zmocnil Aurelian, takže město Palmyra otevřelo nepříteli brány. Mír uzavřen a císař nastoupil cestu do Evropy.

Kdy se Konstanc vrátil ze svého poselství, nelze říci. Než právě tato doba to asi byla, kdy byl na nějaký čas na dovolené a zdržoval se v Drepáni přebývaje v hostinci, kde Helena jako dcera hostinského obsluhovala hosty. Léčivé vody s lázněmi mohly také přispěti, že sem na zotavenou Konstanc se utekl po tolikेरé námaze. Snad též opevnění dobyté Palmyry vyžadovalo jeho přítomnosti. Jakákoliv byla příčina, pro kterou zavítal do Drepáně, zde se po prvé setkaly oči jeho s Helenou. Dospělá dcera ve své sličnosti dle těla i ducha upoutala jej zúplna. Není třeba zevrubněji líčiti její vzezření nebo povahu. Domyslí se každý lépe sám, jaké to bylo kouzlo vnady její. Ani Helena neodolala přízni jeho vidouc v něm muže počestného, ovšem nad stav její daleko povýšeného: než komu štěstí přeje, proč by si ho nedopřál. Konstanc požádal o její ruku. To bylo asi z jara r. 273.

Helena muži svému nepřinesla žádného věna. Zákon pak římský neuznával sňatek vojína ani důstojníka, dokud byl ve službě. Zasnoubení Konstance s Helenou stalo se tudíž mimo civilní zákon římský, avšak nijak se tím nezneuctilo uzavřené spojení, ačkoliv manželství uzákoněné to nebylo. Výhodu pak mělo tu, že zde nebylo tak zvaného nerovného manželství vůči Heleně a snáze se takto uskutečnily vzájemné nároky. Po vyřízeních záležitostech v Asii a v Egyptě byl volán Konstanc císařem Aurelianem do Gallie. V Dardanii měl bohaté statky a rodina jeho

byla tam vážená a mocná. Zde zůstala tudíž Helena rozloučivši se s Konstancem, který nemalé oběti přinesl nemoha se těšiti stále ze štěstí, které mu přineslo srdce tak něžné. Povinnost jej volala.

Snadno si lze představit, jak vítali nevěstu, sličnou Bithyňanku, rodiče Konstanciovi, Eutrop a jeho choť s veškerým příbuzenstvím. Jistí lidé jako by výsadou, kde se objeví, všady budí kouzlo radosti. Taková byla Helena. Hospodin obdařil ducha jejího tolikerou milostí, srdce její neobyčejnými vnadami, duši její vzácnými a úchvatnými vlastnostmi, takže její objev, slovo, úsměvná tvář, vše získalo jí přízně a lásky. Ký div, že Konstanc na svých cestách prodléval duchem i srdcem u své Heleny, která byla jeho štěstím. Po několika málo měsících nastala bitva Chalonská, kdy Gallie byla podmaněna, takže opět sjednocené povstalo mocnářství pod žezlem Aureliovým. Na to se vypravili brzy na Franky a porýnské Germány. Proti Frankům postavil Aurelian Proba, proti Germánům Konstanc jako vojevůdce. Frankové přemoženi nedávným vítězem nad Egyptem, Germáni v bitvě u Vindische, kde řeka Reus s Aarem (Orlicí) se stýká, na severu od Švýcar poraženi a zahnáni až k Rýnu.

Hle, jedno štěstí potkalo se tu s druhým. V touže chvíli, kdy radostná zpráva došla Heleny o vítězství Konstanciově, přinesl posel Dardanský šťastnému vojevůdci vyřízení, že je otcem, že se mu narodil synáček v Naisse. Jeho touhy byly splněny. Jméno mu bylo dáno Flavius Julius Aurelius Constantinus, které jméno potomstvem bylo přeměněno na Konstantin Veliký. Den narození 27. únor L. P. 274. Zajisté si Konstanc nepřál nic víc, nežli aby se co nejdříve shledal se svým synáčkem a jeho mateří. A byly to vpády cizozemců, které jej vedly cestami po vodě i souši porýnské a podunajské, kde Vindelicie,

nynější Bavorsko, ohroženo bylo. Další pak cesty vedly jej až k Dardani, odkud vykázáno bylo Konstanciovi, by zachránil v Dacii usazené rodiny římské, jimž Aurelian ku pomoci přispěti nemohl. Tu se příležitost naskytla Konstanciovi, by alespoň na chvíli se zastavil doma, kde mu bylo dopřáno spatřiti svou šťastnou choť se svým miláčkem a pokochati se s nimi.

Sotva 2 měsíce potom uplynuly, když roznášela se hrozná zpráva po vší zemi, že pronásledování křesťanů opět zahájeno jest. Co zavdalo k tomu příčiny? Císař Aurelian rozpomenuv se na své dětství, kdy mu kněžky ve službách Slunce hlásily, že bohové národní Apollo, Baal neb Mithra zjednali sjednocení říše římské, kdežto Bůh křesťanský ohrožuje prý jednotu tuto, vyvolal a ustanovil všeobecné pronásledování křesťanů. (Paul Allard, Hist. de Persecut. t. III.) Prve však než edikty tyto do nejzazších končin mocnářství přibýly, aby byly rozhlášeny, zastihla spravedlivá pravice Hospodinova krutého císaře Aureliana, že zemřel zavražděn ve vesničce thracké, jménem Cenophrurium, v měsíci březnu 275.

III. Vliv Helenin ve výchově Konstantinově.

Už ani vojsko nechtělo voliti si císaře, protože neustále honěno bylo z ohně do ohně: z té příčiny vyslovili žádost, aby senát ze svého středu volil císaře. Zvolen tudíž za císaře senátor jménem Tacit. Než neuplynulo ani 6 měsícův a zemřel. Zvolen byl za císaře po něm nejvýtečnější vojevůdce Aurelianův, vítěz nad Egypťany a Franky, Probus, dne 3. dubna 276.

Za doby oné vyrůstal synáček Konstanciův pod dozorem matčiným. Prospíval nejen věkem, ale i duch jeho se probouzel. Čiperné dítě projevovalo nejkrásnější vlastnosti srdce, takže velké naděje se

mohly do něho skládati. Rozum jeho se otvíral zdařile, což nijak neušlo mateřské prozíravosti Helenině, která nespustila s něho oka svého. Nadešla pak hodina, kdy se mělo zapustiti do mladistvé duše símě, aby se ujalo a v budoucnosti hojnou žeň přineslo. Známoť, že desátým rokem života prvá výchova se zakončuje; a běda, jestliže dítě v těchto letech na srdci mateřském odchováno nebylo. Právě matka má za doby této na dítě v mravním ohledu největší vliv. Jos. de Maistre dí (*Soirées de Saint. Pétersbourg*, III. *Entretien*): „Co jsme, jsme po našich matkách, jsme-li trpělivi, velkodušní, jsme jimi skrze ně. Není velkého člověka, není vůbec energie ani obětavosti, která by nebyla vypěstěna matkami; ba podivuhodno jest, že vlastnosti v životě lidském se uplatňující berou ponejvíce původ z výchovy matčiny. Ženy to jsou, které odchovaly Scipiony v Římě jako sv. Ludvíky ve středověku.“ Helena pak odchovala nám Konstantina. (Čechům sv. Václava sv. Lidmila.) Spisovatel francouzský Couzard vidí nápadnou podobu mezi Helenou a Blankou Kastillskou, takže se mu vidí býti jako dvě sestry, které vychovávají pro trůn svoje svěřence po tichu v skromnosti, než s velikou moudrostí a rozšafností. Obě narozené k tomu, aby vládly ne zbraní vojenskou, ale nad duchy a silnou vůlí, vštěpovaly jim pravé smýšlení, k činnosti úžasné je připravovaly, svou zbožností zjednávaly jim drahně milosti a požehnání. Zajisté obě šťastné netoliko, že byly matkami, ale že v povinnostech výchovy byly vynikající a jako kněžky nějaké zaměstnány v úřadě kněžském. To ukázala budoucnost jejich odchovanců. Za dob tak trudných stávali se nezřídka z nejnižších nejmocnější. Tak napomáhala Helena zbudovati Konstantinovi trůn císařský. Ve své skromnosti ani nepomyslela, že je chotí vojevůdce tak slavného a proto oprávněna nadíti se do budoucna velikých věcí. Její mysl a srdce za-

městnával mladistvý Konstantin. Helena byla šťastna vidouc, jak se v srdci jeho ujímá touha po vyšším dobru, láska k povinnostem, rozhodná vůle nabýti ctnosti, svědomitost; však jako dva andělé strážní láska a víra její bděly neustále nad ním. (De Champagny, Les Césars t. II. l. III. ch. II. p. 11). Lepšího vychovatele nemohl ani míti; matka jeho byla mu apoštolčinnou výbornou, takže znenáhla se obeznámil se zásadami křesťanství. Ovšem kapku za kapkou vnímala duše Konstantinova pravdy křesťanské; neboť rodina byla pohanská, jako sám otec jeho Konstanc pohanem byl. Než nadíti se bylo, že v srdci nevinného dítěte nezmaří se, co do něho dobrá máti vštípila. Jako se sama zajímala o poměry ubohých křesťanů, kteří právě pro své ctnosti byli utiskováni, tak Konstantina zajímaly jejich osudy a srdce jeho lnulo sympaticky k nim.

O jeho výchově je nám zachováno pěkné svědectví. (Labbé, Actes des Conciles, t. I. p. 525.) Předmluva arabská ke koncilu Nicejskému sděluje následující: „Helena neopomíjela otevřeně v mládí synu svému vštěpovati víru. Avšak obávala se, aby zápal mladistvého srdce svého jí uchvácen nebyl, takže by křesťanům nadřžoval, z čehož by nebezpečí vzniklo se strany pohanů, kteří by pak o vyhubení křesťanstva tím více usilovali. S důvěrou vše poroučela do vůle Boží, jsouc přesvědčena, že jednou se dostane spravedlnosti a pokoje křesťanům. Z té příčiny poroučela do modliteb věřícím syna svého a sv. církev. A její snahy nebyly marny ani její modlitby, které došly vyslyšení.“

Zatím Konstantin, veden jsa pevnou pravicí a povzbuzován příkladem, prospíval věkem, duši maje dobrou a oko ducha čisté jako svoje srdce. Především pak miloval matku svoji, již něžnou úctou sprovázel: matka jeho byla mu vždy hlasem, jehož

ochotně poslouchal v životě svém. Však i k druhým, co byli jí na blízku, dle poměrů neopomíjela Helena se prokázati laskavou a úslužnou. Nejméně se těšil Konstanc ze svého štěstí, jsa neustále vzdálen za svým povoláním: přece kdykoliv mohl, spěchal do Naisse, by se potěšil synem svým Konstantinem, který rostl a byl jinoh štíhlý, statečný, v chování svém ušlechtilý a vážný; dle vzezření a srdce živý obraz svojí matky.

Konečně nastal mír po vší zemi císařské. Probus císař, spravedlivý jako Trajan, ctnostný jako Mark Aurel, dobrotivý jako Klaudius a udatný jako Aurelian, byl předmětem radosti svých národů, sám pak se kochal ve slávě své. Neboť zahnal Franky z Gallie, Skythy z Asie, Peršany za břehy Eufratu. Mezi tím poručil, jak vojsko má vzděláváno býti v hospodářství. Stavěly se silnice, prokopávaly se kanály, vysoušely se močály, zakládaly se vinice až k území Germanie a Gallie. Konstanc pak použil času, aby se tím dokonaleji vzdělal v umění válečném pod tak věhlasnou hlavou císařskou. Mnoho už byl zkusil v ohni válečném, avšak i zkušenosti nabyt, takže dovedl lépe jiné řídit. Sám naučen, jak poslouchati jest, uschopnil se k panování. Nad to štěstí mu přálo. Konstanc stal se důstojníkem u císaře pověřeným a z důvěry se těšícím. Jemu svěřeno bylo, objížděti hranice mocnářství oproti Germanům nebo Peršanům. Neustále v namáhavé práci, avšak rovněž všady vítězem. Konečně byly vyhlídky, že nastane pokoj. Než tu na Východě se opět objevily nepokoje. Vypravil tudíž císař Probus vojsko proti Peršanům, ale zemřel ve Srěmu zavražděn od svých vlastních vojáků. (Vopisque ibid. Probus XX. Dle Zonara zavinil Carus, po Probovi nápadník trůnu, velezrádu a vraždu císařovu.) Jeho panování trvalo 6 let a 4 měsíce, do konce srpna 282.

IV. Vliv Helenin na ducha Konstanc Chlora.

Konstanc mohl poctivě se nadíti, že bude jednou na hlavu jeho koruna císařská vsazena. Jeho ctnosti, jeho vojenský duch, jeho odvaha a statečnost toho zasluhovaly. Jen nepatrné intriky, sliby vojsku dané byly by mu zabezpečily trůn. Ale Konstanc ani si nevzpomněl na něco podobného. Dalek byl vši žárlivosti. Skromnost jeho byla známa. Carus tudíž, jeden z jeho spoluvojevůdců, byl provolán vojskem za césara, jenž na Konstanc skládal všecku svoji naději. Uznáváje vynikající vlastnosti jeho, přál si vyznamenati jej; z té příčiny jmenoval jej vladařem Dalmacie, jedné z nejkrásnějších provincií císařských.

Helena toužila velice býti jednou na blízku manželu svému. Jeho residence byla v Solině nebo ve Skadaru. Konstanc požíval nyní radostí rodinného krbu; zejména mu na srdci ležela vojenská výchova syna jeho, kterou si také sám na starost vzal. Konstantin byl výborně obdařen dary přirozenými dle těla i ducha. Tělo zdravé a statné, srdce ohnivé, duch otevřený, jazyk výmluvný, takže jako u vědomostech vzdělán byl, uschopněn v brzké době v užívání zbraně ba i v taktice vojenské vyniknouti.

Než kdežto Konstantin za dohlídky vlastního otce se vši nadšeností a bujarostí po desíletí postupuje výš a výše u vojenské cvičbě, stává se Konstanc sám, aniž si toho byl vědom, jaksi odchovancem Konstantinovým, takže mravní jeho povaha a letoraběře na se vlastnosti ušlechtilejší, ještě poctivější a rozhodně lepší. Dalmacie viděla se býti šťastnou za tak otcovského a spravedlivého místodržitele. Křesťané neustále ubozí a podezřívání konečně mohli volně dýchat i pomalu se zotavovati; měli přístup i do samého paláce vladařova. Konstanc litoval jich, jak nespravedlivě s nimi nakládáno bylo. Ovšem manžel

Helenin poznáv je ještě lépe viděl jejich věrnost a obdivoval jejich ctnosti; vážil si jich, ba miloval je. Pohané i křesťané pochvalovali si jeho jméno, takže chvály tyto až k samému trůnu císařskému, ke Carovi, se dostaly. Právě tehdy pomýšlel císař obmysliti syna svého Carina titulem césara (spoluvladaře), než rozhněván jsa naň pro nepořádky, spíše uznával Konstance za schopného této hodnosti.

Nestalo se ani jedno ani druhé. Carus brzy na to byl bleskem zabit meškaje u vojska uprostřed svého vítězného postupu pode zděmi Ktesifontu. Jeho dva synové, Carin a Numerian, nedošli trůnu. Mladší Numerian pro svou zachovalost paměti hodnější padl, skolen jsa Aprem, svým pretoriánským dozorcem, právě když se vracel s vojskem z Persie. To byly noviny veliké. Konstanc posečkal několik dní ve příčině svojí provincie. Brzy se však dověděl, že přitáhlo vojsko od Východu, aby prohlásilo, že chce míti císařem jednoho z vojevůdců. Byltě soudruh Konstancův, snad nemálo mladší jeho, Dalmata rodem, Diokletian jménem (284—305).

Ani se neví, kde se narodil; byltě synem otrokyně. Než po zásluze patřil k nejpřednějším sborům vojenským, schopen moci císařské. Velikým jsa vojevůdcem a obratným politikem, měl ducha mocného a prozíravého. Ve válečných postupech byl neohrožený, za to nesmělý v radě a pro samou opatrnost nerozhodný. Nad to bohat na výpravy, velký znalec povah lidských a ještě umělejší co do rozdávání služeb. Brzy hrozilo nebezpečí po hranicích. Barbaři se zatím stali mocnými a smělymi a bojovali na vodě bez ustání, takže znepokojovali pomezí císařské odevšad. Diokletian sám brzy vypožoroval, že nestačí na vše. Zkušeností poučen nevěděl si rady, komu by mohl svěřiti vojsko svoje. Hledal vojevůdce sobě oddaného, jenž by dovedl potlačiti vzpouru; nebo jako za jeho

předchůdce tak i nyní všady byla nejistota. Tento nový kníže pán měl uměti v čele státi svému vojsku nejen z povinnosti, ale se zájmem osobním pro svého dobrodince, maje zároveň vyhlídky na císařskou korunu. Ovšem prvé místo a nadvládu sobě ponechával. A jediný člověk uznán byl za schopna, aby přání tomu vyhověti dovedl. Byl to vojevůdce jeho Maximian (286). Ač byl nízkého původu, hrubý a krutý, vojínem byl, a to stačilo. Diokletian učinil jej nad to svým kolegou (přítelem), jmenoval jej i Augustem (císařem), ba svěřil mu veškeren západ, sobě ponechav země východní. Svými výpravami, vítězstvími zvelebili oba velice říše římské, jeden více než druhý, takže učinili císařství slavným a mocným. Neustále byly boje, všichni národové se před nimi chvěli, Peršané, Saraceni, Gothové prchali před kopím Diokletianovým. Maximian za to potřel v Gallii vzbouřené rolníky, zahnal Franky za Rýn, Germány za Dunaj, hranice říše pak střežil ve zbrani, jsa vždy hotov, až po Itálii, Španěly a Afriku.

Tato nová organisace vyvolala v říši mnohé potřeby, které vytrhly Konstanc z jeho odpočinku. Avšak jeho vojenský duch a statečnost byly tím jen vzpruženy. Povinnost kázala opustiti Dalmacii. Kdy se tak stalo, historie nezaznamenala. Toliko jest jisto, že Diokletian jej poslal r. 291 proti Sarmatům Pontským. Konstanc neváhal s výpravou. Helena ovšem mohla býti hrdou, že její choť jest tak slavným vojevůdcem. Arci netušila, jak právě sláva tato stane se jí osudnou a příčinou hrozných trpkostí a zkoušek dlouho trvajících v jejím životě.

HLAVA II.

Mysterium zkoušek.

Helena, choť zapuzená, matka od syna oddělená.

Světová říše římská ocitala se často v nebezpečí. Brzy ohrožovala ji zevně cizina, brzy nabyli domácí nespokojenci a odbojníci odvahy, i vojsko kulo vzpou-
ru; z té příčiny bylo strážě všude potřebí. Od r. 287
stal se Carausius z prostého námořníka v Gallii pá-
nem okeánu a vládcem ve Velké Britanii, vítězem nad
Maximilianem Herkulem, takže oba panovníci Dio-
kletian i Maximian přijali jej za soudruha svého.
Za nedlouho Julian, rovněž odbojník, obdržel purpur
pro Afriku. Achilles, místodržitel v Egyptě, zatoužil
po vhodné chvíli, aby se prohlásil za neodvislého
panovníka. Všady se hlásili šplhavci, aby zadosti-
učinili sobeckosti svojí a ukořistili, co by se kde na-
skytlo. Tehdy Peršané neustále zatlačování neustále
doráželi jako vlny na rozbouřeném moři a ohrožovali
nejkrajnější území na Východě. Sám Diokletian byl
na chvíli kolikráte poděšen obávaje se, aby pod jeho
rukama se říše nerozkutálela. I rozhodl, by nejen
byli 2 Augustové, nýbrž aby každý nad to měl svého
zástupce. Za tou příčinou byli jmenováni noví dva
césarové. Učinil tudíž svolání v Miláně o tom, jež
se rozneslo po vší říši. Maximian byl s tím sroz-
uměn. Dne 1. března 292 na blízku Nikomedie před-
stavil Diokletian Galera svému vojsku jako jejich
césara. Touže dobou podobným způsobem prohlášen

byl Konstanc také za césara. Z vlastních rukou velmožného pána západu přijal nachový plášť Konstanc stav se knížetem, a přijat veřejně Maximianem za syna. Pochvalovali si oba Augustové, že se jim podařilo tak výtečné vojevůdce vyznamenati. Na nově rozdělena říše světová. Diokletian měl Východ s hlavním sídlem v Nikomedii, provincie pak jeho byly Malá Asie, Syrie a Egypt. Galer spravoval území podunajské, totiž Panonii, Illyrii, Macedonii a Řecko, jemuž byl hlavním sídlem určen Srém. Maximian vládl na Západě. Země jeho byly Noricum sahající až po Alpy, nad to Italie, Afrika a bez pochyby i Španěly. Hlavním městem byl Milán. Konstanciovi konečně připadly země nejvíce ohrožené; byla to území pohraniční Gallie a Velká Britanie (Anglie). Trevír byl mu hlavním sídlem. (Lactantius, De morte persecutorum, 8.) Prvá zpráva, kterou o svém povýšení na césara Konstanc uslyšel, naplnila ho radostí. Nikdy nezaslouženého štěstí nevyhledával, však už dávno po zásluze mělo se mu dostat uznání. Radovati se bude s ním jeho choť Helena, na niž často myslíval a srdcem u ní prodléval; radovati se bude Konstantin, nyní již 18letý, ze slávy otcovy. Že mu budou na blízku a sdílet s ním všechny slasti a strasti, nijak nepochyboval. Ale jak se přepočítal! Jiné byly plány Augustů, které diktovala jejich opatrná politika. Aby tím pevněji upoutáni byli oba césarové na ně a nevybočili nějak z jejich zámyslu, hleděli je v jeden svaz na sebe v životě rodinném přimknouti. Z té příčiny vydal Diokletian povel, že nesmějí jejich ženy býti z nižších stavů, aby důstojnost tak vysoká ponížena nebyla, ale sami že jim určili, kdo mají býti jejich družkami. Tak se stalo, že Diokletian dal svoji dceru Valerii Galerovi, Maximian pak dceru svojí ženy Theodoru césaru Konstanciovi. (Lactantius tamtéž.) Těžko bylo Konstanciovi uhnouti. I bylo

mu ohlásiti Heleně, co se bylo událo. Ubohá žena, uražená na cti, zničená ve svém štěstí! Helena zakoušela muka hrozná. Ovšem nepatřila k ženám slabým u víře, které rány podobné porazí. Nestálému štěstí mohl snad Konstanc odolati se zřením na Helenu; ale též Diokletianův povel souvisel s budoucností Konstantinovou, kterou poškoditi nechtěl. Helena se odevzdala do vůle Boží. Pohan nebyl vázán nerozlučitelností svazku manželského. Věděla, že ji Konstanc miluje, družku svého štěstí; doufala, že dobrý duch jeho, srdce zklamané, neopovrhne jí.

Kéž by alespoň Konstantin zůstal u ní; než ani toho politika nedovolovala! Hospodinova vůle bývá, aby duše velké zúplna se vyzuly ze všeho, co přirozenost na srdce jejich věsí, aby tím čistější byla jejich láska. Jako zlato v ohni se čistí, tak duše veliké v utrpení. Diokletian dal zaříditi v Nikomedii školu diplomatickou, v níž by vychováni byli pro kurii synové nejřednějších rodin římských; zatím měli býti rukojmím věrnosti a oddanosti vládě. A Konstantin také ručil za věrnost Konstanciovu. Nastala mu tudíž povinnost opustiti matku svou a odcestovati do Nikomedie. Bylo mu 18 let, tedy věk nezkušenosti, za to přemnohým nebezpečím a nástrahám vystavený. Snadno si každý představí, jakým tu zkouškám trapným láska matčina vydána, jak se strachovalo srdce její křesťanské o svůj poklad. Rozloučila se s Konstantinem; vroucně se líbali; proudy slz kanuly po tváři její; slova lásky s požehnáním spojena. Hospodin dal anděla strážného i synu jejímu dosud ovšem pohanskému. Dosud byla zbožná matka jemu ochranou. Co se stane dále? Zdaž nebude vše opět zmařeno, čemu takovou péči věnovala, bude-li jednou syn její křesťanem? Helena netušila, že toto veliké dílo, sláskou započaté v radosti, pojištěno a zabezpečeno má býti jejími slzami.

II. Její osamělost, zármutek, řídké radosti.

Jediným dnem ztratila Helena vše. Smutný byl nyní život její. Zdaž jí muž Konstanc neopustí a rozpomene se na ni? A potěšil ji v její osamělosti. Směla se přestěhovati do Trevíru, ovšem nikoliv do hradu, kde bydlel císař Konstanc: za to jí vyhlédl nejkrásnější palác za sídlo, by v samotě se měla čím těšiti. Ještě XII. století potom vydávalo svědectví o podivuhodné stavbě římské, která sloužila veliké Heleně za obydlí. V Trevíru se nyní mluvilo o veliké Heleně. Berengar (*De laude et inventione crucis*, c. II. 7. *Magna bibliotheca veterum patrum* t. II. p. 518) vykládá, jak síně paláce tohoto byly vydlážděny bílým mramorem a zdobeny nádhernou mosaikou. Na stěnách byly umělé malby ve zlatě, a to u velkém množství, takže vše dodávalo nádherného vzezření. Nejvybranější pak bylo obydlí Helenino, kde na dveřích provedeny byly nejjemnější skulptury, na závory zlaté se otvíralo a zavíralo. Důchody brala z velikého panství, které jí bylo přirčeno, zejména v severní Gallii. (Možná dost, že vypravování toto se nevztahuje na dobu osamělosti, ale spíše na dobu pozdější, kdy Konstantin sídlil v Trevíru.)

Mezi všemi městy porýnskými bylo město Bonn rozhlášeno slávou, že tam svatost života ochráně se těší. Tam tudíž Helena ráda se zdržovala. Dosud lze spatřiti nedaleko od hradeb starobyrou římskou budovu, vytesanou z bílých kamenů. (Bollandisté, *Acta S. Helenae*, 18. srpna.) Mohutná řeka Rýn velebně se tu běře, také osamotnělá, cestou svou. Helena pak ve své osamělosti nejraději prodlévala v kostelíčku, když jí bylo teskno, dlouho a dlouho, potěchy nalézajíc u nohou Ukřižovaného. S protějšího břehu Rýna bylo slyšeti křik a ryk Franků, kterým sprovázeli bušení za výroby kovových štítů. Několik hodin odtud

provozovali rybáři na svých barkách obchod. Obyvatelstvo křesťanské oddáno bylo zbožnosti. Na březích řeky Conche, která se tu stýká s Ternoisou, Helena vystavěla nádherný zámek Hesdin. *) Dala zbudovati křesťanský chrám, aby se křesťané, ponejvíce chudí, měli kde potěšiti a z její dobroty se radovati. Všecka pak tato nádhera, do které se Helena oblačela, byla odleskem její na ctnosti bohaté duše. Po lásce k Bohu dělila se její láska mezi dvě duše, u nichž dlelo srdce její, které jako dva obrazy vzácné všady ji sprovázely. Protože Bonn bylo město pohraniční, nebylo Heleně dopřáno na delší dobu se zde zdržovati. Konstanc býval často u svého vojska v sousedství. Kdykoliv se mu naskytla příležitost, poctil v soukromí Helenu návštěvou. Takové dni počítala Helena mezi šťastné v životě svém. A přišel-li posel od Východu s dopisem od Konstantina, v němž byly zprávy, jak se má a v čem prospívá, oživly v duši její všechny vzpomínky z minulosti a srdce její mohutně se ozývalo touhou, býti mu opět blíže. Helena tu zvéděla o jeho prvních zdařilých výpravách, jaká sláva již ho sprovází, ač nedávno teprve nastoupil dráhu tuto. Je-li zdařilé dítě každé matce chloubou a štěstím, čím byl Konstantin Veliký sv. Heleně?

Dověděla se tu, jak si váží August Diokletian jejího Konstantina, maje ho neustále na blízku, jak ho obsypává všemi možnými poctami, které ovšem lichotily mladistvému princí. Táhl s ním do Egypta,

*) Dosud existuje Starý Hesdin, nyní osada malá s 500 obyvateli, druhdy ohražené město, které dal Karel V. roku 1553 rozvaliti, avšak později opět zbudováno bylo pod jménem Hesdin. Až podnes hlásí se obyvatelstvo k sv. Heleně jako svojí zakladatelce, a osada, vystavěná na místě, kde sv. Helena měla svůj hrad, zove se Vicus Helenae, Hellesdunum, zkrácené Hesdin. (Viz Abbé Fromentin, Etude historique sur Hesdin.)

kde se vyznamenával proti Achillovi, začož nazval ho tribunem nejvyššího stupně. Vzešla mu z toho veliká sláva, která se roznesla po celém území, takže obdivován byl u vojska i lidu. Když se vracel z Egypta, běželi mu lidé v ústrety, jen aby ho spatřiti mohli. „Jel pak“, jak Eusebius (Vita Constantini l. 1, 19) píše, „po pravici Diokletianově. Vše zájem budilo, co na něm pozorováno, na př. jeho vysoká postava, přívětivé vzezření, zdravé a statečné tělo, a jakýsi nádech královský bylo na něm viděti“.

Vojínové jeho vystihli brzy veliké přednosti srdce i ducha, takže ho až zbožňovali a přirovnávali ho ku věhlasnému jeho otci Konstanciovi; mladistvému Konstantinovi však dodávalo vše ještě větší slávy, které si také zasloužil. Neboť jeho vrozená opatrnost, vzdělaný duch, neodolatelný dojem jeho slova, veškeré jeho chování, které nade vše mladému věku sluší, až okouzlovaly. A jako byl ve svém soukromém jednání skromný, tak byl velkodušný a štědrý ke druhým. Jedna vášeň ovládala duši jeho: zjednati si zasloužené cti a slávy, odhodlati se k velikým činům, k nimž se cítil povoláným od narození. (Lactantius, De morte persecutorum 18, 19. Panegyry. 8.) Všecky tyto vlastnosti líbily se staříckému již císaři, který ho miloval jako svého syna a očekával dne, kdy by ho mohl po zásluze co nejvíce povýšiti. Protiváhou však byl mu na neštěstí císař Galer, který jsa Augustovým svakem více a více ovládal svého tchána.

III. Nová pronásledování. — Nebezpečí, v němž se ocítil Konstantin. — Nespravedlnost, jejíž obětí se stal.

Od té doby, kdy Galer jako vítěz pokořil Peršany, neměl štěstí. Porážku utrpěl velmi citelnou brzy v prvním setkání se s nepřítelem, takže nastala hranice jeho toužebného oslavování. Už r. 303 se stalo,

že jeho matka, náruživá pohanka, krutá nepřítelkyně křesťanů, mstila se na nich, že se zdráhali přinášeti oběti jejím modlám, které na svých statečích měla rozestaveny. Nedalo jí to, až přiměla Diokletiana k pronásledování křesťanů. Vydán tudíž nový edikt persekuční. (Lactantius, *Mors persecutor.*, 11.) Kde jaká lež, pomluva, perfidie, jakýkoliv zločin, vše se svalovalo na křesťany a štválo se proti nim. Ničeho se nezhrozila, jen aby provedla svou. Dvakráte za 15 dní způsobila požár v císařském paláci. Historie viní v tom Galera, Galer však obžaloval u císaře křesťany. (Euseb, *Histor. církv.* VIII. 2, 6.) Diokletian dosud byl nařídil toliko, aby se křesťanům chrámy zbořily, knihy svaté jim pobraly a do ohně uvrhly; křesťané aby otroky se stali, duchovenstvo bez rozdílu důstojnosti by se věznilo a na skřipci k odpadu přinucovalo. Než nyní rozpálen hněvem proti křesťanům, neváhal i krev jejich prolévati. Kde tudíž jaký křesťan, všeho věku, všech stavů, obého pohlaví, vše bylo nuceno buď obětovati bohům, nebo zemřít. Vše co nejprohnaněji zosnováno, takže toto pronásledování církve bylo nejukrutnější ze všech, jež kdy byla, a také nejdelé trvalo.

V paláci císařském padly první oběti. Obě císařovny, Priska a Valerie, donuceny k odpadu od sv. víry. Nejdůvěrnější úředníci, milováni dosud jako by z rodiny samé byli, nejmocnější kleštěnci zemřeli v krutých mukách, že byli křesťany. (Paul Allard, *La persecution de Diocletien* t. I. ch. III.) Biskup Anthim a jeho kněží a jáhnové, všichni, kdo bydlili v jeho domě, ať rodiče, ať domácí, šmahem odsouzeni na smrt, takže buď mečem, nebo ohněm usmrceni nebo se skály do moře uvrženi. Žaláře ani nestačovaly. Po kněžích a jáhnech došlo na laiky. Muka neslýchaná a neustále nová a nová se vymýšlela. Aby nebylo třeba zvláštní justice dle zákonů občanských na kře-

stany, shánění bez výslechu a vyšetřování do dvorany pretoriánské, kde postaveny oltáře pohanské. Kdo z křesťanů se zdráhal obět zápalnou tu přinést, stal se obětí sám, uvržen jsa na oheň. Pronásledování rozšířilo se pomalu po vší říši.

Ani Maximiana ani Konstance se neptali, co by o tom soudili, ba tito ani ničeho nevěděli, že byl edikt vydán a jaký obsah jeho by byl, až přišel posel z Nikomedie. Maximian neviděl žádné potřeby k tak krutému krveprolévání. Ale byl sám též ukrutník, an zaplavil údolí švýcarské krví legie Thebajské a neustal stíhati křesťany od té chvíle, kdy se císařem stal. Ani nepočítaly se více oběti v Italii, Španělech, v Gallii a Africe. Po celém Západu císařství bylo slyšeti neustálé lkání, vyjma Gallii. Veškeren svět stal se kořistí tří oblud vůči tváři lidské. Ani vylíčiti nelze všech muk a krutostí páchaných za tehdejší doby na lidech nejlepších. Tolik sv. mučedníkův a tolik nepřátel neměla katolická církev nikdy.

A co se dalo s Konstantinem uprostřed tak hrozných bouří? Zajisté na předním místě zaměstnávala ba úzkostmi smrtelnými naplňovala otázka tato kněžnu Helenu. Jednak politika, jednak podřízenost kázaly mladému princovi Konstantinovi nejvyšší opatrnost. Jeho duše, ač si toho dosud vědom nebyl, křesťanská smýšlením, rozbouřila se v útrobě své proti hrozným nařízením na křesťany, kteří spíše obdivu zasluhovali pro vynikající ctnosti, nežli krutosti. Nikdo nemá pochybnosti, že mnozí z křesťanů byli jeho osobními přáteli. Nedávno setkal se u školy palácové neboli diplomatické s jedním, jenž připočten bývá k prvním obětem bouře, mučedníkem Pantaleonem. Konstantina oddalovala politika od matky, Pantaleon pak ztratil svoji matku, zbožnou Eubulu, která ho cvičila ve víře křesťanské, kdy otec jeho, Eustorg, jeden z předních občanů Nikomedských, byl ještě pohanem. Není

divu, že je podobný osud sblížil, a za takových poměrů, které právě nastaly, přátelství jejich se spíše ucelilo. Později na koncilu Nicejském se Konstantin sám pochlubil shromážděným Otcům o přátelství tomto. Jen stěží dovedl Konstantin se opanovati, věda, že by Galer soupeř z jeho horlivosti toliko těžil. Konečně Konstanc ve svém území tak si vedl jako vladař, že nebylo divu, podezříval-li ho césar, jeho kolega, jako by potají nadržoval křesťanům. Neboť když všecky už provincie plály ohni, v nichž těla křesťanů spalována, všady popraviště, kde jaký pilíř, do něhož zaražen hřeb, na němž visel křesťan, krev křesťanů tekla potoky: jen Gallie byla ušetřena krutých muk, o kterých se doslechem dověděli křesťané. Konstanc dal strhnouti několik kostelův, avšak osobně nikdy nekázal, aby kdo byl na smrt vydán nebo žalářován pro svou víru. (Lactantius, 15.) Patrný byl v tom vliv, byť tajný, Helenin. Konstanc neušlo, že nejsilnější jeho oporou a nejoddanější jemu jsou křesťané dalmatští; proto si jich vážil.

Většina družiny Konstanciovy v paláci Trevírském byli křesťané. I shromáždil je a vykládal jim, co se děje, že jim povinnost nastává, aby se rozhodli, volí-li se podrobiti ediktu císařskému aneb věrnými zůstatí křesťany. Někteří z ohledů lidských neb sobeckých zájmův odpadli. Konstanc se odvážil veřejně jim to ve zlé bráti a ostrou domluvou je pokáratí. Také všecky s nelibostí ze svých služeb v paláci propustil. Nelze mu více spoléhati s důvěrou na ty, kteří ze strachu zradili Boha svého. Věrné pak křesťany odměnil tím, že je v důstojnosti povýšil, uznávaje jejich věrnost k Bohu i lidem. (Euseb, Vita Constantini I, 16.) Zlovolný Galer ovšem nestačil v zuřivosti své na Konstanc, ale za to měl příležitost vymstiti se na jeho synu Konstantinovi, který se vždy dovedl zachovati a zavděčiti císařskému dvoru a zevrubně do-

státí povinností svým. Galer pak, obvyklý ve své brutálnosti, neustával pokračovati. Všecek rozmrzelý nad osudem, že se mu nelze vymknouti z postavení podřízeného, netrpěliv oproti svrchované mocnosti, udal se Diokletianovi, že je churav, máje za to, že Diokletian, jehož se dotkla také spravedlnost Boží, povolal jej z Říma, kde r. 304, obklopen nepřáteli z lidu meškal, chtěje slaviti 20leté panování. César ve své žárlivosti neměl ani potom pokoje; i pomýšlel za příčinou stálých nevolí proti sobě, žádati u staříckého Augusta, aby se směl vzdáti svého postavení. Prání jeho mělo býti vyhověno v týž den a v touž hodinu, kdy oba Augustové, Diokletian a Maximian, zřekli se svých trůnů ve prospěch zástupcův a ustanovili na svém místě oba césary.

Dne 1. května r. 306 bylo slaveno veřejně odevzdání toto. O pořad se postaral Galer. Asi 3 míle od hlavního města Nikomedie byla vztýčena na vrchu socha Jovišova, na místě, kde před 15 lety obdržel Galer svůj purpur, byl postaven trůn. Diokletian se dostavil sem slavně se vším komonstvem a vojskem, které ve městě bylo právě ubytováno, nepřehledné davy sprovázely je. Jako vždy činíval, i nyní po boku císařově jede Konstantin. Oči všechněch obráceny byly ke Konstantinovi, jenž byl miláčkem vojska a lidu. Vojsko a lid utichli v tu chvíli, aby tím hlučněji a nadšeněji provolali slávu, až bude vyhlášen za césara Konstantin.

Už se blíží Diokletian ke svému trůnu přioděn jsa svým císařským pláštěm nachovým, kolem rozestaveno jest jeho vojsko. Nevrlé jaksí a nedočkavě touží všichni, by ze rtů pána světa nové zprávy vyslechli. Shromáždění přemáhá už zvědavost; konečně otevře císař ústa svá. Nadešla chvíle, pravil, kdy mne opouštějí síly, unaven prací mnohou skládám břímě se svých beder a odevzdávám svrchovanost císařskou do

rukou mohutnějších. Napiatost se zdvojnásobila. Sever a Maximin, dosud císařové, byli postaveni v čelo nepřehledné říše římské jako Augustové.

Překvapení bylo veliké a zároveň ztrnutí. Konstantin stál dosud nepohnutě po boku císařově. Nadáli se, že slavně vyzní jméno Konstantinovo, zatím nastalo zklamání. Galer pojal za rámě muže dosti mladistvého, jenž za trůnem stál, dle vzezření neotesaného, hrubého, spíše odpor nežli zájem budícího, a odstrčiv Konstantina s jeho místa, představil přítomným svoji obludu. Nepokoj u vojské a lidu. Slyšeti bylo hlasy ztlumené: Kdo je tento cizinec? Co tu chce? Odkud přišel? Zatím Diokletian odložil svůj nachový plášť a položil jej na plece nově přibylého císaře, kterým nebyl nikdo jiný nežli Maximin Daja, synovec Galerův, bývalý pasák stádce, jenž přišel právě z Dacie, aby císařem svolán byl.

S podobnou nádherou byl nastolen také Sever v Miláně. Sever byl tak hoden svrchované důstojnosti jako Maximin. Nikdo nevěděl, jakého je původu, kolébka stála prý v Illyrii, ani schopnostmi ani mravy nevynikal. Takoví byli lidé, kterým Galer přednost dal před synem Konstanciovým a Heleniným. Diokletian sestoupiv s trůnu a stav se soukromníkem, vsedl do dvoukolového vozu a přejeví město Nikomedii se smutnou tváří, odvezen byl do přístavu, kde očekával loď, aby ho převezla do Soliny.

IV. Konstanc a Galer prohlášení za Augusty. Konstantin zajatcem v Nikomedii.

Snadno lze uhodnouti, kde byly myšlenky a zájmy Heleniny. Dověděla se o pokoření Konstantinově, jehož se mu dostalo při sestoupení Diokletiana s trůnu. Dokud byl u vesla Diokletian, byl Konstantin milován, požíval vážnosti, popularity, neměl příčiny k obávám. Za to se strany Galerovy bylo se mu strachovati

útisku a protiv všelijakých. Už by byl mnohem výše postoupil, kdyby mu Galer nebyl překážel. A politika říše světové vyžadovala jeho ducha a vážnosti ve vojště i v lidu. Ačkoli z posledních objevů seznal, že lépe by učinil, kdyby se veřejnosti spíše vzdaloval, aby nebyl zhrzen soupeři, nedalo mu to, pudilo ho to ku předu. Postačilo ovšem objeviti se v paláci císařském, a již vypožoroval, že Galerovi je trnem v oku, an se obává, aby do budoucna nestal se mu i nebezpečným sokem. Z tolikerých příčin vida Konstantin, jaké léčky odevšad naň nastrojeny, postřehl, jaké opatrnosti mu potřebí, že vyčkati jest, až se nebe vyjasní a poměry pro něho příznivější nastanou.

Konstanciovi se dostalo po odstoupení Diokletianově snadno první hodnosti v říši císařské, takže se stal prvním z Augustův. Ovšem nenabyl místa, kde by se byl co nejvíce uplatnil, spíše byla to důstojnost první podle cti: ale Helena měla za to, že lépe počítati na jisto s tím, co jest. Galer ve skutečnosti byl pánem světa. Jednak pomocí svých césarů-spoluvladařů, jednak svou osobní vládou spravoval Východ i Západ až po Alpy a snažil se zmocniti se i území, která podržena byla panování Konstanciovu. Byly to Španěly, Gallie a Velká Britanie. Po první byla světová říše římská tentokráte rozdělena v pravdě na dvě části, ač nerovné. Zajisté Helena, ačkoli v neustálých obavách žila a jako žena i matka svízelných mnoho zakoušela, směla býti hrdou více než kdy dosud, že Konstanc, manžel její, k takové hodnosti dospěl.

V pravdě nikdy nebylo nadvlády více otcovské, tiché a mírné, jako právě za Konstance. Poddaní národové se cítili šťastnými. Snaha jeho se nesla spíše k nim, aby všady bylo dobře, nežli k vlastnímu prospěchu. Konstanc ve své velmoci se osvědčil, poněvadž v útrobě duše jeho jest spravedlnost a dobrota. Taková byla jeho povaha. Dokud byl jen césarem, směli

v jeho územích zuřiví nepřátelé křesťanům přece také ubližovati a je pronásledovati na základě ediktu císařského, jemuž zabrániti nemohl. Jen s největší nelibostí hleděl k tomu, v srdci svém lkal, dověděl se o ukrutnostech spáchaných na křesťanech: avšak nabyv svrchované moci, všady přísně zakazoval útisky na nevinných páchané a vše bylo povinno se podrobiti jeho císařskému žezlu. Dlužno snad věřiti Eusebiovi, an píše, že Konstanc a jeho žena a jeho děti se vším domem klaněli se pravému Bohu. Do přímluv zbožných lidí se poroučel, kolem sebe množství věřících v úřadech míval, takže jeho císařský dvůr podobal se spíše domu duchovnímu neboli chrámu křesťanskému. Po příkladu jeho, snad i na pokyn, ne-li z přesvědčení vlastního, přerušil také Sever provádění císařského ediktu a jako Velká Britanie, Španěly, Gallie těšily se z požehnaného míru, podobně i církve v Italii a v Africe.

Za oné doby bylo odevšad slyšeti, jak za jeho součinnosti a moudrého vedení národů blahobyť zkvétá. Vše volně dýchalo. Důvěra v šťastnou budoucnost dodávala lidu vzpruhy a svěžesti, že hospodáři s pílí vzornou vzdělávali svou dědinu a průmysl se vznášel ve městech i po venkově. Pominuly stíženosti na nesnesitelné daně. Konstanc sám zachovával zásadu, dle níž blahobyť knížat a bohatství panovníků nezáleží v pokladů plných klenotnicích, ale v penězích, z kterých těží občané, zúrodnující je a obohacující sebe. Do duše se mu zprotívil všeliký přepych, za to si liboval v prostotě, říkávaje, že tak a ne opak sobě představuje staré Římany v dávné minulosti. Jako by byl Kato z mrtvých vstal: ovšem takový Kato, jehož duch evangelický vnikl do srdcí a obměkčil je a nadchnul duše ke skromnosti života. Byltě sám Konstanc nejskromnější mezi všemi dvořany. Zaznamenalyť o něm památky letopisné, že, měl-li dávati

povinnou hostinu, vypůjčoval si od svých přátel stříbrné náčiní a skvostnější úbor, jehož v residenci svojí nemíval. Zatím brutálnosti Galerovy nesly ovoce. Kruté požadavky, jimiž obtěžoval nad míru poddané svých území, měly nešťastné následky. Lactantius (tamtéž, 23) zanechal nám některý z tragických objevů, které nasvědčují, jaká bezcitnost a nevzdělanost se sobeckostí jej ovládala. Galer ze všeho si dělal ještě posměch, tak ubohá byla jeho povaha; a těše se z přepychu svého, byl už nedočkavý chvíle, až jej prohlásí za pána světa. A den tento nezdál se býti vzdálen.

Zdraví Konstanciovo chřadlo víc a více. A byť i nezemřel brzy, použijí třebas násilí proti němu. Ovšem Konstantin stál zde a překážel úmyslům Galerovým nemálo, neboť nepodával ani ve své povaze, ani ve svém věku naděje, že by nečinil nároků jakožto syn Augustův na trůn otce svého. Galer měl jej ovšem právě ve své moci. Ale to byla pro něho ještě větší překážka. Nebude ho moci přece neustále střežiti. Neměl k tomu ani práva, a toho si byl vědom, žádati na Konstanciovi, který mu v důstojnosti císařské byl roven, aby si směl podržeti syna jeho za nějaké rukojmí. Konstanc žádal tudíž za vydání syna svého. Co činiti? Vrátni mu ho? Než tak hrozilo nebezpečí pro Galera největší. Nezbylo nežli se ho nějak zbaviti. Otevřeně ovšem neosmělil se nic podniknouti věda, že Konstantin má proti němu za sebou lid — a co bylo pro něho spolehlivější — vojsko. (Lactantius, tamtéž, 24). Lstivý Galer vymyslí sobě osidla, do nichž se měl Konstantin zaplésti. Vidá jednak jeho sílu, jednak oddanost a věrnost k trůnu, nepochyboval, že podnikne vše, čeho od něho požadovati bude. I vyzval ho jednoho dne, aby se v areně potýkal se zuřivým lvem. Toť bylo zvykem, a proto Konstantin nemohl žádosti takové nevyhověti. Ale Konstantin

vyšel vítěz nad šelmou. (Lact. 24). Za výpravy proti Sarmatům vystavil jej zúmyslně všem nebezpečím. (Euseb, Vita Const. I. 20). Vše bylo marné. V daleké Gallii bdělo nad ním srdce mateřské a více ještě srdce křesťanské, a Hospodin odměňuje často na synech slzy matčiny. Modlitby sv. Heleny, matky Konstantinovy, obdařily hrdinu neproniknutelnou zbrojí. Konstantin měl býti zachován; neboť čekaly naň věci nesmírného dosahu.

V. Svoboda. Císařství.

Nadešla chvíle, kdy se mělo uskutečnit co nejdříve přání Konstantinovo. Císař Konstanc vida, že mu síl ubývá, žádal rozhodně za vydání syna svého, aby se mu vrátil z Nikomedie. Chtěl se rozloučiti se synem svým, prve než by zemřel. Vyslal tudíž posla ke Galerovi, císaři na Východě, aby poslal Konstantina co nejdříve z Asie. Galer neodvážil se Konstanciovi odporovati: ale z poselství učinil tajemství a zatím potají strojíl pikle, jak by Konstantina zdržel. Konstantin dověděl se o tom, co se kuje a oč se jedná, naplněn byl úzkostmi, které zajisté byly oprávněny. Už měl za to, že bez násilí se neobejde: než duše jeho zvítězila v bouři veliké nad sebou. Ovšem nadál se, že žádná moc světská nezabrání tomu, čeho vyžadovala úcta a láska synovská.

Galer tudíž sám uznal za nutné ohlásiti Konstantinovi, oč se jedná; zaslal mu z té příčiny jednoho večera úředně povolení, že smí odjetí, ba dovolil mu, by ke své cestě měl k službám koně císařské. Konstantin se dostavil, aby se poděkoval císaři za jeho blahosklonnost, který mu pravil: „Synu můj, zítra odjedete, avšak dříve ještě obdržíte můj dopis na císaře, vašeho otce“. S tím jej propustil. Druhého dne Galer časně z rána poslal sluhu, by Kon-

stantinovi císařští koně vydáni nebyli. Zatím vrací se sluha všecek ztrnulý a oznamuje, že Konstantin již ujel. Tušiltě, jaké úmysly císař na něho vznáší, a uhodl, co se kuje v útrobí jeho; z té příčiny nemeškal, maje povolení k cestě, a prve než se kdo nadál, Konstantin ujel. Rozbouřený Galer nařídil pronásledování, ale marně. Konstantin sebral mu všechny koně pro svou eskortu (dopravu) a po-
uživ jich, kázal všem podřezati podkolení, takže byli k cestě neschopni. Za to Konstantin nabyl svobody a více: neboť takto připravil si cestu k trůnu císařskému. Plány pak Galerovy byly zmařeny.

S rychlostí co největší překročil Konstantin hranice území Galerových, aby byl mezi poddanými otce svého. Byzanc, Srědec, Srěm viděly ho na cestách úprkem postupovati. Přeplovil se přes Dunaj, načež dále k Rýnu, kde u Bálu vkročil na půdu panství otcova. Cestou mu bylo pozorovati a poznati křesťany jednotlivé, osamělé, avšak i ve velkých tlupách vlečené na smrt. Kříž, žalář, oheň byly jejich údělem. Zaslechl jejich ubohé výkřiky a povzdechy. Litoval jich, neboť krutě nakládali s nimi Galerovi zástupci. Za to tím hlouběji poznával, jakým dobrodiním jest lidu pravá tolerance. V Gallii bylo zúplna jinak. Tam, že panovník jejich byl muž tichý, těšili se obyvatelé všady z pokoje a klidu, z pořádku a blahobytu. V pravdě požehnání Boží spočívalo na území tomto. Ký div, že uslyševše o knížeti Konstantinovi a zvěděvše, že to syn císaře Konstance, všady s nadšením jako o závod jej vítali. Byla to cesta věru triumfální, vítězná. Již projel městy Besançon, Châlons, Remeš, Amiens, všady slavně uvítán, až zastavil v městě Boulogne, kde se právě císař Konstanc Chlorus, jeho otec, nalézal. (Eumen, Panegyrique, 7; Zosim I, 11). Jaké shledání, jaká radost, jaké myšlenky a pocity, jaké řeči! Kdo dovede dojmy tyto vypsati?

Než Konstantina pudí srdce jeho, by se nezdržoval déle než potřebí u otce. Několik hodin cesty od tohoto města římského vede silnice císařská dále k pevnému hradu, na němž bydlila císařovna Helena. Neodolatelně táhlo ho sem srdce jeho. Po 13 let se již neviděli, srdce jejich se nesetkala; avšak láska něžná nijak mezi nimi neutuchla, ba spíše se ucelila. Co tu bylo po všechem čas úzkosti a strachu, které bezbožná politika mocných nepřátel byla nahromadila! Toho se nenadáli rodiče jeho, ani Konstanc ani Helena, že se tak šťastně shledají. Z tak dalekých končin Konstantin tu! Jaké překvapení pro Helenu; kdo dovede vylíčiti setkání toto? Čím větší byla nebezpečí, která ohrožovala neustále Konstantina, tím větší byla jejich radost. Kde byla větší, v útrobě matčině nebo synově? Zajisté srdce oboje pociťovalo rozkoš ohně lásky nebeské. Konstantin dívá se do očí svojí materi, která pro něho tolik vytrpěla a tolik obětí přinesla, vidí, s jakou uctivostí se nese k synu svému, jenž se stal její chloubou, rozpomíná se na pečlivou výchovu za let mladistvých, jak mu byla dobrým duchem tehdy, ba až do té chvíle, jak jej milovala jako vzorná matka. A proudy slz milené matere jeho, kterých byl právě svědkem, vystihly zajisté více nežli jakákoliv slova hloubku a výši štěstí matčina.

Na prvý pohled vnikla Helena do duše jeho a vystihla, jak to matky umějí, stav její. Uhodla, že syn její na ni nezapomněl, ba že se jí vydařil. Prozíravá dosti, přece nepostřehla stínu v jasnosti povahy jeho, která neprojevovala žádné tvrdosti nebo krutosti, ani přílišné citlivosti, spíše viděla výraz muže neohroženého, v němž sídlí duch rozhodný, velký, k vládě jako zrozený, schopen dáti jednou světa člověčenstvu nový směr života. Jak ráda by se s ním byla pobavila déle a u sebe jej podržela; neboť čím lépe ho poznávala, tím více jej milovala. Než Konstantin měl

se brzy vrátiti k otci. I spěchal opět do Boulogně, kde jej otec, ba Hospodin sám očekávali. Vsednuv tudíž na oře, uháněl se svým komonstvem k milenému chorému otci, aby jej potěšil, kdežto zatím zbožná máti doprovázela je duchem na modlitbách, žehnajíc a pomoc skýtajíc lepší nežli zbraně nevím jaké, aby dopomohla Konstantinovi ke štěstí, které na něho čekalo.

Konečně se vyplnila touha císařova. Konstanc Chlorus uzřel před sebou syna svého. Toť poslední jeho radost. U vojště byl dosud neznám. Zajisté si také přálo uzříti knížete, syna císařova. Konstantin se tudíž nejen představil, ale osvědčil brzy svůj vojenský ráz a schopnosti neobyčejné, které mu zjednaly věhlas u vojště. Císař Konstanc, ač byl dosti sešlý a ubohý, neváhal s Konstantinem vypravit se do Velké Britannie, kde se objevila vzpoura Piktů. Kněžna Kalendonská totiž, pokaždé sice zapuzená a přemožená, dožadovala se s odvahou neustále, aby vojsko císařské ji podporovalo. Ustanovil se Konstanc, že učiní tomu konec, aby více říši škoditi nemohla. Historie se o výpravě této do jednotlivostí nezmiňuje. Ale Konstantin měl příležitost dokázati vojsku, čím je a co dokáže, takže získal přízně a důvěry valně. Piktové byli zahrnání do svých hor a přinuceni přijmouti všecky podmínky, které jim vítěz byl přede-psal.

Císaře Konstance opouštěly síly víc a více, zejména cesta tato nemálo k tomu přispěla. Vraceje se, zastavil se v Yorku (Eboracum), kde si nesliboval již dalšího života, nýbrž nadál se, že se poslední hodinka blíží. Ze všech 3 synů, které měl s císařovnou Theodorou, nebyl pro mladistvý věk ani jeden dosud schopen panování. Za to Konstantin byl 32 roky stár, schopen vlády a pro případ dovedný, aby uhájil dědictví otcovského. Shromáždil tudíž nejvyšší důstoj-

nictvo vojenské a prohlásil jím Konstantína, syna svého z Heleny, za následníka trůnu. Konstantin přítomen právě nebyl: ale zavolán k loži otcově, přistoupil blíže. „Konstanc pak“, vykládá Euseb, „uzřev syna svého, jehož vzdálenost tolikaletá vynutila mu mnohdy až slze, pozdvihl se s námahou s lože svého bolestného a pravil: „Umírám, avšak velebím Hospodina Boha svého, že mi vrátil milého syna mého“. Na to přivinul jej k srdci svému a předal mu svou nejvyšší moc. Pak chválil a žehnal své druhé děti, které kolem seřaděny byly, a brzy na to vypustil duši. To se stalo dne 27. července L. P. 306. Dlouho oplakávala jej rodina a vojsko nedovedlo na něho zapomenouti. Poslední pak vůle císařova byla zákonem rodině i vojsku. Na druhý den otevřely se dveře paláce, v nichž se Konstantin objeví na balkoně, přioděn jsa císařským pláštěm nachovým. Vojsko i lid uzřevše jej, zdravili jednohlasně akklamací svého panovníka, že se rozléhaly hlasy daleko široko, nejinak, než jako by z mrtvých vstal milovaný otec jeho, císař Konstanc. Ve svém jásotu a nadšení provolávají Konstantinovi slávu, a vojsko holduje mu jako svému Augustovi (Euseb., Vita Constantini I, XXII.) po způsobu, jako oslavili pohřeb jeho otce. Že jen s radostí velikou vítali národové poddaní vládu Konstantinovu jako vojsko, snadno se každý domyslí; neboť ručila jím statečnost a svědomitost panovníkova, že nebudou vydáni ani na pospas, ani na zmar, nýbrž že se zdvojnásobí jak blahobyť v lidu, tak moc v mocnáři jeho čím dále tím více.

Po způsobu tehdy obvyklém zaslal Konstantin svoji sochu vavříny ověčenou svým přátelům, knížatům a suverenům, by úředně jím oznámil nastoupení vlády. Galer v prvním okamžiku nevole své měl v úmyslu hoditi sochu Konstantinovu i s jeho poslem do pece ohnivě: avšak rozmyslil si to a neučinil tak.

Přátelé jeho upozornili jej, že by se lid proti němu bouřil a vojsko vzpouru strojilo. Jak se slušelo, poslal Konstantinovi purpur čili nachový plášť na znamení, že uznává hodnost jeho Veličenstva, avšak titul Augusta mu nedal, který prý jen Severovi patří, takže synu císaře Konstance Chlora přiznal toliko důstojnost císařovu spoluvladařskou.

Jakmile matka jeho Helena vyslechla zprávy o všem, co se bylo dalo, spěchala, aby co nejdříve blaho-
přála synu svému a vyslovila mu svou radost, avšak i žalost nad úmrtím svého chotě, mileného císaře Konstance. Nyní už nikdy nepotřebovala se vzdalovati ode dvora, aniž svého Konstantina. Vypravuje se, že ho ani u výpravách vojenských s očí nespouštěla. Všady mu byla rádkyní dobrou. Více nežli co do vlády, v níž si uměl sám poraditi, ujímala se chudých, opuštěných, utiskovaných, by se jim stalo po právu a pravdě. Nejvíce ovšem křesťané si libovali ve svém postavení a blahořečili oběma. Konstanc za poměrů, v nichž žil, uspokojil se, mohl-li překaziti neb obmeziti výkon ediktu Diokletianova na křesťany. Za to Konstantin hned v prvních dnech panování svého edikt zrušil (*Lactantius, De morte persecutor. XXV.*) a dovolil, aby směli křesťané volně bohoslužbám obcovati, jichž se veřejně účastnila císařská jeho máti, vyznávajíc víru svou. Brzy vypukla revoluce v Gallii, kde se Frankové bouřili. Konstantin však potřel odbojníky bez velkého krveprolévání, takže jako vítěz se vracel a přesídlil svůj dvůr do residence císařské, která byla v Trevíru. Helena pak, máti jeho, obdržela úředně vykázaný roční příjem, který jí značně zvýšil, prohlásiv ji za matku císařovu v důstojnosti císařovny.

HLAVA III.

„V tomto znamení zvítězíš“.

I. Politika Konstantinova. Válka proti Maxentiovi. Labarum. Vítězná korouhev.

Kdo může vystihnouti vliv a zásluhu, kterou měla Helena, že dospěl Konstantin až k nejvyšší důstojnosti císařské? Pochybnosti není, že styky mezi Konstancem a Helenou, i když ho přinutily poměry, aby svou choť propustil, trvaly dále, jelikož se tolik ctili a milovali. Zajisté od té chvíle, kdy syn její nastoupil trůn, zahájen byl teprve vliv její na veřejný život — úloha to mezi všemi nejzdárnější.

Bratři Konstantinovi, synové totiž Theodořini, Konstanc, Hanibal a Dalmac, byli samým otcem již od prvního dne vyloučení z nápadnictví trůnu. Na první pohled bylo viděti, že synové císařovi jsou odkázáni na soukromé postavení. Na trůn vůbec neměli patrně žádného absolutního práva, dokud císařství bylo volebné: z té příčiny nebyla jejich výsost nijak ve spojení s jejich narozením. Zdá se, že Konstantin byl zprvu v záležitosti této jaksi znepokojován. Ale Helena věděla si rady. Její moudrost a rozšafnost o příští budoucnost kázala jí, aby nešetřila ani námahy ani oběti života svého, kdy zájem vlastní a veřejnost pomoci její potřebovaly. By se tudíž vystříhali synové Theodořini všeliké domýšlivosti a žárlivosti vůči moci panovnické, radila, ba za potřebu uznala, aby byli vzdalováni ode dvora. Postaráno tudíž o jejich vzornou výchovu pod dozorem přestounů spolehlivých a trůnu oddaných, jak se na je-

jich stav slušelo. Za město nejvhodnější pro ně uznán Toulous, kde dal Konstantin zařídití pěkné vychovavací ústavy. Zde měli nabýti i synové císařovi svého vzdělání, které bylo na podkladu křesťanském. Všelická pozornost jim byla věnována. Bez starosti, v blahobytu živi jsou, s počátku ani tušení neměli, že by byli jaksi zúmyslně vzdalováni dvora; byloť potřebí jim klidu, aby nebyli vyrušováni hlukem a životem neklidným, jaký bývá při dvorech mocných. Konstantin pomýšlel nyní, podporován jsa součinností Heleninou neb alespoň moudrou její radou, jak by dílo velikého ducha svého důstojně ve skutek uvedl. Bagaudové, zaslepení a divocí jako roznícený živel, ohniví, jak bývají lidské hněvy a vzteky, aby se zbavili vši přednosti, které dodává výchova a vzdělanost a blahobyt, vzbouřili se a obrátili v ssutiny školy, dosud tak kvetoucí v Gallii. Ze všeho tudíž, co bývá ozdobou a okrasou měst a zemí, kde se pěstují vědy a umění, co přivodí civilisaci, pokrok a kulturu, ze všeho dobrého a krásného nezbyly než trosky. Jen ještě několik učitelů zbylo, kteří shromažďovali kolem sebe jen po skrovnu svých stoupcův.

Na první pohled poznali Konstantin a Helena, dědici ducha Konstanciova, jaké potřeby nastávají; neboť ubohost života byla patrna. Zjednati tudíž nové slávy kultury, stalo se úkolem Konstantinovým. Vydal z té příčiny ihned povely, aby ústavy vzdělávací znova se stavěly. Vynikající rhetor Eumen byl pověřen úkolem zařídití školy v území. Bordeaux, Toulous, Autun (Augustodunum) byla města, v nichž po krátkém čase studující mládež dospívala v inteligenci a osvěžovala obyvatelstvo. Na památku a z vděčnosti ke Konstantinovi volilo si město Autun přídomek Flavia, jímž po svém dobrodinci do budoucna slouti si přálo.

Svědectví uznání lidského těšilo Konstantina a zaslouženo bylo obětavou starostí o dobro a blaho národů, což zvýšilo ještě jeho štěstí rodinné. Hoden svého otce Konstance, jak svědectví historiků dí, věrný odlesk jeho ctností, pojmul před více než šesti lety v Nikomedii mladou ženu jménem Minervinu, která mu povila synáčka, jemuž dal jméno Krispus. Něžnost dítky tohoto, jeho předčasný vývoj rozumu, uchvacovaly každého, kdo se k němu přiblížili. Od prvních let si jej osvojila Helena a vychovávala ho s velikou péčí a neochvějnou oddaností. Jeho tahy v obličeji, jeho čipernost, jeho něžné stránky srdce, vše připomínalo jí malého Konstantina a tehdejší štěstí mladé jeho matky na ville Dardanské. Nic jí tak nezajímalo, jako vzpomínky na dětská léta Konstantinova, což jí činilo malého Krispa tím milejšího. Konstantina s počátku méně zajímala politika ve velkém v říši světové. Spíše věnoval svou moudrou snahu provinciím, které mu byly podřízeny; z té příčiny pomýšlel na bezpečný útulek v Trevíru, kde by před výpady barbarskými byl chráněn, kdyby ho nepřátelé neočekávaně přepadli. Maximian Herkul za doby míru zesílil vůči němu. Jeho syn Maxentius byl méně šťasten nežli syn Konstance Chlora. Maximiana nikdy netěšilo, že se před časem zřekl svého panování, a syn jeho marně se ucházel, aby jmenován byl césarem. Mstil se tudíž nad osudem svým, chtěje se zmocniti Říma. Maximian, jenž podporoval syna svého vlivem svým, sám si žádal opět obléci se v nachový plášť. Sever sestoupil se svým vojskem až k Milánu, by nepoctivého nápadníka potrestal, avšak v boji byl přemožen a zahynul. Toho zase Galer nemohl nechat bez pomsty. Taková smrt byla trůnu velkou potupou. Vyjednával tudíž s Maximianem, jakoby se s ním smířiti chtěl, ač zatím pomýšlel, jak by se na něm po-

mstil. Konstantin měl býti prostředníkem. Za tím úmyslem přišel Maximian neprodleně do Trevíru. Nepochybovaltě pranic, že se mu opatření jeho zdaří. Závazky, kterými byl Konstanc Chlor, otec Konstantinův, Maximianovi zavázán, nemohly býti v zapomenutí, jelikož jemu měl děkovati za to, že se stal císařem. Konečně starý císař nezavítal sem toliko, aby slyšel dík a uznání, aby vzbudil staré vzpomínky nebo nevoli v srdci při vzpomínce na Galera protivného. Maximian měl v úmyslu posloužiti mladému císařovi a přinésti mu závisti hodnou oběť. Měltě dcerku jménem Fausta. Konstantin a Fausta byli vychováni pospolu v paláci Nikomedském. Jedné doby nastala mezi oběma velká přítulnost a důvěrnost. Předvídalo se a mluvilo se v městě o jejich zasnoubení. Obraz, který tehdy byl v držení města Akvileje, skýtal nepopíratelné naděje, že dojde k tomu. Fausta byla zobrazena, jak vztahuje své malé ručky po Konstantinovi, jenž byl ozdoben čapkou ze zlatohlavu, posetou drahokamy. Maximian v pravý čas oživil své vzpomínky, nabídl Konstantinovi titul Augusta s rukou Fausty. A Konstantin přijal oboje; dne 31. března 307 slavily se vdavky. Zasloužil si toho povýšení vůči vojsku, aby takto posiloval se proti Galerovi. Ale jakkoliv zazářilo postavení jeho na venek novým leskem, bylo opak u krbu domácího. Za drahou cenu bylo se mu vykoupiti. Ubohá Minervina — byla-li ještě na živu, a podle všeho souditi jest, že byla — byla zapuzena, dítě její osiřelo, bylo bez matky!

Helena znala z vlastní zkušenosti její bolesti, avšak aniž by synáčku jejímu dala pocítiti pokoření takové, spíše pro něho a pro ni měla přátelská slova útěchy a plakala s ní v soustrasti, očekávajíc v Prozřetelnosti Boží konec dobrý, jelikož Bůh i ze zlého činí dobré. Krispus stal se nyní jejím dítkem, jež vychovávala pro křesťanské náboženství i pro císařský

trůn. Nebyla povinna, jako tehdy, stěhovati se do Dardaně, ale její láska velela, aby se starala o tuto duši, již čekaly veliké povinnosti, k nimž vychována býti měla.

Historie nám nevypráví, v jakých poměrech byla Helena k nové císařovně Faustě. Ale domyslití se lze snadno, že se, ač zajisté kdysi sympathie vzájemná byla, příliš rády neměly. Fausta stěží odpouštěla Heleně vliv její, kterého nedovedla získati sobě u císaře svého chotě. Fausta chovala se oproti Heleně krásně, jako sama byla krásou, ale chladnou a hrdou; neb jsouc ducha obmezeného, srdce ve vášních neukročeného a žárlivého, nikdy nebyla poznala, co jsou myšlenky veliké, aniž byla schopna uvážiti úkol ženy ideálnější. Zkrátka, o tom pochybnosti není, Fausta byla pohankou a dle jistých spisovatelů pohankou po způsobu svého otce Maximiana Hercla. Konstantin pak o tom věděl a neliboval si nikdy v pohanské nesnášlivosti, která se nijak nedovedla v krutosti byť i sebe rafinovanější ukojiti. Povděčen své první výchově, byl vždy dalek všech útiskův a hlásil se k pronásledovaným, ujímal se obětí a za nedlouho po svém nastoupení dával projev zajištěný, že jim opravdu přeje.

Více než kdy jindy byla při něm jeho matka nástrojem Prozřetelnosti Boží. Jen náboženství Ukřižovaného, které zaujalo duši jeho, učinilo jej tak bohatým na krásu duše a dalo mu morální sílu, již ctil a miloval matku svou. Ona byla příčinou, že se v něm zakořenila vděčnost, uznání a láska, že duch křesťanský ovládal duši Konstantinovu víc a více a připravoval ji do budoucna na zjevení podivuhodné, které mělo zažehnati všelikou nejistotu, rozprášiti poslední temnosti a proměnití tvář světa.

Události se hrnuly. Vítěz nad Galerem beze všeho

krveprolití, jenž hnal vojsko ku křivopřísaze, oddal se Maxentius v Římě životu až hanba výstřednímu. Maximian se snažil, aby ho na uzdě udržel, než marně; vida, jak život svůj v nebezpečí uvrhuje, purpur zneuctívá, odebral se do Gallie. Zde chtěl přiměti zetě svého Konstantina, by vystoupil proti Maxentiovi. Tento odražen, bez naděje, utekl se ke Galerovi, a aniž byl pozván, objevil se v Karnuntinu, chtěje účastniti se na poradě proti vůli Diokletianově. Novou tudíž potupu měl si odnésti. Galer považoval za neplatný titul Augusta, který Konstantin od Maximiana s Faustou byl obdržel, přioděl tudíž na chem buď se svolením, buď s vynucením Diokletianovým svého přítele od mladosti, Licinia jménem, zasloužilého sice vojína, ale jinak člověka bezečtného, ve mravech nezpůsobného. (Aurelius Victor, Epitome, 39; Lactantius tamtéž 29.) Tím byl Maximian nesmírně uražen ve své důstojnosti. I přijel do paláce ke svému zeti, kde, aby si pomohl a svou existenci zajistil, za dojmu, že o purpur nestojí, svléká svůj nachový plášť po druhé.

Konstantin netuše nic podlého, přistoupil na rady tchána svého a řídil se dle nich. Brzy na to byl povinen sebrati vojska a odebrati se na Rýn, aby tam zkrotil odbojné Franky. Sotva však byl několik dní na cestách, odváží se nevěrný stařec ve své zpozdilosti objeviti se s odznaky císařskými uprostřed pozůstalého vojska. Počítaje na část starých vojáků z dob minulých, jakož i na hojnou úplatu, měl za to, že je na svou stranu získá. Konstantin tudíž brzy se vrátiv do území, postřehl, že tu vzpoura se kuje. Maximian vida, že je zle, utekl se s několika povstalci do Marseillu, kde Konstantin svého tchána bez obtíží přemohl a o poslední zbytky nároků na jakoukoliv moc připravil.

Maximian nyní neměl nic jiného na mysli, než

jak by svého zetě, muže dcery svojí Fausty, zavraždil. Jeho dcera měla mu k tomu dopomoci. Dostal se již do komnat, kde právě jeho sok odpočíval. Naděje se, že dílo jistotně se mu vydaří, vrazí s divokou radostí, kde lože císařské bylo umístěno, ba na něm i postavu lidskou spatřil, ale tělesná stráž zde; Konstantina pak uzřel na krok před sebou vzhůru — Fausta mu to vy-
zradila. Dostal bití, jako by byl otrokem. Míra byla dovršena. Maximianovi nezbylo, nežli životu učiniti konec. Vlastním mečem se probodl. Hanebná byla to smrt krutého pronásledovníka křesťanů, jehož život byl pln pletich, jehož ruce byly potřísněny nevinnou krví. (Euseb., Hist. eccl. VIII. 13.) Galer pak brzy po něm zahynul smrtí ještě hroznější a hnusnější. Chřadl poznenáhlu, nemocí jsa soužen ošklivou. Za živa hnulo tělo, z něhož zápach nesnesitelný čpěl a červi se rozlézali. Takový vzal konec i tento hrozný muž, jenž tolik muk nastrojil nevinným obětem katolické církve. Rok před smrtí viděl, jak se proti němu vzbouřil Daja, jemuž tolik dobrodiní prokázal. Aby ještě citelnějšího pohanění se mu nedostalo, vynasnažil se, by vojsko jeho prohlásilo za Augusta Licinia. Galer viděl na své oči, jak vše se obrací proti jeho vůli. Chtěj nechtěj uznal Konstantina a vzdal mu pocty Augusta, jak povinnost žádala. Odevšad zhrzen, při tom hroznými bolestmi tělesnými soužen, neměl člověka, jenž by mu mohl pomoci. Avšak ještě více ztrápen byl jeho duch. August umírající viděl ve svých smrtelných úzkostech, že vše to pro něho jsou tresty všemocné pravice Svrchovaného. Hněv se ho zmocnil a zoufalý nářek. Mohlť se vzpamatovati a poněkud zadostučiniti spravedlnosti Boží. Než on se zhrozil toliko krutostí svého osudu, až mu smrt učinila konec v měsíci březnu L. P. 310. Licinius a Maximin Daja dělili se o území Galerovo. Onen uvázal se v území na Bosporu, v Thracii až k Illyrii,

a na Podunajsku až k moři, tento pak území Asijské na Východě spravoval.

Maxentius pomýšlel učiniti se také velemocným, 5 let již beztak Afriku a Itálii maje ve své správě. Než to mu nepostačovalo. Podařiloť se mu zdolati Rufa Volusiana, svého prefekta praetorio, a Alexandra, viceprefekta svého v Africe, kteří se proti němu vzbouřili, a nyní se ustanovil na tom, že Konstantina, svého svaka, musí zničiti. Pod záminkou, že jde pomstíti potupnou smrt svého otce Maximiana, vypravil se, maje v úmyslu zmocniti se Gallie, aby bez odkladu napadl Konstantina. Přípravy začaly v Římě, kde kázal sochy rekovného Konstantina sejmuti a do kalu uvrhnouti. Toť byla urážka nesnesitelná.

Maxentius velkým nákladem najal si nepřehledné množství vojska proti Konstantinovi. Aby tím více si pojistil šťastný konec výpravy, spojil se s Maximinem Dajou. Hodili se k sobě; neboť jeden byl větší netvor než druhý. Za to Konstantin vešel v přátelství s Liciniem, žádaje na něm alespoň neutrálnost, aby se jim do boje nemíchal. I sliboval mu svoji sestru Konstantii dáti za manželku. V moudrosti své soudil Konstantin, že nejlepší oporou knížete panujícího bývá láska a věrnost poddaných národů. Z té příčiny snažil se, aby si jí zasloužil otcovskou starostlivostí o ně. Ani tak nespolehal na své vojsko, jako na svůj lid. Navštívil tudíž Velkou Britannii, Gallie mu byla zúplna oddána. Vojska sebral na 100.000 mužův. Ovšem Maxentius měl vojska dvakrát tolik. S důvěrou, maje za to, že se jedná o věc spravedlivou s jeho strany, vzdaloval se víc a více břehů rýnských, aby překročil Alpy s vojskem svým. Konstantin jaksi tušil šťastný výsledek války této. Dvakráte, nedávno ještě, hlásilo předzvěsti zlý osud smělcům, kteří se odvážili na něho vytrhnouti. Sever zaplatil odvahu svou smrtí a Galer jaké hanby odnesl! Nadlidská

ochrana patrně spočívala nad městem Římem. Než právě tato myšlenka znepokojovala vojska, v jejichž srdci se znamenal jakýsi postrach. Sám Konstantin nebyl ho ušetřen.

Však vojna tato také nebyla pravidelná. Odvaha jeho vojinův a vlastní zkušenosti v boji nestačovaly, aby pojistily vítězství. Ale kde hledati spojenců mocných, kteří by mu ku pomoci přispěli? Proto ho to pudilo spíše obracetí mysl svou vzhůru k nebi. (Euseb tamtéž I. 27). Jeho duše, přirozeně k zbožnosti se klonící, nepochybovala, že účinná a trvalá pomoc mocností neviditelných zakročí v záležitosti lidské. Jeho nepřítel Maxentius zabezpečil si ochranu bohů domácích říše římské. Vzácné oběti bez míry jim byly přinášeny; čarodějníci a kouzelníci svoláváni, aby věštili; děti pod srdcem matčiným v pověrách brány byly na výzvědy; kde co bylo, vše vzýváno a voláno na pomoc, aby do budoucna tajemství se zjevila.

Konstantin se o všem tom záhy dověděl. Věděl arci, že tito pohanští bohové se za posledních let pramálo osvědčili. Čeho pro ně nepodnikli Diokletian, Maximian a Galer? Aby pomstili jejich sochy a oltáře zhrzené, jejich zneuznaný kult zvelebili, muka ukruťná, skřipce hrozné a mučírny neslýchané měli po ruce. Ovšem marně, ale jak strašlivou moc jejich pociťovali všichni přívrženci Ukřižovaného, když den jak den více a více tekla krev pod rukama katanův! A přese vše to bohové, tak hýčkaní od císařů pohanských, ani jednoho z nich nezachránili. Nebyli s to, aby odvrátili od nich nejhorších potup, tak tragických, ba hanebných konců života, patrných to trestů božství mnohem mocnějšího. Jediný císař Konstanc žil šťastně až do konce: než on byl hlavou, která klaněla se Bohu pravému a uznávala Svrchovanost jeho. Konstanc také jediný zanechal svůj trůn jako dědictví synu svému Konstantinovi. A kdyby nyní se objevil, tak

soudil správně Konstantin o otci svém, zdaž by se k němu nehlásili jak úředníci političtí a občanští, tak důstojnictvo vojenské, slibující mu věrnost poznovu? A jaká podlost ovládala vše jinde? Což nepřipisoval Konstanc vděčnou myslí Hospodinu vše za to, že zachovával jeho Zákon a s důvěrou se mu kořil, jakož i že ve všech ctnostech se cvičil? Jaké bylo panování, takové povinností plnění.

Světlo na obloze vycházelo. Konstantin k témuž Bohu obrácen, jemuž se klaněl otec jeho a sloužila jeho podivuhodná máti, poroučí se do ochrany jeho a prosí, aby se mu dal poznati a svou vůli mu zjevil, ba svou mocnou rukou ho vedl. Byla to modlitba k Neznámému? Nikoliv. Ale pokorné vyznání slabosti a ubohosti, které se dovolávalo milosti Boží. A co vzdychá a vzhůru zraky své obrací, uzří na nebi obdivuhodné znamení. Místo, kde se to událo, bylo buď ještě v Gallii aneb na strmých cestách Alpských. Po polední hodině, když již slunce se sklánělo a vojsko již na pochodu bylo, zazářil nad sluncem v nevypravitelném lesku kříž, jenž měl nápis řecký: „V tomto znamení zvítězíš.“ Jak vojevůdce, tak vojsko byli svědky zjevu tak podivuhodného — Konstantin se táže, co by to znamenalo. Sám uvažuje, než marně hledá výkladu dostatečného, až nastala noc, která ho vytrhla z rozpačitosti. Když byl totiž, únavou jsa přemožen, usnul, probudilo jej zvláštní zjevení. Sám Kristus Pán se mu zjevil s tímže znamením, které byl před několika hodinami uzřel na nebi, káže mu, aby dle něho dal utvořiti korouhev, která by pak vztyčena se nesla u vojště, zejména až nastane bitva. (Euseb tamtéž I. 29.) Z rána, jak vypravuje Euseb, vykládá Konstantin sám přátelům včerejší zjevení. Než jaký by to Bůh byl, který se mu v noci zjevil? Co by tajemství toto znamenalo? Neváhal zavolati kněží, aby jakožto povolání mu

дали výklad všeho toho. Ti pak sdělili, že viděl jednorozeného Syna Božího, a ve kříže znamení, které v rukou drží, že jest záruka vítězství, kterého On dobyl nad smrtí a peklem. Dále mu vykládali, že Syn tento živého Boha Otce vzal na sebe člověčenství, aby nás smrtí na kříži vykoupil, a z té příčiny ve kříži že jest spása pokolení lidského. Konstantin všecek dojat naukou tak vysokou a tak lidumilnou, mravoukou tak bezúhonnou, důvěrou v moc sv. kříže byl potěšen. Pohanští věstcové arci provolávali, že kříž je špatné návěští: avšak Konstantin nedbaje jich, dal ihned zavolati nejumělejší zlatníky a nakázal, aby mu udělali kříž ze zlata, posetý drahokamy, což vzali ze starého odznaku, jemuž od té chvíle říkano Labarum, t. j. korouhev. Znamení toto vztyčené se nosilo uprostřed vojska, zejména jízdy, komonstva, v bitvách, jako odznak císařský, a jako takovému vzdána veřejná úcta a se strany vojska nejvyšší hold. Byla pak žerď praporu příčným pohyblivým kopím opatřena, na něž pověsil se nachový kus látky: ejhle obraz naší kostelní korouhve. Již Tertullian († 240) a sv. Justin rozpoznali v tomto emblemu podobu kříže. (Tertullian, Apologie 18; Justin, Apologie 2.) Konstantin pak jej dal ozdobiti nejdražšími kameny, a aby ještě více naznačil význam odznaku tohoto, kázal vsaditi na vrchol žerdi zlatou korunu, v jejímž středu byl řeckými literami umístěn monogram Kristův. Takové labarum neboli korouhev obdržela od té chvíle zvláštní význam. Tímto dnem zahájena vojskem úcta ke sv. kříži, neboť hlavní částí korouhve byl kříž.

Takto postupoval Konstantin pod ochranou kříže přes Alpy. Za několik měsíců byl pánem severní Italie. Města Susa, Turin, Milan, Brescia, Verona, Akvilea padla jedno za druhým do jeho rukou. Než hlavně se jednalo o Řím. Ačkoliv se únava ve

vojště po daleké cestě dostavila, nepoddávali se jí, nýbrž spíše zdvojnásobili svou touhu po seči. Shromáždil tudíž Konstantin všecko své vojsko a táhl směrem k Věčnému městu rázným pochodem. Zatím Maxentius se o vojsko nestaral; svěřiltě je svým vrchním velitelům a bavil se dále, jakoby žádného nebezpečí nebylo. Dopustil se však osudné chyby tím, že vyslal své vojsko za město, na druhý břeh Tiberu. Nahromadění nedaleko dřevěného mostu, jehož jméno most Milviův, očekávali nepřitele: avšak což bude-li potřebí couvati zpět k městu, kam se utekou? Z lodí stavěný most, slabý a na zdařbůh beze všeho podstatného plánu, byl přes řeku položen. Měla prý to býti dle úmyslu Maxentiova léčka na vojsko Konstantinovo, která je měla beze všeho zničiti. Ale Konstantin prohlédl zavčas tuto dětskou hru a jako zkušený vojevůdce sám bděl nad bitvou, aby co nejvýhodněji vše proň se utvářilo. Aby pak v rozhodné chvíli tím více si pojistil ochranu s nebe, jak znamenal Lactantius (tamtéž 44), na zvláštní pokyn shůry dal na štíty vojinů také vyrýti týž odznak, jaký byl na korouhvi, takže skvěle zářily. Na druhý den učinil útok, postupuje proti nepříteli směrem k řece. Maxentius právě se bavil v cirku. Najednou povstalo hulákání v lidu proti němu, že prý utíká jako zrádce z boje. Všecek ustrašen a zahanben spěchá, aby se poradil s knihami sybillskými: ty však mu odvětily, že toho dne zajisté zahyne nepřítel Říma. (Lactant. Mors persec.) Uspokojen zprávou, neboť nepřítel Říma dle něho nebyl nikdo jiný nežli nepřítel Maxentiův, soustředil svoje voje. Ti ovšem, u přítomnosti jeho, chrabře nadšeni, oheň svůj a chtivost zdvojnásobili. Než vítězství nedalo na sebe dlouho čekati. Neschopné Maxentiovy voje, aby hroznému nárazu legií Gallův odolaly, ač jich bylo více než 190.000 mužů, ustupovaly. (Dle Zosima bylo 170.000 pěchoty a

18.000 jízdy.) Vše do zmatku vešlo, vše se rozutíkal, oslněno korouhví a štíty nepřítele. S výšin Kapitolských mohli pozorovati bohové římské říše, jak zoufale poslední jejich přívrženci opuštění prchají k Tiberu a na dřevěný most, který zlodí složen za návalu takového množství vojska se rozestoupil a pod směsicí se zlomil, tíhu pak utíkajících i s Maxentiem ve hluboké vodě pohřbil. Málo mu prospěl jeho těžký krunýř, který jej jako olovo ve hlubině potápěl. Konstantin, syn císaře Konstace Chlora a Heleny, stal se vítězem. Druhého dne vstoupil vítězoslavně do Říma, vítán a pozdravován odevšad, provázen jednohlasným jásotem až k Palatinu. Země Italie s Afrikou připojeny k území Gallie, takže Konstantin se stal nejmocnějším ze tří panovníků, kteří tehdy ovládali říši římskou. Pomocí kříže zvítězil. V kříži byla jeho spása. Ký div, že také kříž měl hlavní podíl na veškeré slávě Konstantinově jako vítěze.

II. Vděčnost Konstantinova. Edikt Milánský.

Dle ústního podání dovídáme se o Heleně, že s počátku doprovázela Konstantina, avšak opustivši ho z příčin nám neznámých, ubytovala se v Besançonu. Ovšem byla neklidná a v úzkostech, jak asi dopadne výprava na Řím; z té příčiny trávila všechny dny na modlitbách v malém kostelíčku, zasvěceném sv. Štěpánu prvomučedníku. Svoje posty, slze, modlitby a vzdechy obětovala Hospodinu, aby se smilovati ráčil a šťastného výsledku bitvě dopřál, snažně prosíc, že se nikdy nezklamala ve víře, kterou jen na Boha skládala. A její víra zklamána nebyla. Za nedlouho přinesl jí posel zprávu o vítězství. Ihned zataoužila po Římu. Nepokoušejme se ani vypsati její nesmírnou radost.

Matka takového reka byla vším právem hrda, ale byla to hrdost křesťanská, která vítězí pro čest a slávu Boží. Věru símě, které byla vložila do duše syna svého, klíčilo znamenitě pod zázračným paprskem nebeským. Kříž, nedávno ještě znamení potupy, vztýčen jako odznak vítězného vojska a zároveň naděje na vítězství do budoucna. To byla náhrada a odměna křesťanům, jejím bratřím v Kristu, za více než třistaleté pronásledování a heroickou trpělivost, za prolitou krev, za nesčetná muka a umírání na skřipci a na popravišti. Odměna za zlořečení, protiventství a mučednictví. Nyní nastala křesťanstvu svoboda; avšak nejen svobodu mělo, nýbrž i moc.

Helena si byla dobře vědoma, že jen osvícení duchové mají přesvědčení pevné. I poznala nutnost, aby co nejdříve osvojil si přesvědčení takové i její syn. A Konstantin se postaral, aby vyhledání byli kněží, kteří by ode dne jeho vítězství bohoslužbu prokazovali tomu Bohu, jenž se mu byl zjevil. Nad to rek náš neopomenul ve své touze poznati zevrubněji nauku sv. náboženství; z té příčiny zažádal si mítí učitele sv. víry. Tehdy po celém Západě oslavovalo se v kruhu učených bohovědců jedno jméno. Hosius, biskup Kordovský, vynikal svatostí života, učeností a výmluvností, takže byl obdivem za prvých let IV věku. Naň upozorněn Konstantin, aby si ho vyvolil za učitele v náboženství křesťanském. Na základě stručné zprávy Zosimovy měla na volbu tuto svůj vliv opět Helena. Dle ní „zavítal jistý hodnostář církevní z Iberie do Říma, jenž požíval velké důvěry u císařského dvora, a zmocnil se brzy ducha i srdcí kněžen; ba netrvalo dlouho, a ovládal i ducha Konstantinova“. (Zosim II., 18.) Jaký byl údiv nade vším tím se strany pohanů, sdílí nám jako ozvěnou Zosim, an praví, že „ho viděti bylo, an vchází do Palatina, hoduje s císařskou rodinou, a vkládá se svými radami do zále-

žitostí lidí chudě oblečených. Byli to skromní sluhové sv. evangelia, kněží“ (Pavel Allard, *Pronásl. Dioklet.*, sv. II., p. 233), kteří prý jako hloupou zvěř si nadháněli vše svými zákony. Brzy na to, jako dříve nařídil bourati chrámy pohanské, dal stavěti nové chrámy křesťanské, a to, což neslýcháno, na útraty státní. V témže čase papež Miltiades obdržel od císaře starožitný palác lateranský, který se stal prvou basilikou křesťanského světa, jež po dlouhou dobu sloužila za Apoštolskou stolicí v katolické církvi. (Sv. Optat, *Rozkol Donatistů I.*, 33; *Baronius rok 312*; *Duchesne, Liber Pontificalis I.*, p. 191. n. 28.)

Za všech těchto událostí pociťovali křesťané radost, kterou ovšem opatrně také projevovali. Chválili a velebili v hloubi srdce svého Boha za vše to, ovšem z opatrnosti, možná i na pokyn ze samého dvora císařského, chránili se veřejnými a hlučnými slavnostmi dávatí na jevo pocity své. Tím však nedůtklivost pohanů se velice uskovňovala. Konečně, jedním slovem řečeno, pohané sami využítkovali dobrodiní nové vlády. Přestaly útisky vojska, které za Maxentia krutě si vedlo, hanebné udavačstvo, za své vzalo vše, co jako balvany tížilo po 6 let hrudi, že nemohli volně dýchat. Nevinně uvěznění obdrželi svobodu, statky nepoctivě zabavené vráceny, vyhnaní ze země vraceli se ke svým krbům. I obleky rozdávány a potraviny, aby ulehčeno bylo bídě veřejné. Všude bylo patřiti na požehnání a díkůvzdání.

Senát, novým panstvem oživen, povstal ze své ubohosti, když viděl, jak Konstantin na nejvyšší stupeň důstojnosti Augustů jest povznešen. Budovy Maxentiem postavené věnovány na jeho jméno a oslavu. Na věčnou pamět ustanovili se postavití pomník, aby hlásal budoucím věkům osvobození Říma vítězem Konstantinem a čestné uznání osvobozených. Vskutku, triumfální oblouk měl do budoucnosti hlá-

sati, jak s pomocí Boží šťastně obstál ve zkoušce nad míru choulostivé. „Z vnuknutí božského“, praví nápis, vrytý na bráně neboli oblouku vítězném „a vlastní statečností zachránil Konstantin říši“. Senát tehdy ještě veskrz pohanský nebyl s to, aby zřejměji podal uznání své. Tak hlásal vítězi mysl vděčnou slovem i skutkem Řím, jenž byl hrd na takovou slávu. Syn sv. Heleny byl vyvolen Hospodinem, aby vykonal dílo nesmírného dosahu. Za to mu postavena socha na hlavním místě města, kde obyvatelstvo nejčastěji a nejčetněji chodilo. Konstantin sám si přál, aby jej zobrazili, jak v pravé ruce drží kříž, a Římanům hlásí to slova nápisu: „Tímto znamením, spásonosným symbolem pravé chrabrosti, vykoupil jsem vaše město ze jha tyranského a znovu vzkřísil senát římský s lidem v jeho starobylé slávě.“ Ozvěna radosti senátu roznesla se po veškerém Západu. Po jejich příkladu oslavovali jednotlivci, města, obce, provincie osvoboditele Říma a stavěli mu všady pomníky. (Euseb., Vita.) Na jeho čest a chválu nařizeny svátky, zejména Afrika se vyznamenala ve svém nadšení, protože právě ona postižena byla nejvíce krutostí Maxentiovou. Hlava tyranova, která se do Afriky zaslala, nasvědčovala jejich osvobození. Z vděčnosti pozvedlo se město Cyrtha až do nedávna z větší části na $\frac{3}{4}$ v ssutinách ležící od války proti Alexandrovi a přijalo jméno slavného Konstantina. (Aurelius Victor, Les Césars, 40.)

Než právě, když byl jásos všady nejvyššího stupně dostoupil, hlásila Konstantinovi zbožná máti, že nesmí zapomenouti na povinnost, která mu káže celou říši obroditi křesťanstvím. Svoboda je v územích jeho, jakož i v sousedních územích přítele Licinia; klid a pokoj vsutku, avšak dosud nikoliv po právu a pravdě. Tak na př. v územích po Maxentiovi, kde edikt umírajícího Galera, jenž útisky křesťanů měl

zastaviti, úředně prohlášen nebyl, byli křesťané dosud v údělech Maximina Daje stále pronásledováni. Nebylo snadno Galera v ukřutnosti proti křesťanům a výstřednostech přestihnouti: ale Maximin to dokázal. (Lactantius 36, 37, 38.) Železné háky a hřeby, hranice, kříže, zuby šelem, meče a ohně, všechna stará muka bez rozdílu, ba s výběrem byly mu vítány. Křesťané se nevraždili, nýbrž, aby co nejdéle se trápili, nechal je na živu zmrzačené. Oči jim vypíchali, nervy v kolenou a nohou žhavým železem pálili, uši a chřípě uřezávali. V tak ubohém stavu nechávali bědujících, až by pomalu zakončili trapný život, takže násilná náhlá smrt byla by bývala pro ně jen útěchou a sladkostí. Konstantinovi nebylo lze též u druhých panovníků zjednati týž pořádek. Měl v úmyslu obrátiti se prosbami na vládce, od něhož listiny Maxentiovy Konstantina zpravily, jak kruté nepřátelství křesťanům ustrojeno jest. Konečně se rozhodl, že ve jménu svém a Liciniově vydá ediktem z Říma podmínky ve prospěch křesťanů, dle nichž jim povoluje stavěti nové kostely, v nichž bohoslužbu by konati mohli. Edikt tento zaslal také Maximinovi s dopisem, jehož znění ovšem nedovolovalo, aby mu odporoval aneb překážky činil. Dva mocní Augustové vydali jej. Z nenadání obdržel Maximinův místodržitel výnos, v němž se zastavuje úředně pronásledování křesťanů v jeho územích.

Ovšem potají, kde jaká naskytla se příležitost, provozovalo se staré zlo dále. Zatím Konstantin nemohl více činiti.

Jedna událost dosahu veledůležitého zasluguje, by tu byla uvedena. Sestra jeho Konstancie byla zasnoubena s Liciniem Augustem, v Miláně se měl slaviti sňatek. Z daleka přivezen Licinius, budoucí svak Konstantinův, do nádherně upraveného paláce, kde jako vše uhlazené, tak poměrně také křesťansky zařízené

bylo. Konstantin to považoval za povinnost slušnosti a laskavosti; to však byly také první dojmy křesťanského života pro Licinia. Moc Konstantinova, všeobecné nadšení lidu pro něho mohly snadno vzbuditi v Liciniovi jakousi žárlivost: než slavnostní dni se svými hody a hrami byly příliš hlučné a velkolepé, že mu nedáno chvíle k oddechu a uvažování. A přece uprostřed vzájemných důkazův a osvědčení přátelství objevily se podklady blížící se nedohody. Ovšem Konstantin byl rozhodně smýšlejší křesťan, kdežto Licinius byl zatvrzelý pohan. Mezi oběma byla tudíž propast, která se nedala překlenouti. Zdaž to nepředvídali? Helena věděla dobře, že lidé, jak byl Licinius ve svém smýšlení, nejsou nijak podobni jejímu synu: jak neměla truchliti, vidouc, že tato mladistvá kněžna z politických příčin vydána jest do rukou člověka barbarského, jak něžná květinka, od nedávna křesťanka, bude přesazena do ovzduší nepříznivého, ba zhoubného, ke dvoru, který víře nepřije, ano nenávidí ji!

Konstantin použil přítomnosti svého kolegy v Miláně, aby ještě více upevnil svou moc, kterou v říši si byl před nedávnem osvojil. Pozval tudíž k slavnostem těmto také Diokletiana, který žil osamělý v Solině, chtěje takto získati půdy pod nohama, kdyby nějaké zápletky povstaly, aby měl podporu. Diokletian se nedostavil, omlouvaje se svojí chorobou a svým věkem. Byl pak velice pokořen, uslyšev, jak jeho sochy s podobami Maximiana Hercla nedávno v Gallii a nyní v Římě zvráceny byly. Svou slabostí zavinil pronásledování; příležitosti, kterou své krutosti mohl napravit, nepoužil, takže pozůstavil Konstantinovi jedinému slávy, které se mu dostalo až do krajnosti.

Licin buď z přesvědčení, buď z nejistoty poddal se Konstantinovi tentokráte zúplna a slíbil, že vše, co bylo krutého a nespravedlivého v jeho jednání,

zastaví a nahradí. Na základě toho byl vydán nový a slavný edikt Milánský oběma Augusty, vyřízený v březnu L. P. 313, jímž přízeň ku křesťanům se veřejně prohlásila. Ediktem pak římským brzy na to dovolil Konstantin křesťanům stavěti chrámy a konati bohoslužbu. Ediktem Milánským učinil, že křesťané obdrželi v držení své zpět kostely a hřbitovy před časem jim urvané, že dostali náhradu za škodu způsobenou na jejich majetku, který byl po právu v držení jejich. Edikt tento prohlásil svobodu svědomí všem občanům. Křesťanům zabezpečil svobodu dosud pohřešovanou. Toť význam ediktu Milánského.

Jedno přání bylo v Miláně, aby se uskutečnění ediktu stalo také v území Maximinově. Hrozný člověk tento nedovoloval nijak vyhověti přání tomuto. Ačkoli věděl, že oba tyto mocní Augustové jsou spojeni proti němu, neváhal za doby zimní svoje syrské vojsko zaslati na rychlo přes Nikomedii na břehy Bosporu. Aniž byl prohlásil válku, postoupil do území Liciniova, jehož se zmocnil. Stolec byzancký, pak heraklejský a konečně perintský daly času Liciniovi, že se vrátil k odrazu. Přišed do krajů drinopolských s málo jen vojskem, nepomýšlel na další pochod proti nepříteli svému, když tu najednou ze sousedství objeví se dvě armády, které neodvratně se střetnou.

Maximin se zaslíbil Jovišovi, že vyhubí jméno křesťanské, stane-li se vítězem. Za to Licin rozdával vojínům modlitbu k Bohu, jenž dal vítěziti Konstantinovi. Nejsou to ani dvě armády, jako spíše dva náboženské voje, které se mají potýkati. Nastala hodina krveprolévání. Maximin byl všecek šťasten. Spěl do boje právě v den výroční svého nastoupení na trůn císařský a zároveň svých narozenin. Licin měl zcela jiné myšlenky. Pojednou na jeho znamení velitelé i vojsko odkryjí své hlavy, položí štíty své na zem; načež třikrát volají: Svrchovaný Bože, prosíme Tebe!

Svatý Bože, Tě prosíme! My Tobě doporučujeme naši spravedlivou věc! My Ti doporučujeme naši spásu! My Ti doporučujeme naši říši! Tebou žijeme, Tebou jsme šťastni a zvítězíme! Svrchovaný a svatý Bože, vyslyš nás! (Lactant., Mors persecutor. 46.) Mohutný to byl hluk, bezmírné to volání slyšely nepřátelské voje, které ohromeny byly hrůzou, jíž ani pochopiti, ani odolati nemohly. Poslední slovo mezi oběma vládci na usmíření padlo nadarmo. Uprostřed mezi dvěma ohromnými vojsky vedlo se smlouvání na rychlo. Maximin nechtěl o nějakém usmíření ani slyšeti. V tu chvíli se rozzvučely polnice, korouhve se rozhoupaly, prudký náraz se strany Liciniovy pak teprve byl hrozný a ohlušující. Vojsko Maximinovo ustrašené nedovedlo ani mečem se oháněti, ani oštěpem vládnouti. Marně se namáhal velitel jejich, k postupu proti nepříteli je přiměti. Vše téměř ztraceno. Zničení, ačkoliv co do počtu daleko jich bylo více, neschopni odolati, vzbuzovali zdání, že spíše přišli, aby na bojišti zemřeli, nežli aby bojovali. Krveprolití bylo hrozné. Maximin sám odhodil ve spěchu svůj nachový plášť a přestrojen za otroka dal se na útěk. Přeběhl průsmykem, přes Nikomedii, sebrav svoji ženu a děti prchal stále, až se zastavil v Kapadocii dne 1. května pronásledoval Maximina dále, takže tento utekl až

Licinius pak pronásledoval jej až do Nikomedie, kde kázal také prohlásiti edikt Milánský. Křesťané asijské byli tudíž potěšeni dobrodiním svobody jako evropští a afričtí. (Lactant. 48.) Pak se pustil za svým sokem ještě dále.

Maximinovi nezbylo, než prchat dále. Překročil tudíž úžlabinu v Tauru, kterou za sebou opevnil: avšak Licin nedbaje ohrady, kterou srazil a zničil, pronásledoval Maximina dále, tak že tento utekl až do města Tarsu. Zde sevřen zemí i mořem, uchopil se posledního zbytku naděje. Vzdal se totiž nepřátelství

proti křesťanům. Avšak tito vědouce, jaké má srdce, jen s pohrdlivou útrpností vyslechli odvolání, které vynutila na něm beznadějnost jeho. Očekávaliž bez toho již svobodu. Nešťastný pronásledovatel, všecek zoufalý, neměl více žádného útočiště, aby unikl nejhorší pohaně — nezbylo než umřít. I otrávil se. A když se ve svých hrozných mukách potácel a horečka jím lomcovala, tu zdálo se mu, že vidí Krista. Úpěnlivě ho prosí za milost, až umře, zžírán ohněm vniterným, jenž ochromil všechny jeho údy. (Euseb., Dějiny círk. IX, 10.) Žena jeho, vášnivá pohanka, byla zardousena a vhozena do moře za trest, ve kterém si libovala vůči ženám křesťanským. Jejich dva synové byli také zavražděni. Kandidiana, nemanželského syna Galerova, potkal týž osud. Valerie, vdova po Galerovi, dcera Diokletianova, a Priska, jeho žena, oběti politování hodné, byly zavlčeny na Východ, zatčeny a na smrt vydány. (Lact. 50, 51.) Snad Bůh tomu chtěl, aby měly příležitost vrátiti se z odpadu do katolické církve a vzpamatovati se v mukách svých. Diokletian sám, zdrcen, vida v neštěstí vše postaveno, co mu bylo nejmilejší na světě, hanbou pokryt, patře na to, jak jeho idoly svrženy, hořkostí přesycen nad novotami obou Augustů, zemřel brzy na to v Solině, přemožen jsa zoufalstvím. V hanbě zanikl, nezanechav po sobě žádného potomka. Potřen tudíž úplna kmen pronásledovníků krve křesťanské. Vítězství Liciniovo doplnilo a dovršilo vítězství Konstantinova.

III. Pronásledování Liciniovo. Rozhodné vítězství Konstantinovo.

Co asi císařovna Helena po veškerou tuto dobu v duši své nosila? Jaké byly její zájmy? Kam směřovaly slze její radosti a díkův? Zajisté žehnala Prozřetelnosti božské. Tak se vyplnilo, co bývalo jako sen a sloužilo za předmět modlitebám jejím. Od jednoho

konce až ke druhému světové říši římské vzešla jitřenka svobody vznášela se nad církví výše a výše. Kde jsou všechny ty mocnosti, které křesťanství úsilím zničiti, ohněm a krveproléváním konec mu učiniti chtěly? Všechny samy bídne zahynuly. A na troskách pohanského císařství, nad zvrácenými trůny, kolem v cáry roztrhaných plášťů nachových, zdvižen kříž Kristův v paprscích vítězící pokory. Nástrojem pak neuvěřitelného obratu toho byl syn Helenin, dítě její, které odchovala, nejsouc si ani vědoma kouzla tajemného k tak velikým věcem.

Však se dalo předvídati, že se brzy objeví předmět nových nepokojů. Soupeři tak mocní způsobí si v krátkce veliké nesnáze. Maximinův pád zmenšil počet Augustů na dvě hlavy a prospěch veliký byl na straně Liciniově. Komu připadnou území dobytá, jichž se byl zmocnil vítězstvím? Dosud byli si oba přáteli, nejsouce nijak rozdvojeni, kolegové, u vládě nad císařstvím v stejné výsosti. Ústava žádala, aby také území jejich byla stejně rozdělena. Žádal tudíž Konstantin svůj podíl, což mu Licin odepřel. I vyvolalo nedorozumění toto válku mezi oběma, jak vykládá Zosim pohan (II. 20), Euseb (I. 50) pak a Ammian- Marcellin připisují válku tuto tajné vzpouře, kterou strožil Licin proti Konstantinovi.

Konstantin neváhal ihned zakročiti. Brzy byla vojska pohotově, rovněž chrabrá, jimž v čele stáli vojevůdcové rovněž zkušení a věhlasní. Na rovině Cibalské v Pannonii se střetli. Urputná bitva to byla, trvající od rána do večera. K večeru byl Licin přemožen, takže nezbylo než útekem se spasiti. Klusem na svém oři projel Srēm, až dostihl téměř bez překážky Drinopole, kde shromáždil opět nové voje. Brzy by ho byl Konstantin dohonil, kdyby se nebyl most přes Dunaj vedoucí roztrhl, takže se poněkud opozdil. Ale bitva byla přece, jen že neměla rozhodného konce;

nebyloť ani vítěze, ani přemoženého, načež následovalo jakési vzájemné sblížení. Konečně Konstantin předepsal určité podmínky. Jemu připadla Illyrie, Mace-donie a Řecko, takže dosti veliké území rozmnožilo jeho mocnářství.

Nyní se bylo nadíti, že nastane mír mezi oběma; byť oba mocni dosti, aby se vzájemně respektovali a se báli. Tak trval pokoj po 8 let. Za doby této byli křesťané volni, že směli stavěti a staré pří-bytky opravovati, tvrze a hrady za posledních pro-následování stržené znova budovati; na Východě i na Západě zdviženy byly krásné kostely, které nasvěd-čovaly roznícenosti a svatosti křesťanů. Zejména byl to Řím za tehdejší doby, který vynikal nádhernými chrámy. Na blízku residence papežovy vystavěna basilika Lateránská, která se považuje podnes za první z chrámů křesťanských. „Zahájeno tehdy od-krývání hrobů sv. Petra ve Vatikáně, sv. Pavla u sil-nice Ostijské za městem, sv. Vavřince u cesty Tiburt-ské, sv. Anežky u cesty Nomentanské, sv. Petra a Marcellina u cesty Labikánské. Ostia, Alba, Kapua v Italii, Konstantina a stará Cyrtha v Numidii získány Kristu a na útraty státní pokladny vystavěny jim krásné chrámy ke cti světců jejich. Nadace bohaté učiněny císařskou blahovůlí,“ takže pohané obdi-vovali nádheru a krásu křesťanského náboženství a jeho bohoslužby. (Pavel Allard, *La persécution de Dio-clétien*.) Císař tudíž, všecek nadšen slávou a šťastným úspěchem křesťanství, na které se připravoval sám také, snažil se, aby konec vzalo všeliké rozdvojení. Záhy znepokojovali rozkolní Donatisté Afriku, namá-hající se, aby na místě biskupa Cecilia v Karthagině postavili svého biskupa. Poradil se tudíž Konstantin s papežem Sylvestrem anebo s Hosiem Kordovským. Z té příčiny svoláni biskupové v Římě, pak v Arlesu na shromáždění, aby své stížnosti přednésti mohli.

Sám pak vyslechnuv stížnosti jejich, přičiňoval se, aby nastal mír a zavládla svornost mezi stranami.

S počátku docházely nářky pořádku, ale byly čím dále tím častější a smutnější, takže nězbylo, než aby věnoval syn Helenin pozornost Východu. Licin potajmu žárlil, vida, jak stoupá den jak den popularita a sláva Konstantinova; v mysli své podrážděné vykládal si vše ve zlou stránku, co jeho císařský kolega podnikal. Konstantin bděl se vší horlivostí, aby v křesťanství byl zachován mír: za to Licin se namáhal, aby způsobil zmatek nad zmatek. Aby synody se mohly konati a tak svornost mezi biskupy upevněna byla, byl nápomocen Konstantin, jenž při svém dvoře nejraději měl křesťany: za to Licin je vyháněl ode dvora svého, takže mužové nejvěrnější, nejoddanější, na jichž službu mohl nejvíce spoléhati, které spíše k hodnostem připustiti a vyznamenati měl, neunikli vypovězení. Všecko úřednictvo jeho bylo povinno klaněti se bohům pohanským. Zdráhal-li se kdo, na místě odňaty mu právo a hodnost, takže oloupen o svoje statky, byl buď vypovězen ze země, buď odsouzen na hutě, aneb jako otrok veřejný propadl fisku. U vojště nastala prohlídka: Každý voják bez rozdílu, kdo křesťanem byl, zpěčoval-li se klaněti se bohům, zbaven byl svého stavu, ba mnozí, jako mučedníci Sebastopolští, odsouzeni byli na krutou smrt. Ejhle, pronásledovatel křesťanů ve století čtvrtém po boku dvacíti, kteří jej předcházeli!

Těžko se dá pomyslit, že by Liciniovi při takovém jednání bylo na mysli tanulo něco šlechtného. Směs obecenstva bez rozdílu pohlaví, ačkoliv mu nepřekážela nemravná divadla, krveprolévání v amfiteatru a v cirku, překážela shromáždění věřících ve chrámech, a proto je zakazoval. (Euseb. 53.) Jiný zákon zapovídal biskupům z téže příčiny dávatí poučení náboženské ženám a zasvěceným osobám

vůbec, pod záminkou zdravotní, jakož i slaviti sv. tajemství uvnitř posvátných míst. Toliko v širém poli, na veřejných místech a před očima příliš opatrného císaře smělo se shromáždění odbývati. Ano čistotu mravů, jako by byl nějaký apoštol, a veřejné zdravotnictví toliko na křesťany potahoval. Opět kázal pobrati křesťanům statky, vrácené před 6 nebo 7 lety, a nakázal ještě větších se zmocniti, kterými je byla štědrost Konstantinova, ba jeho vlastní před nedávnem značně obohatila. Avšak zklamal se v účincích, neboť nevyhovovaly těmto hrubým útiskům. Spustil tudíž Licin na ně ještě větším úsilím. Zapomenuv všech tragických událostí, jichž byl sám svědkem, a co podivuhodnější jest, pomsty Hospodinovy, jíž sám sloužil za nástroj, odhalil svou přetvářku. Jindy počínal si jaksi nesměle a s počátku vyhýbal se kruté přísnosti, obáváje se Konstantina. Nyní si namluvil, že biskupové se zavázali tajnými sliby, pracovati pro jeho soka, a zosnovali nevím jaké spiknutí, a proto na ně především měl namířeno. Nejhorší nepravosti, na které trest smrti zákonem byl určen, roznášely se po provinciích samými úřady. (Euseb, Život Konst. I., 56.) Pod záminkou, že dali vymazati jméno jeho z modliteb obřadních a že se modlí toliko za Konstantina ve chrámech, kázal jedny zavřít, druhé zbořiti. (Euseb tamtéž II. 2.) Úřady pak, které zastoupeny byly osobami nejméně věřícími, byly často nejvíce žárlivy na to, zdali v modlitbách křesťané jich pamětlivi bývají.

Protože měl právě nevyčerpatelných prostředků v pokladně své a v rukou mocné vojsko, neostýchal se vůči své krutosti vyhledávati nových pohnutek. Aniž se vědělo proč a zač, byli biskupové zatýkáni a jako vrahové trestáni. Už ani různost bývalých trestů nepostačovala na ukojení hněvu a zášti; pomýšleno na nové a krutější. Uřízlo se kus z těla mu-

čedníků a házelo se rybám za potravu do moře. (Euseb, Život Konstant.) Ký div, že povstala děsná panika mezi služebníky Božími. Nevěděli, kam se utéci, kde se ukrýti. Statky po venkově pobraány, skrýše v lesích neznámé, ani pustiny neposkytovaly jim poněkud jistého úkrytu. Nastalo obecné pronásledování křesťanů na Východě. Zámysly Liciniovy se křižovaly s plány Konstantinovými.

Vpád Gothův do území podunajského zaměstnával Konstantina. Licin zase hledaje příležitosti k rozporu, protestoval proti tomu, jakoby to bylo bezprávím a ztenčením jeho území. Stížnosti tyto právě došly Konstantina, když křesťané v zoufalosti utekli se také k němu. Při dvoře západním, kde veškeré obyvatelstvo bylo téměř křesťanské, znepokojovali se velice od jisté doby. Konstantin jaksi váhal s výpravou proti soku svému. Staltě se Licin sokem hrozným. Ale zbožná máti Helena mu asi domlouvala, aby přece pomyslí, že se jedná o náboženství; z té příčiny že spoléhati může na pomoc shůry, která jej už tolikráte z osidel nepřátelských vytrhla. „Táhni, synu, do boje a neváhej; zajisté budeš opět vítězem“, úpěnlivě prosí Helena. Slova její vyzněla jako ozvěna myšlenek jeho. Na místě byl rozhodnut. Vyrázil tudíž ihned se svými voji směrem k Východu za vztyčenou křesťanskou korouhví „labarum“. Přesvědčen, že tehdy více mu potřebí přímluv svatých, vzal s sebou na pochod i kněží katolických, aby jako andělé strážní bděli nad vojskem. (Euseb, Život Konstant. II. 3, 4.)

Licin ovšem, aniž se rozpomenul na minulost a se vzpamatoval nebo bázni se oddal, neviděl v této novíně nežli podnět k neslušnému výsměchu. Sám na vzdory na své cestě sebral modloslužebníky egyptské, proroky falešných bohů, kouzelníky všeho druhu, kteří bývali rádci Maximinovými. Druhdy po vítězství sám je bez milosti kázal zavraždit. Nyní v jejich společnosti

a na jejich pokyn nabízel oběti, dotazoval se model. Jednohlasně slibovali mu všichni veliké vítězství. Vykladači snů, pohanští kněží pozorují poslední zjevy životní obětovaných zvířat, věštcí obraceli zraků svých vzhůru, aby jim let ptáků neušel; vše hlásalo štěstí. Licin tudíž všecek omámen tak slibnými věšt-bami, pádil ku předu jako splašený oř. Nejednalo se již o to, zdali zvítězí císař proti císaři, nýbrž o vítězství náboženství proti náboženství, o Božstvo pravé proti falešnému božstvu. Sám rozhlašoval mezi přáteli a důvěrníky, že jeho kamenné modly, jimž přinesl poslední a tajemnou obět ve stínech svatých lesů, zmaří nepřitele. „Na konec připojil rouhavě s drzou ironií, že zvítězí Bůh Konstantinův a my uvěříme v něho.“ (Euseb, Život Konstant. II. 5.) A Bůh Konstantinův vyslyšel vyzvání. Ačkoliv byly voje Liciniovy co do počtu mnohem silnější, ještě nechal 34 tisíce svého vojska v záloze pod hradbami Drinopole. Tytéž platininy, které před 8 lety byly svědkem Liciniova vítězství, staly se podle Prozřetelnosti Boží nyní svědkem jeho pohany. Licin, místo aby uvěřil v Boha Konstantinova, utíkal úprkem, aby se zavřel v Byzanci. Jediná mu zbyla naděje, kterou měl dokonce za jistou. „Připlave“, pravil si, „loďstvo naše a pomstí se na moři za porážku, kterou jsme utrpěli na souši.“ Abantus byl velitelem námořním, loďstvo jeho čítalo na 400 válečných lodí v přístavu Hellespontu. I Konstantin měl své loďstvo připravené v Pireu, ovšem sotva na 200 kusů. V čele stál mu jako velitel mladý císař Krispus, kterého byl vychoval křesťanský Cicero Lactancius a sv. Helena vzdělávala jeho srdce jak v udatnosti tak v nábožnosti. Několikrát svedl Krispus vojnu s barbary, také s Němci, které úplně byl porazil r. 320. Na povel otcův přijel do Drinopole, kde se vypravil proti Abantovi. První srážka byla hrozná, ale nerozhodná, druhá pak nesla vítězství úplné synu

Konstantinovu. Větry příznivé bojovaly pro něho. Loďstvo Abantovo bylo sice velmi četné, avšak lodi navzájem na sebe narážely, takže se mnohé ztroskotaly, jichž části pokrývaly moře. Krispus nenalézal více odporu proti sobě, pustil se tudíž ku předu podél moře proti Liciniovi, kteréhož otec na souši v Byzanci do úzkých byl vehnal. Licin vida, že je zle, že je ztracen, předešel nebezpečí; utekl se do Chalcedonu jinou stranou úžiny se svými tlupami. V této nové posici Konstantin, ačkoliv byl přesvědčen, že potřebí upevniti se nyní v Byzanci, vypravil se za svým sokem. Však tentokráte, zasluhuje-li Euseb víry, činil návrhy na mír sám Licin, jen že nebyly ani upřímně míněny ani nevedly k cíli. (Euseb, Život Konstant. II. 15.) Vůči neodvratnému zápasu oba císařové hledali pomoci u svých božstev, jimž se klaněli.

Na pokraji tábora svého dal Konstantin vztyčiti nádherný kříž, obložený zlatem a obestřený nachem. U tohoto svatostánku, k němuž brával útočiště, kdykoliv do boje táhl, padl na tvář, aby se modlil. Jeho důvěra ve svatý odznak tento neměla mezí a čím dále, tím více hleděl, aby jak sám tak jeho mužstvo vroucně a uctivě obracelo se ke znamení spásy. Padesát mužů, vybraných z nejlepších, nosilo vždy korouhev tuto jako vítězný odznak, již obraceli tam, odkud nebezpečí nejvíce hrozilo. (Euseb, Život Konstant. II. 15.) Za poslední bitvy vojín, jenž měl právě stráž, přepaden četou nepřátelskou, nechal se přemoci strachem; protož opustil své oddělení a dal se na útěk. Avšak ihned šíp zastihl utečence a zranil jej v životě; jiný opět, jenž sloužil za terč Liciniovcům, bez úrazu vyšel z ohně. (Euseb, tamtéž II., 9.)

Se strany nepřátel jediný pohled na křesťanskou korouhev naháněl postrach neodolatelný. Licin ovšem to vypožoroval, proto sám byl bez obavy. I zakázal vojínům svým, aby se za nastávající bitvy

neobraceli tam, kde by odznak tento vztyčen byl. Pro něho byli útočištěm noví bohové, silnější nežli ti, kteří jej v minulé bitvě zklamali. Na ně spoléhal. Jist, že jejich ochrana vše zmůže, a hrd na množství svého vojska, nakázal, aby jejich modly a domnělé idoly noseny byly před tváří jeho vojáků a stavěny byly vůči hroznému korouhvi jejich nepříteli. Bitva zahájena na blízku Chrysopole, předměstí Chalcedonského. Pro Licinia byla to smrtelná rána, poslední porážka. Na sto třicet tisíc mužů bylo v jeho vojských, v nichž 100.000 bylo zabito neb zajato. (Zosim II, 26; Aurel. Victor Epit. 41.) Zbytek měl děkovati za život svůj dobročinnosti a velkodušnosti vítězově, jenž poručil svému vojsku, aby přemožených šetřili, že jsou lidé jako oni, a sliboval náhradu za všechny výlohy udržování zajatých. (Euseb, Život Konstant. II., 13.) Licin byl nucen spoléhati na rozšafnost svého soupeře, ještě šťasten, že zachránil alespoň život, ovšem za cenu císařské důstojnosti, již se zřekl. A tak, když se všecek zarmoucený, pod tíhou neštěstí svého zdrcen a svým jednáním ve stáří se směšným učiniv, ubíral do Soluně, města určeného pro vyhnanství, bylo mu slyšeti, jak od jednoho konce ke druhému vše provolává slávu vítězi Konstantinovi, jehož pravice svedla rozhodnou bitvu vítěznou nad světem skrze sv. kříž, vítězný odznak Kristův.

IV. Křesťanská politika Konstantinova. Pokřesťanění Říma.

Ejhle, od stupně ke stupni vodila Kristova korouhev syna sv. Heleny, až na vrchol císařství ho přivedla. Východ, osvobozen od tyranů, kteří po 20 let plenili jej jako zemi teprve dobytou, hlásil se ke Konstantinovi jako k svému osvoboditeli. Veškerá říše římská si oddechla. Jednota v říši co do panování znamenala konec válek domácích, které byly na

zpuštění a záhubu celé říše. Pokoj tudíž pojištěn. Nastala doba blahodárná. Ode břehů Eufratu až k okeánu Atlantickému samé projevy upřímné radosti ani neustávaly. Každý věděl, že jejich vítěz má jedinou touhu, pojistiti svému lidu blahobyť a štěstí. Ovšem, kdo se více radoval ze všeho toho, nežli Helena, která velebila Hospodina, že korunoval dílo její tak znamenitě! (Euseb II. 20, 21, 24, 43.) Na předním pak místě křesťané chápali, jaké příčiny mají, aby se radovali. Byltě to rozhodný triumf a nejvyšší požehnaný, v němž vítězil konečně Kristus nade všemi bohy, skácenými v říši. Co zakoušeli věřící po tolik let na Východě! Ještě nedávno obnovil Licin proti nim všechna muka a nejhorší krutosti, jakoby byli nejhroznějšími nepřáteli vlasti. Konstantinovi, synu sv. Heleny, ovšem nepostačovalo, že ustalo pronásledování: přál si tudíž, co v ssutinách bylo, opět povznést. K tomu směřovaly první výnosy, které jako vítěz ustanovil. Nejprve odvolal všechna odsouzení křesťanů. Pak navrátil vojínům všechny hodnosti, kterých byli pozbyli jako křesťané, aneb propouštěl je podle jejich přání. Kdo byli poškozeni na svém majetku nebo na svém právu neb důstojnosti, všem bylo dovoleno z vyhnanství se vrátiti, pronásledovaným dána náhrada. Zadržovatelé zboží po mučednících byli povinni vrátiti je dětem těch, již se stali obětí za sv. víru, a ze státní pokladny hrazeno bylo vše, co byl stát ke svému prospěchu zabral.

Křesťanské zákonodárství, dávno již platné na Západě, bylo zavedeno ve všech nových územích. Od té chvíle nikdo nesměl muže, ženu a děti otrocké od sebe odlučovati neb v podílu dědičném zkracovati. Způsob udělení svobody zjednodušen, o děti opuštěné a sirotky úředně postaráno; příčiny k rozvodu manželskému ztíženy, za to povolení k sňatkům usnadněno. Odsouzení na smrt kříže na vždy přestala, neboť vyža-

dovala toho účta k nástroji Umučení Páně na vykoupení světa. Bylo zakázáno, na čele znamenati gladiatory, určené k bojům v cirku, a zločince, odsouzené k pracím podzemním. Považovalo se to za zneuctění tváře lidské, která je odleskem krásy Boží. Duchovenstvu bylo vykázáno, pomáhati ve veřejných úřadech, aby pomáhalo a břímě spolu neslo, pokud jim to jejich posvátné povolání dovolovalo. Blaho lidu poddaného a rozkvět světové říše římské měl Konstantin neustále na mysli, rovněž jako v horlivosti své se staral o bohoslužbu. Z téže příčiny osvobodil císař pozemky církevní od všelikých daní, každému pak dovolil, aby směl, jako byl on sám učinil štědré nadace, odkázati také legáty ze statků svých. Aby zaručil všem poctivou a nestrannou spravedlnost, schválil dovolávání se ve příčině soudní od soudu občanského na soud církevní, jehož rozsudek měl býti neodvolatelný, jakoby jej proneslo Jeho Veličenstvo. (Sozomen, Hist. eccl. I., 9.) Zákon Poppeův, který stanovil daň na (celibátníky) neženaté, měl určení, aby zamezil zhýralým mravům, vzniklým ze života společenského na základě bezuzdnosti a bezstarostlivosti. Zákon tento byl zrušen: za to dovolena volba stavu panenského, který jako něžná květinka za příkladem a radami Krista Pána vyvíjel se v zahradě svaté církve katolické. On pak sám nesl se takovou úctou ku křesťanským pannám, že v nich viděl živé chrámy Boží, zasvěcené samému Bohu, jenž v jejich svatých duších přebýval.

Avšak vůči tomu dosud nezamítal pocty pohanské, ve které se viděl býti i nejvyšším knězem náboženství oficielního v říši římské, ba ustanovil, aby se přísně dohlíželo, zdali se bohoslužby legálně konají, k čemuž dohlíželi dozorcové v síních chrámových. Vše, co bylo tajné a lidi pověřivé tím mocněji vábilo, avšak i tím více nemravností páchlo, musilo zmizeti. Až pak

pohanská modloslužba jednoho dne naprosto zrušena byla. Domácí oběti skřítkům a děsům byly zakázány; shromažďování kouzelníkův a pohanských věstců po domech bylo přísně trestáno. Všecky čáry čarodějníků vzaly konec. Zákonem ze dne 10. ledna a 15. května 319 tak stanoveno. Nekalé kněžstvo hanobilo Egypt, císař učinil tomu konec. (Euseb., Život Konstant. IV, 25.) Chrámy, zasvěcené Venuši v Heliopoli a v Afaku byly peleší hanebností nejhnusnějších, jako chrámy Eskulapovy v Egei „dílnou dryáčnickou“; byly smeteny, že ani stopy po nich nezůstalo. (Euseb., tamtéž III. 55, 56; Sozomen I, 8.) Úřednictvo občanské, jako důstojnictvo vojenské bylo dosud povinno, přinést dříve oběti, nežli zasedlo do úřadu svého. To vše vzalo nyní konec, za to tím snadnější k úřadům veřejným měli přístup křesťané. Pohany pojala obava nad tím, co jim budoucnost přinese. Zastupovaliť rovněž jak stranu politickou, tak náboženskou, ovšem zmařenou. Ale zdaž nebyly to, myslili si, poslední výstřednosti pohanství za Licinia, které způsobily takovou reakci? Nuže, vhodná nastala chvíle, kdy zase my můžeme učiniti „pokus proti nesnášlivosti křesťanské“. (Pavel Allard, La persécution de Dioclétien II. 335.) Což si nevzal císař sám na starost, že záležitosti bohoslužebné urovná? Učinil tak v prohlášení, které dal svým národům na Východě. Tehdy se dovolával s počátku s důrazem vřelosti a upřímnosti dojmů trapných, jež mu způsobilo pronásledování Diokletianovo, když na vlastní oči viděti a pocítiti mu dali zrádnou přípravu ke všemu tomu. Potom, když byl vzdal slavný hold odvaze a rekovnosti mučedníkům a ukázal na tragické smrti krutých pronásledovatelů jako na tresty Boží, jako opět že patrna byla ochrana Nejvyššího v jeho vlastním vítězství, tu připojil: „Chci, aby Tvůj lid, o Pane, žil v pokoji a svornosti, aby to posloužilo k obecnému blahu po-

kolení lidského; nebo kdo jsou dosud zapleteni do bludů pohanských, mohou se těšiti z míru a klidu v radosti jako věřící. Vždyť nikdo nemá práva činiti někomu zle. Nechať zachovává si každý, co uznává dle smýšlení svého za lepší.“ (Euseb., Život Konstant. II. 56.)

To byla vždy politika od té chvíle, kdy zahájena ediktem Milánským; ale použita měla býti nyní ve prospěch pohanů. Však oproti všem okolnostem, které vyžadovaly obmezení modloslužby, svoboda kultu napadána nebyla. Konstantin jako první císař dával příklad shovívavosti a počítal mezi své přátele i pohany velmi vzdělané a vybrané. Ani pohanství neprosáklo až k samým pramenům živým, alespoň ne veskrz. Nyní ovšem bylo opuštěno mocností, která je doposud vydržovala, zbaveno všelického vlivu na život pospolitý, zraněno ranou smrtelnou v onen veliký den, z nenadání mělo ustoupiti, ba zamítnuto býti docela.

Křesťanství naopak bralo se ku předu krok za krokem, a brzy byl Východ všecek získán víře Kristově. Odevšad se hlásili, přejíce si sv. křest. Bojácní křesťané, ustrašení, kde kdo buď ze sobeckého ohledu, buď z bázně neodvážil se veřejně vyznávati víru svou aneb příznivě o ní smýšlel potají, nyní veřejně se hlásili ku křesťanství. Konstantin přispíval, jak mohl, by se pozvedly pobožené jejich chrámy; než nedostačovaly nijak davům novověrců, tolik se jich hlásilo. Byloť zapotřebí stavěti jiné, prostrannější, větší, důstojné víry v Boha Svrchovaného, v jehož domě se shromažďovali, avšak měly býti také svědky zdatnými zbožnosti zakladatele samého. (Sozomen, I. 8.)

Po pět měsíců se pracovalo na obnově křesťanství v zemích východních. Dne 8. března L. P. 324 přibyl Konstantin do Soluně. Podivno, od toho dne ztrá-

cejí se stopy jeho v historii. Neví se, kde pobyl až do konce roku. Žádná hodnověrná listina ničeho nepraví. Baronius má za to, že byl v Římě. Liber Pontificalis a veškeré podání římské s ním souhlasí. Tento rok právě byl dle podání těchto pro Konstantina nejslavnějším. Má se za to, že jest to rok sv. křtu, ač Euseb popírá pevně a ujišťuje, že tomu tak není. My se nijak do hádky nepouštíme. Ale zajisté vidí se býti naprosto nemožné, aby historie událost nejdůležitější mlčením pomíjela.*)

*) Do takových okolností, které zejména tehdy, jak dále „Světla a stíny“ vyprávějí, se udály, sv. křest Konstantina Velikého se rozhodně nehodí. A historie nás také poučuje, že císař Konstantin tehdy pohanem byl. Opustil Řím, zanechav jej Apoštolské stolici, takže se stal středem říše duchovní, církve svaté, a sídelním městem náměstka Kristova, a založil sobě Řím Nový, Byzanc, na počest svého jména Konstantinopolis, Cařihrad, nazvaný, který se stal městem sídelním veleříše římské. Po velikonoči roku 337 ochuravěl Konstantin. I dal se zavést do chrámu. Kleče vyznal své hříchy a přijat byl mezi katechumeny. Na to odebral se na venkovské sídlo Achyron u Nikomedie v Malé Asii, kde se připravoval na sv. křest, jež konečně na smrtelném lůžku z rukou biskupa Euseba, svého životopisce, přijal. Zemřel dne 22. května r. 337 na Hod Boží svatodušní. Eusebovi, který jej sám křtil, ač byl Arianem, věřiti jest, nejsou-li důkazy patrné, že by pravdu byl nenapsal. — Tím spíše se dá vysvětliti, jak se v Konstantinovi pohanská vášeň vzdmla, která je přístupna k pověře a klamům až hrozným. Moderní učenci, katolické víře nepřizniví, chtěli by ovšem až přes krajnost světa namluviti, že Konstantin vůbec po celý svůj život smýšlením i srdcem byl pohan a politika že byla jeho hlavním cílem. Prokázal-li se přízniv křesťanstvu, činil prý tak, že mu to sloužilo k dosažení cíle, jak píše protestant Jak. Burckart (Zeit Konstantins des Grossen) a Theodor Brieger (Constantin als Religionspolitiker). Jsou důkazy nevývratné pro opačný výrok, že totiž se Konstantinovi nejednalo toliko o politiku, v níž nadržoval tu křesťanstvu, tu pohanstvu, jak se mu to hodilo, nýbrž že opravdu se snažil duchem i srdcem svým vystihnouti pravý ideál kře-

Konstantin opustil na rychlo Východ. Příznaky hrozného nemoci kožní se objevily na těle jeho. Bylo to malomocenství, tak zvaná elephantiasis, oblitina, zbytek asi válek proti Liciniovi, odkud si odnesl zárodky její. Okolnost tato přišla vhod Faustě, takže s ní spojena jest záležitost velká. Dcera Maximianova, pravá sestra Maxentiova, zůstala pohankou srdcem, pohankou fanatickou po svém pověstném otci. Zázraky, které byly svědky pravdy jejímu choti, nezvrátily nijak starých názorů, z nichž předsudky vesměs brala proti křesťanství. Ovšem až dosud bezděčně vídala se víc a více poníženou, čím více Heleny si vážili a vlivu jejího. To byla přece pro její hrdé srdce rána veliká. Hrozná nemoc, jíž byl stížen Konstantin, způsobila mu neobvyklou tíseň, a to tím větší, protože žádná lidská pomoc nebyla účinná, aby zastavila rozvoj její, ba rozmáhala se co den zhoubněji. Než jaký tu nastal převrat! Samoděk mu

střanského života, ovšem bojem vnitřním, nikoliv způsobem zázračným. Není divu, že prožil Konstantin léta v boji, než setřásl se sebe pohanství se všemi stíny přirozeného života, do vášní a náruživostí tak zapleteného. Byl pak tento duchovní boj křesťanství s pohanstvím nedozírný, nežli vůbec nastalo vítězství katolické církve, tak že zproštěna byla pout, stala se vůdkyní osvěty a vzdělanosti národů. Konstantin ji v pravdě proslavil a postavil na výsluní. (P. Ant. Rejzek T. J. Prvý křesťanský císař Konstantin Veliký, Vlast, roč. XXIX., str. 67 n.) A byť někdo nechtěl uvěřiti Eusebovi, jelikož byl dvorním biskupem a arianským, a že napsal spíše na Konstantina panegyrik nežli střízlivý životopis: i pohanští spisovatelé, jako Zosimus a j., píší o Konstantinovi, že byl křesťanským císařem ve svém smýšlení a jednání, takže před smrtí svou se dal pokřtiti. Ostatek, jak kardinál Baronius k r. 254 ve svých církevních Letopisech vykládá, leckterí křesťané, ačkoliv byli přesvědčení o pravosti víry křesťanské, zůstávali pohany až na konec života, kdy se teprve dali pokřtiti, takže křest Konstantina Velikého, s nímž odkládal také až na smrtelné lůžko, nebyl ojedinělý.

přicházeli na paměť bývalí císařové a jejich předivné nemoci, které mu ve fantasii utkvěly a tak ducha jeho nemile trápily. Pudilo to Konstantina, aby se obrátil k Bohu, jenž ho tolikráte z velkých nebezpečí vytrhl: avšak Hospodin tentokráte jakoby ho neslyšel. Odtud jeho duši svíraly nepokoj, úzkosti, až i pochybnosti. Kdo ví, není-li to přece trest, pokuta za to, myslil si, že jsem opustil bohy, jimiž jsem zhrdl, odklidiv je. Fausta osmělovala se mu to namlouvati a Konstantin se pokušení neubráníl. „Byliť to,“ pravila, „bohové říše, které neměl také zvrhnouti! A to se nemělo státi v Římě, v městě hlavním, kde středisko jejich kultu.“

Konstantin přijel do Říma. Veřejně se tu dosud přinášely oběti bohům pohanským, což se stále trpělo. Za jeho pak přítomnosti nastal nový rozruch v modloslužbě. Napohled se vrátili dnové antického pohanství. Ani krev hekatomb nemohla stačiti na usmíření rozhněvaných bohů. V Konstantinovi viděli nástroj cizího božstva, které proti bohům domácím na úkor jich usiloval vlouditi. Pravými však provinilci byli křesťané, jichž nástrahám podlehl. Postačilo, učiniti krok ku předu, aby se došlo k cíli, a ustanoveno, že křesťané mají odpykati svoje provinění okovy a žaláři.

A hle, bez nového ediktu počalo pronásledování křesťanů znova, a to v Římě. Nastal poplach nevysvětlitelný. Papež Sylvestr byl nucen na rychlo se ukrýti. Vzdálil se z paláce Lateranského a utekl se do jeskyně hory Soraktské, a věřící, o jedno zklamání v nadějích svých obohacení, připravovali se na smrt mučednickou.

Helena nyní opuštěná, zbavená vší moci, srdce rozervaného, dívá se na trosky svého díla. Poprvé se stalo, že syn její se jí vyhýbal, zdráhaje se vyslechnouti její rady a uposlechnouti jí. Toť byla pro

mateřské srdce hrozná rána. Ale Helena nebyla z těch, které v zkouškách utrpení neobstojí. Naděje její byla tím větší. Čekalať, až udeří hodina, Prozřetelností Boží určená. Přesvědčena, že slzy matčiny bývají zadostiučiněním za hříchy synovy, modlila se a slzela nad svým synem vinným.

Zatím se zhoršovala nemoc každým dnem; a více nežli trpělo malomocenstvím tělo, stísněna byla duše Konstantinova. Tímto způsobem volila milost Boží uskutečniti své dílo. Marně hledal Konstantin útulku, kde by se ukryl před hrůzami naň doléhajícími. Na mysl mu přišlo, že by jej mohli kněží pohanští vyhojiti. I tázal se jich, nemají-li svěcené vody, která by účinně očistila jeho tělo a trápení duše ukojila. Odpověděli, že neznají žádného prostředku. Avšak brzy se vzpamatovali. Usnesliť se lékaři, poraditi mu, aby, chce-li býti uzdraven, dal si připraviti koupel v teplé krvi nevinných dítek. Hodina lázně nastala. Konstantin vešel dovnitř paláce: ale tu slyší hrozný nářek a usedavé lkání. Byl to pláč a zoufalý pokřik matek, kterým měly býti děti zardouseny a vražděny. Zraněn tímto zjevem až do hloubi své duše, nedopustil se hrozného zločinu tohoto, ku kterému se byl odhodlal. Svědomí mu v tom zbraňovalo. Křesťanské svědomí se v něm probudilo a lidskost zvítězila. Dítky navrátíl jejich matkám, které mu za to žehnaly a radostí nevýslovnou vděčnými se prokazovaly.

Na tuto zprávu Helena vypožorovala, že syn její se vzpamatoval a opět obrátil, že se ucho jeho otevřelo jiným řečem, nežli byly pověry pohanských kněží. Konečně obrátil zraků svých k nebi, aby mu Hospodin milostiv býti ráčil a odpustil mu jeho provinění. Téže noci měl Konstantin vidění. Zjevíli se mu sv. apoštolé Petr a Pavel a nakázali mu, aby dal

zavolati papeže Sylvestra a podrobil se tomu, čeho na něm papež dožadovati se bude.

Sestoupil tudíž sv. Sylvestr s hory Soraktské a odebral se do Říma, maje za to, že mu nastává smrt mučednická. Zatím biskupové, kteří nedávno uprchli z města, na pokyn sv. Heleny se opět vrátili ke dvoru císařskému. Ovšem lázeň, které neznali pohanští kněží, která však byla s to, aby setřela i zločiny s duše a vyléčila i vrahy, byla předepsána císaři. A byla to svátost sv. křtu. Papež tudíž předepsal císaři a všem věřícím v Římě půst na 7 dní. V sobotu pak k večeru (byl to poslední den) konaly se přípravy v paláci Lateranském, světla se voda, která měla sloužiti Konstantinovi na obrození a vyhojení. V neděli ráno bylo lze viděti, jak nakloňuje císař hlavu svou pokorně, aby na ni lil papež Sylvester vody svěcené. Aj hle, ihned, ozářen nebeským světlem, ukázal se opět Kristus Konstantinovi, jehož duše okřála ve sv. pokoji a tělo zbaveno bylo všelikého neduhu malomocenství. V týž den přijalo též veliké množství Římanův a panstva ode dvora císařského sv. křest. Helena císařovna, přešťastná matka, prolévala slzy radosti a vroucné díky vzdávala Hospodinu, že jí dal dočkati se tak šťastného dne.

V. Světla a stíny.

Víra Konstantinova byla právě tehdy podrobena přísné zkoušce. Neboť žádati, aby všichni poddaní světové říše oddáni byli klidnou myslí křesťanství, bylo sice pěkné přání, než ve skutek uvéstí takovou jednotu tehdy bylo spíše snem neb utopií, ale skutečnost, ba možnost byla toho daleka. Velmocný Konstantin ovšem, vědom sobě autority veliké, pojal mistrovskou myšlenku, kterou uskutečniti si troufal, maje za to, že se mu podaří, že učiní konec sporům jak v politice, tak v církvi. Ve své přesnosti

se nadál, že svým návrhem, o sobě tak dokonalým, prorazí a zvítězí, jelikož se v mnohém s dobrým úspěchem potkal. Rozpadalať se církve na strany, kterou chtěl právě učiniti svazem jednoty římské, a proto pomýšlel ji znovu sjednotiti. Nejvíce spoléhal na Východ, odkud rozeslal biskupy do Afriky, aby tam zakročili a roztržku náboženskou, kterou vyvolali Donatisté, odklidili; zejména v Africe se vyskytovaly bludné nauky o základní pravdě, která se vztahovala na samé božství Krista Pána. (Euseb., Život Konstant. II. 65.) Původcem tohoto nového bludařství byl Arius, narozený v Lybii. Svoje studie ukončil ve školách Alexandrijských, tehdy nejslavnějších v celém světě. Měl vzácné schopnosti a neobyčejnou bystrost ducha ve vědách metafysických, ale jeho pýcha a umíněnost nedala mu pokoje, jak každý snadno na něm vypozerovati mohl. Záhy načichl bludnými naukami a proto ne bez příčiny v podezření byl brán; ale dovedl se tak přetvářeti, že přelstil biskupa Alexandrijského, Petra, napotom mučedníka, který jej vysvětil na jáhna. Ale ten brzy toho litoval; neboť pykal za to sám, takže mu nezbylo, nežli rozhodně proti Ariově nauce vystoupiti a vyloučiti jej z církve. Než naléhavé přímluvy a kajícíná lest dojala Achillu, nástupce Petrova, takže Arius obdržel od něho i další svěcení na kněžství, ba postaven byl v čelo jedné z největších farností, totiž Baukalské. Ocitnuv se takto na půl cestě svých tajných úskokův, očekával s nedočkavostí příležitostného okamžiku, kdyby mohl zasednouti na stolec patriarchální. Avšak příteli biskupa Achilly, jménem Alexandrovi, byla dána přednost. Toť byla ovšem citelná rána sobeckému Ariovi. Nový patriarcha byl zahrnován vší úctou a vážností; za to žárlivý sok jeho rozhodl se, že zosnuje vzpouru proti němu. (Theodoret, Hist. eccl. I. 2.) Život Alexandrův byl bez-

úhonný. Arius pak obžaloval jej s počátku potají, brzy pak veřejně do tváře mu vytýkal jeho nauku. Než patriarcha v souhlase se svatou církví vyznával věrouku o třech božských osobách, že jsou co do božství jedno, a o božství Ježíše Krista. Arius naopak učil, že Slovo bylo stvořeno a Kristus že nebyl Bůh, čímž byla porouchána nauka o spáse v základech. Povstalo z toho veliké pohoršení. Alexander, jehož přívětivost a shovívavost se nersrovnávala s všelikým příkrým opatřením, pokusil se o rozbornou diskussi. Nemohl však zvítěziti nad zatvrzelostí Ariovou. Nezbylo, leč vyloučiti kacíře z církve.

Arius ponížený, než nikoliv zmařený, vzdálil se z Alexandrie. Učinil tak z té příčiny, aby se mohl vydávati za mučedníka, hledal však na Východě příznivější půdu pro své bludy. Ale Alexander ho s očí nespustil. Měltě ve své církvi mladistvého jáhna, Athanáše, sílu zdatnou, jenž jako bystrý a nezdolný zápasník Prozřetelností jest dán patriarchovi, aby pod jeho návodem proti Ariovi pracoval. Athanáš zasílal biskupům dopisy, kde by bludy Ariovy se byly ujaly, aby je zavrhli. Arius pomýšlel na Jerusalema, jak by z něho učinil středisko svého kacírství, které by pak hojně rozšiřovati mohl. Ale Jerusalema měl svého biskupa Makaria, rovněž rozhodného jako Alexander. Vzdálil se tudíž odtud, aby hledal útočiště jinde. Odebral se do Nikomedie, kde biskupoval Euseb, dosud ještě nepatrný dvořenín Liciniův, jenž se ihned přidal k bludům Ariovým. Oba zorganizovali arianskou půdu. Jsouce v dialektice zběhlí a výmluvní řečníci, spolu uchvátili brzy napřed třídy vzdělané mezi duchovenstvem a laiky, zejména mnoho neoplatoniků, kterým se zamlouvala nová nauka, až se stali jejich přívrženci a důvěrníky. Nyní se jim jednalo o to, aby uchvátili svým učením i lid. Arius

pomocí Písni lidových, které byly přizpůsobeny pochuti, podával nepozorovaně, ale velmi výhodně skrytý jed svých bludův. Jako to později dělal Hus, Luther a jiní heresiarchové, zneužíval lidu, a za nedlouho objevily se roztržky a zmatky v církvi na Východě.

Konstantin špatně jsa poučen Eusebem, měl s počátku za to, že se jedná pouze o nějaké nedorozumění mezi kněžími; psal tudíž na pohlaváry obou stran, Alexandra a Aria, aby se usmířili. Na biskupa Kordovského, Hosia, vznesena byla péče, aby dopisy císařské jim zanesl a k obnově míru se vší silou a mocí pracoval. (Sozomen, Hist. eccl. I, 16. Sokrates I. 7.) Úsilí Hosiovo bylo však nedostatečné. Alexander přesvědčen, že článek víry ve Slovo vtělené jest otázkou spásonosnou pokolení lidskému, nesměl ani za mák ustoupiti, Arius pak byl příliš hrdý, než aby se podrobil, věda, že jest podporován přívrženci velemocnými při dvoře. Konstantin však měl ducha prozíravého. I viděl, že jen obecný sněm dovede je shromáždit a odpomoci těmto nesvárům. Jakou účast měla tentokráte Helena, že syn její rozhodl se k takovému kroku? Předmluva arabské knihy jednající o sněmu církevním v Niceji, tomu nasvědčuje a nutká čtenáře, aby všemu uvěřil. Se schválením papeže Sylvestra bylo vyvoleno město Nicea jako nejvhodnější za střed sv. shromáždění Otců církevních. A Konstantin po svém zvyku již ustáleném nabídl se, že převezme na se útraty biskupů, které z císařské pokladny také zapraviti dal. Přes 300 biskupů přijalo pozvání císařovo; většinou byli ze zemí východních.

Sněm byl zahájen dne 20. května 325. Předsedou biskup Kordovský Hosius, jemuž 2 druzí legati papežští, kněží Vít a Vincentius, byli přidáni. Za třetího zasedání dostavil se sám císař. Na připravený zlatý prestol měl zasednouti, ale zdráhal se, až ho

biskupové vyzvali. Poděkovav se za úctu a poklony, kterých se mu se všech stran dostalo, vyslovil naději, že všechno rozdvojení vezme již konec a nastane žádoucný mír a shoda. „Ovšem“, doložil pak, „bude to dílo milé Hospodinu a mně prokážete službu výhodnou velmi“.

Rokování trvalo dosti dlouho. Arius osvědčil tu bystrost ducha, avšak dal i důkaz nepovolnosti se zmatkem mysli. Jeho umíněnost se nepoddala. Proti němu bylo prohlášeno, že Syn Boží je téže podstaty s Otcem, a nauka katolická obhájena. Vyzván byl tudíž, aby odvolal své bludy a protože aby podepsal snesení Otců; což bludař učiniti odepřel. Následkem toho byl potrestán vyhnanstvím, jako právě tehdy jeho dva nerozluční stoupenci, Euseb Nikomedský a Theognis Nicejský. Vědělo se, že Arius bude hledati si přízeň u dvoru císařského a že ji nalezne. Ale pak bude jeho bludná nauka dlouho znepokojevati svět křesťanský. To bylo v prvních dnech měsíce července, kdy zakončil koncil svoje práce. Konstantin vstoupil nyní do 20. roku svého panování. Už v Niceji zahájeny slavnosti. Císař si pozval biskupy ke své císařské hostině. Nádherně se oslavovaly tyto dni. Konstantin milován od národů říše světové, v úctě držán u pohanů, obdivován a veleben křesťany, obklopen četnou rodinou, stál na vrcholu moci své a svého štěstí. Bývá to kritická chvíle, nebezpečná mnohým, že zapomínají, čím byli a budou. Aniž to tuší, zmocní se jich zavrať. A prve nežli se vzpamatují aneb dojde spásná rada, letí již střemhlav do propasti. Konstantin překonal všecky předchůdce. Jeho moudrost a mírnost odolá snad nástrahám, které zatemnily mnohé duchy. Kolikráte však dostaví se neštěstí i nepozorovaně a záhy, takže, kdežto uvnitř komnaty výskají, neštěstí za dveřmi už čeká. Ani Konstantin neuměl si pomoci, když na něho

dopustil Hospodin hrozné zkoušky. Po oslavě 20letého panování na Východě odebral se do Říma, aby i tam byl oslavován. Helena zůstala zpět, ale nyní se měli brzy opět shledati. Kdo neví, jakou úctou se nesl stále ke své matce, jaké vážnosti požívala u něho, takže i ve příčině vlády a u veřejných záležitostech naslouchal ochotně jejím radám! A hle, právě se blížila chvíle, kdy zasadil i do srdce jejího děsnou ránu, ponechav se rádcům zhoubným, kteří jej svedli k zločinu nad pomyšlení krutějšímu.

Konstantin měl do sebe až okouzlující vlastnosti, které mu byly vštípeny na základě víry křesťanské v jeho rodě a při jeho prvé výchově, takže činil dojem neobyčejných ctností, které ho učinily přístupným novým ideám křesťanským, jež duši jeho zdobily, aniž si všeho vědom byl: než starý Říman se svou bezměrnou hrdostí a pýchou, jakož i zhrdáním práva slabšího v něm také ještě nevymřel. To dal na jevo ve svých výpravách proti obyvatelům porýnským. Zákony, válečné, potřeba zajistiti hranice oproti přemoženým, omlouvaly jaksi tvrdost u výkonu všeho toho.

Avšak zřejmý rozkaz na usmrcení Maximiana Herkula, jeho otčíma, pobouřil i duše nejšlechetnější; proto se měl omluviti a říci, že jen s nelibostí, nutkán jsa okolnostmi, tak učinil. Tím by se byl jakž takž omluvil. Liciniovo vyhnanství do Soluně nasvědčovalo ovšem spíše dobrotě srdce, nežli krutosti, avšak jednoho dne došla zpráva, že dal Licinia zardousiti. Pátralo se po příčinách, než marně. Pověst ovšem kolovala, že Licinius strojí spiknutí proti Konstantinovi. Ale důkazů se nenašlo, a proto byl římský svět trapně překvapen, uslyšev, co se bylo stalo. (Zosim, II. 28. Aurel. Victor, Epitome, 41.) Licin byl ovšem nepřítelem.

Než žárlivost císařovny Fausty přivedla Konstan-

tina k přehmatům daleko žalostnějším. Majíc na mysli pojistiti synům dědictví po jejich otci, připadla na hroznou věc. Překážel jim totiž mladý císař, Krispus, výbojný duch, miláček u vojsk, dítě odchované Helenou, jehož se ujala, přemilý rodičům Konstantinovi a Minervině. Jeho chrabrost, jeho mladistvá sláva, jeho popularita, to vše uschopňovalo ho k trůnu císařskému. Namane se otázka, jakého smýšlení byl, zdali měl na očích toliko sebe, svůj prospěch na útraty svých bratrů? Faustus zaměstnávala již dlouho jediná myšlenka, která byla jako sen; ale hrozná nenávist s ní spojená nabývala víc a více vrchu a hledala uskutečnění. Byla to touha zbaviti se Krispa. Ale jak? Prostředků se nelekala žádných, ale který bude vhod a spolehliv? Okolnosti příznivé se také nabízely, majíce úmyslům Fausty sloužiti.

Dva z příbuzných Konstantinových byli právě v Římě. Oba byli až dosud Helenou držáni stranou, aby nepřekáželi. Zajisté snadno byli z nich Faustini přívrženci, neboť jejich matka byla nevlastní sestrou Faustinou. Co cítila ona oproti Krispovi, pociťovali i oni, a co zakoušela vůči Heleně, zakoušeli i oni. Dvě strany se byly utvořily. Popularita mladého císaře křižovala se nápadně v tu chvíli s potupami a povykami, kterými lid římský sprovázel Konstantina po ulicích, aniž si byli vědomi, proč se tak děje. Již sám to spozoroval a mrzel se nemálo, protože v tom viděl jakýsi návod ku vzbouření lidu. (Libanius, Orat. 14.) Zavolal si tudíž oba příbuzné svoje na radu, aby slyšel od nich, co by bylo činiti; neboť potřebí bylo, jednak v počátcích zameziti jitření, jednak úcty a vážnosti trůnu ve světové říši. Jejich náhledy se různily. Jeden radil, aby se všemu předešlo laskavostí, druhý, aby se zakročilo přísně.

Že nastal jim příznivý okamžik, který by v politice mohl utvořiti obrat, chápali oba; neboť oba

se nemohli dočkati, až by i oni dosedli na trůn. Vypozorovali dávno, že se kloní Konstantin ke Krispovi, odchovanci Heleninu, což mělo za následek, že tím odměřenějším se stával v zájmech princů Faustiniých. A té nebylo za těžko probuditi nedůvěru v císaři k mladému císaři, jenž se zatím stal miláčkem lidu, nadějí světové říše, soupeřem dosud opatrným, ale už nebezpečným císaři. Z té příčiny, možná dost, držel svého syna pod bezpečnou stráž na tvrzi Pole v Istrii. (Řehoř Tourský, Děj. Franků I. 36.)

Toto vyhnanství nestačilo Faustě. V tu chvíli asi, kdy mladý kníže se připravoval k odchodu do ciziny jako do dalekého žaláře, poštívala Konstantina, že pojal hrozné podezření proti Krispovi, jehož se stal nespravedlivou obětí. Odehrál se tu děj mezi všemi v životě Konstantinově nejhanebnější a nejhnusnější. Odvážilať se něco pronést, při čemž se ještě stavěla býti krásnou a nevinnou. Čeho není schopna duše vášněmi neodolatelnými zotročena? Než zde vymyslíla zloba čin do nebe o pomstu volající. Fausta se odváží vinit Krispa z krvesmilství a násilí, jaké by na ní byl spáchal. Krispus nemohl se více hájiti v tomto nejvyšším okamžiku největší zloby, kdy zrada nejhanebnější se byla zosnovala, kdy vrcholu dosáhla zuřivost a zloba ženská, aniž nastalo zkoumání, zdali pravdou je, co mluví Fausta čili nic; než bohužel i to, že se Konstantin nikomu nesvěřil, k čemu se v rozčilenosti odhodlati mínil, bylo osudné. Nevzpomněl si v tu chvíli, co spravedlnost a otcovská povinnost přikazují. Konstantin dal povel, aby Krispa otrávil, dle jiných popravili aneb zardousili. (Sidon. Apollinar. Hist. Sacra, V. 8.; Philostorg. Hist. Eccles. II. 4.) Totéž kázal tehdy ve své rozeštvanosti učiniti mladistvému Liciniovi, ubohému dítěti 11letému, synu vlastní své sestry Konstancie.

Tento případ způsobil děsný poplach po celé říši.

Při dvoře císařském bylo dusné ticho, všecky pojala hrůza a úzkost. Kdo pak by se nezděsil, uslyšev neuvěřitelnou novinu. Déle to trvalo, nežli nastal výbuch nesmírné bolesti, až jednoho dne obecná ztrnulost se provalila. Helena přišla. Její srdce mateřské pro milené přivlastněné dítě děsnou bolestí bylo jako zdrcené. Po prvé snad viděl Konstantin téci slzy matky své, které on zavinil, po prvé viděl ji pod balvanem strasti jako zlomenou; slyšel ji, jak se dovolává v nářku svém nevinu dítěte; všecka zoufalá klnula barbarskému rozsudku, který veskrz odsuzovala. (Zosimus, tamtéž; Codin, Origine de Constantinople.) Takový zármutek matky, kterou miloval jako duši svoji, které měl děkovati za své štěstí a život svůj, byl mu přílišný, takže zdrtil srdce jeho. Oči se mu otevřely. Viděl, jak upadl do tenat, že se stal obětí podvodu a bezmezné lsti; tu rozhodl se, že dá matce svojí skvělé zadostiučinění. Ihned dal svolati radu, aby prozkoumala obžaloby Faustiny. U výsledku došlo se až k úplné nevině Krispově, za to vyšly na jevo hrozná věci. Fausta byla usvědčena, že se zpronevěřila choti svému Konstantinovi, a to s muži stavu daleko nižšího, nežli byl stav její. (Philostorg., Hist. Eccl. II. 4.)

Snadno lze si pomyslití, jaký dojem bolestný a trapný učinil důkaz pravdy na Konstantina. V tu chvíli vzplanul v něm neukrotitelný hněv. Duše jeho ztratila rovnováhu, jejíž místo zaujala krutost Římana. Na jeho povel byla Fausta utopena v koupeli. Nešťastnice zahynula sama. Konstantin zajisté věděl, že se všemi těmito krutostmi nesouhlasí Helena, matka jeho. Tato však se strachovala, aby její syn sám se nemstil na sobě. Její duše křesťanská protestovala na novo ještě více proti tak strašnému zadostiučinění. Vše to zajisté zneuctilo císaře, jenž byl dal tak kruté rozkazy, neméně než náboženství, jehož se byl stal

ochráncem. Jsa obtížen tak hroznou vinou sám nedopustil dále, aby vinníci další propadli trestu smrti; byliť již všichni praví nebo domnělí přátelé Faustini bez milosti utraceni. Zdálo se bez toho, jakoby se byly vrátily časy Neronovy. (Sidon. Apollinar., Hist. Sacra V. 8.) Proudý slz Heleniných nepřestaly se roniti, až pomalu jejím vlivem Konstantin opět se vzpamatoval, hněvu se zbavil, avšak nikoliv výčitek svědomí svého. Nezbylo mu než jedno přání, opustiti navždy město, které v něm vzbuzovalo tak bolestné vzpomínky. A ještě jiné přání zaujímalo mysl jeho, jak by se daly kruté výstřednosti jeho zastříti.

Smrt Krispova zejména byla v duši jeho trnem, jenž bodal hrozně, že až ztrudnomyslněl. Codin, historik, píše, že Konstantin na svědectví kajícího dal zhotoviti sochu Krispovu ze stříbra, jehož hlava byla ze zlata a zlatými paprsky ozdobena; sám pak že se zavřel na 40 dní k tuhému pokání, když se zřekl všeho pohodlí, takže ani neulehl. Socha Krispova nesla nápis: „To je můj nešťastný, avšak nevinný syn“. (Codin, Origines de Constantinople.) Tato náprava měla dovršiti útěchu sv. Heleně. Pohříchu, historie nám nezanechala žádných zpráv o věcech tak osudných. Krispus, jenž byl nadějí pro říši římskou i katolickou církev, jest jeden z oněch knížat, kterým se dostalo podílu, že se stali obětí, takže kalí radost a nadšení nad štěstím, jež vděčně uznává a vždy uznávati bude křesťanský svět.

Konstantin pak snažil se, aby matce jeho nezůstal v srdci hrot bolestný; z té příčiny lnul k ní láskou tím něžnější nežli jindy. Vyhledával příležitosti, jak by ji mohl ještě více vyznamenati. Císařovnou už byla. Vyššího jména nežli Augusta už nebylo. Ustanovil se, že dá zhotoviti peníze císařské, na nichž by byl vyryt obraz jeho matky, jako jeho samého. Helena ovšem nestála o takovou oslavu, protože byla v pravdě skro-

mná; v čem pak si libovala, byla příležitost, kdy směla synu dobře raditi. A nešetřila radou. Jako správkyň císařské pokladny nehledala ničeho, nežli aby co nejvíce ujímati se směla ubohých, jež všestranně těšila. Stalať se almužnicí císařskou a rozdatelkyní štědrou, a tím přispěla k nejvyššímu lesku panování svého syna.

HLAVA IV.

Nalezení sv. kříže a poslední dnové svěťice.

I. Císařovna Helena pojímá úmysl, že se odstěhuje do Palestiny, aby tam hledala sv. kříž Kristův.

Smutná nadešla doba, která nešťastnou učinila rodinu císařskou, ba decimovala ji. Země sousední neodvážily se proti říši světové se vzbouřiti a domácí rozepře také nebyly, protože byli osvobozeni poddaní od krutých tyranů, kteří je trýznili, jakoby byli zemí právě dobytou. Ký div, že daleko široko všady zkvétal blahobyť. Bohatství přestalo podávati státu příležitosti k olupování občanův, obohacování jejich nepodněcovalo více panovníků k žárivé ziskuchtivosti a lakotě. Naopak, starostí panovníkovou se stalo, daně svědomitě urovnati, pozemky rádně rozdělovati a obdělávání jich usnadňovati; po venkově nastal čilý život. V městech pak dle nových zákonů zavládla jistota existence, s důvěrou se každý oddal svému zaměstnání, proti lichvě a libovolnému

fisku státnímu bylo dáno blahodárné nařízení. Obchodu na moři i na souši se dařilo. Hojnost a s ní bodrost života pronikaly všude. Za onoho času rozvoj zákonů moudrých a v pravdě humanních opravoval zlořády, usnadňoval poklid ve městech a hradech, ochrany skýtal slabým a činil úcty hodným občanstvo. Postavení otroků zlepšeno, obnovena kázeň mravní, a konečně upravena do budoucna společnost na základě křesťanském. To byl ovšem jiný pořádek, nežli se vídal za doby anarchie a násilí, kdy právem se zvala libost a zlovolnost, a spravedlností krutost tyranská. Toto znovuzrození v hospodářství, jakož i v životě pospolitém a mravním, šlo ruku v ruce s pokrokem u víře křesťanské. Císařův příklad ovšem působil, že se velký počet obyvatelstva pokřesťanoval, a to ne jakkoliv, nýbrž do opravdy. Pohanské chrámy pustly, byly prázdný; a kde se naskytovaly překážky, ustupovaly do pozadí, do předsíní tichých a opuštěných ochozů. (Euseb., III. 56; Sozomen, Hist. Eccl. II. 15.) Konstantin si nepočínal jako pohanští jeho předkové, kteří násilím vnucovali náboženství lidu; uznával práva, která se svědomím jednoho každého spojena jsou, a z té příčiny nepřekážel milosti Boží, která působí na srdce jako slova přesvědčivá na mysl. Příležitosti skýtal všem, aby viděli, že pohrdá pověrou a útrpnost má s těmi, kteří buď z nevědomosti, buď z netečnosti nebo zatvrzelosti a zaslepenosti zavírají oči svých před světlem, aby nepoznali pravdy. Všechna jeho slova a všechny jeho skutky neměly jiného cíle, nežli povznést a zvelebiti náboženství křesťanské. Svaté víře zasvětil svůj život, v ní hledal slávu svoji. Nemaje času za dne, věnoval část svých nocí četbě Písem svatých; denně se zavíral v jisté hodiny do svých komnat, by tak obcovati mohl sám a sám s Bohem svým. Na medailích do všech zemí císařství rozhozených se kázal představit, jak má

paže rozepiaty a s očima k nebi obrácenýma se modlí. Jeho bedlivost v obcování svatým obřadům, pozornost a šetrnost, kterou projevoval každou chvíli k duchovnímu stavu, štědrost, když se jednalo o chrámy Páně, učinily z něho vzor jak křesťanů vůbec, tak i hlav korunovaných. (Euseb. IV. 22, 29, 15, 28.) Ustanovil, aby neděle byla pro všechny národy veškeré říše i pohanům povinným dnem svátečním, dnem klidu a odpočinku. Ale zvláště velikonoce slavíval s nádhrou největší. Noc vzkříšení Páně bývala osvětlena pochodněmi bez počtu, na jeho rozkaz musila se proměnit v jasný den. Při východu slunce císař žádaje si napodobiti velebnost Spasitelovu, otvíral štědrou pravici svou a rozdával městům a osadám, provinciím a národům všem, aniž věděla levice, mnoho-li dobrodiní a milostí. Jak se mu za to odměnili? Obyvatelstvo jako šmahem vesměs odříkalo se svých bludů, města rozbíjela své modly, bořila pohanské chrámy, stavěla za to křesťanské kostely a vyprošovala si, aby směla jim dáti jméno Konstantinovo. (Euseb. IV. 18, 22, 39; Sozomen. I. 5.) A nástrojem všeho toho byl syn sv. Heleny, a při všem tom byl skromnější, nežli kdy jindy. Ani za zásluhu si to nepřičítal, poněvadž byl dalek vši sobeckosti a byl si vědom, že duch Páně jest to, který zúrodňuje dílo jeho. Ovšem, bylo to požehnání sv. kříže nedávno zjeveného na nebi, který neustával panovati neviditelně v jeho království. Nebylo také s jeho strany nevděku za dobrodiní toto, neboť dal zhotoviti vojsku svému praporce, na nichž byl sv. kříž. Nad to zakázal přísně všeliké jich zneuctění, tak že vyhrožoval tresty přísnými každému, kdo by se provinil. Nad branou, která vedla do jeho paláce, dal zřídit velký obraz, kde byl představován s křížem nad hlavou, maje pod nohama draka, jenž proboden kopím vrhá se do moře, by patrně ukázal, že zvítězil nad tyranem, kru-

tým nepřítelem církve, a to mocí kříže. (Euseb. II, 15; III. 3.) Avšak ani to mu nepostačovalo. Kříž zjevený mu na nebi nebyl leč symbolem korouhve jeho vojska, obrazem pro palác císařský jako skvělé znamení, jemuž přísluší povinný hold jako opravdovému nástroji spásy, kříži totiž pravému, dřevěnému, který zbarvil Ježíš Kristus krví svou. To byl onen kříž, jenž měl býti předmětem oslavy a velebnosti. Ovšem přede vším bylo potřebí, aby se objevil, aby byl nalezen a tak stal se nepopíratelným svědkem tajemství božského, které se vyplnilo spásou člověčenstva. Povinnost kázala svatosvatá, aby mu vrácena byla všecka čest a sláva, jako s něho sestoupilo všechno požehnání. Ale kde se tento kříž sv. nachází, nikdo nevěděl.

Na štěstí vědělo se dojisty, na kterých místech Kristus Pán zemřel a kde z mrtvých vstal. Jasně bylo poznamenáno sv. Janem v evangeliu a určitými slovy sv. Pavla apoštola ještě zřetelněji. Vyhnaní křesťané utekli se za Tita do Pelly, kde zbožně žili a na to, co se bylo dalo, vzpomínali, ba pohané sami ze strachu před nimi postarali se o to, aby zaznamenali jim památná místa umučení Páně, usilující je znesvětiti. Než nadešla hodina, kdy vrácena byla čest a sláva sv. víře právě vítězné.

Od doby koncilu Nicejského, povzbuzen biskupem jerusalemským Makariem, rozkázal Konstantin, aby vyklizeny byly svatyně a modly, které je po dvě stě let znesvěcovaly a poskvřňovaly, byly odstraněny. Bez pochyby měla císařovna Helena velkou účast v obnově této. Jen oslava 20letého panování a ještě více hrozná události v císařském paláci v Římě odhalovaly další provádění úmyslů jejích. Zatím opatřeno bylo křesťanství potřebnou pravomocí. Biskup Makar se dal do práce. Dvůr o tom všem byl uvědoměn. Sv. Helenu pudila milost Boží, aby se odebrala

do Palestiny. Vniterný hlas ji k tomu měl, a příčina nebyla jiná, nežli aby nalezen byl ztracený kříž Kristův. Konstantin váhal, nechtěje se vzdáliti od své drahé matky. Věk císařovny, vzdálenost, obtíže cesty naplňovaly ho obavou. Najednou však, ani si nejsa vědom, odkud popud tento přišel, schválil úmysl její a nebránil jí.

Helena císařovna toužila po tom, aby se vyplnilo její dvojí přání, jedno vnuknuté péčí císařovně příslušnou, druhé zbožností křesťanky důstojnou. Věděla dobře, jaká v předešlých dobách křesťané na Východě podstoupili muka. I přála si všechny ty provincie poznati, jim pomoci, kde by potřeba kázala, v bídě se jich ujmouti, jakákoliv by byla. Strádají-li ještě v mnohém, chtěla je potěšiti. Nechtěla býti toliko matkou císařovou, ale přála si býti matkou všech národů veliké říše římské. Srdce její plálo touhou, nejen spatřiti Palestinu, onu svatou zemi, kde láska Boží divy a zázraky se proslavila, nýbrž vzdáti díky Spasiteli světa, Kristu Pánu, na místech, kde žil, kde umřel, kde dobře činil a zahrnoval dobrodějstvím syna jejího a vnoučata, césary. Zajisté úmyslu jejího také neminula touha zadostiučiniti na pouti této za nedávné zločiny. Vniterný hlas, jak někteří historikové zaznamenali, nebo jakési vidění s hůry naznačovaly Heleně svatý cíl, za nímž se nesla ještě živěji, jehož uskutečnění stalo se jediným přáním jejím. I vydala se na cestu s vůlí rozhodnou a pevnou; neboť radost duševní zdvojnásobila síly tělesné, nejinak než jakoby nová mladost se byla obrodila v ní. (Euseb. III. 42.) Četný průvod ji doprovázel, který vezl za ní bohatství veliké, jímž potěšiti chtěla poddané syna svého Konstantina. Roku 327 asi zahájila cestu svou aneb poslední měsíce roku předešlého, kdy dvůr císařský se rozloučil s Římem, by se tam více nevrátil. Dokládá se ústním podáním, že odcestovala z Korfu.

Historie dále ničeho nám nesdílí, jakou cestou se brali, na jakých místech stanuli. Bez obtíží domníti se jest, že se vydala přímo do Jerusalema a později teprve navštívila všechny provincie východní. Po moři přijela do Jaffy, na nosítkách asi pokračovala na cestách svých. Co nejdříve spěchala dosáhnouti cíle své pouti. Než nedlouho potrvála její radost. Uzřevši město svaté s nedalekých výšin, všecko zasmušilé, pocítovala dojem radostné touhy, zkalený hlubokým žalem. Vznášel se Sion nad pahorky zpustlými jako v rámci neúrodných vrcholků, které jej obkličovaly. Město zlořečení uzřela v ssutinách ležící, jehož zdi a zříceniny podávaly věkům tvář vybledlou, vyžilou, na které bylo viděti tresty hříchův a nepravostí. Avšak císařovně křesťanské, Heleně, bylo to město nejpožehnanějším ze všech na zemi. Jeho pahorky, jeho stromy, jeho skály i jeho hroby byly vzácnými vzpomínkami, které hlásaly jedno tajemství, nesmírné dobrodiní Boží, byly jedním velikým zázrakem. Palestina byla jí zemí svatou, kde Hospodin měl svůj chrám na světě jediný, Jerusalem bylo ono svaté město, místo předurčené, kde milosrdenství a pravda v jeden den se setkaly, kde spravedlnost a mír v usmíření se objaly. (Žalm 84, 2.)

Spatřivši Jerusalem, opustila císařská nosítka, která nesli vojínové římsí, aby se poklonila místu krví Páně posvěcenému, načež dále na nosítkách sestupovali s poblízkých pahorků ku bráně césarejské. Vzhůru bylo celé město, které císařovnu očekávalo. Křesťané s jásotem ji vítali, židé ovšem bez nadšení, skorem spíše s obavou. V čele křesťanů byl biskup jerusalemský Makarius, oblečen v bohatý pluvíál ze zlatohlavu, kterýž mu Konstantin daroval v Niceji. Velkou assistencí veškerého duchovenstva doprovázen očekával četný průvod, k jehož středu blížila se matka císařova, sv. Helena, vznešená matrona.

Zastavili. Nachové, zlatem protkané záclony se zdvihly, které na zlatých tyčích připevněny byly, a císařovna vystoupila. Její vysoká postava, její hubené, ale rozhodné líce projevovaly Jejího Veličenstva dobrotu a sílu vůle; stopy řídké krásy, avšak i hrozná bolest poutaly obecnost až k podivu. (Abbé Toupin, Hist. de S. Hélène; Theodoret, Hist. eccl. I. 27 — Alexandre Le Moine, Migne LXXXVII, 4062.) Helena pak při vši vznešenosti učiněná skromnost vrhá se na kolena před biskupem, žádajíc za sv. požehnání. Hlučné provolávání slávy a vítání bylo slyšeti odevšad. Pozdravovala, jak se na pokornou křesťanku slušelo, zároveň také na matku Konstantina Velikého, císaře. Neostýchala se jíti pěšky hlavními ulicemi města pohanského, ovšem právě vyklizeného, vedoucími ke Kalvarii. Uzřevši ji, hluboce se poklonila; načež se brala dále ke svatyni na hoře Sionu, kde provázena biskupem chvátala do chrámu, aby díky vzdala Hospodinu za šťastný zdar svojí cesty.

Úřední vítání mělo konec. Však si nepřála, aby se opakovalo. Nádherně upravené komnaty jí byly připraveny: ale sv. Helena je odstoupila komonstvu svému, sama pak si přála býti oddělena v celi, k vůli klidu, aby se mohla věnovati zbožnosti a sebranou myslí uprostřed duchovních panen modlitbou a kajícností se posilovati. Tak nám zachovala tradice zprávu tuto. (Couret, Les Légendes du Saint Sépulcre p. 5.; Theophane, Chronographie.)

II. O Cruz, Ave! Svatý kříži, Tebe ctíme!

Po několika dnech, které byly věnovány duchovním cvičením, modlitbou a rozjímáním, uradila se císařovna Helena s biskupem Makariem, že nadešla chvíle, kdy by měli po vykonané pobožnosti zahájit práci, za cíl cesty vytknutou. Dali se tudíž nej-

prve do hledání potřebných zpráv písemných i ústních. Jmenovali se jim lidé v Jerusalemě, kteří Palestinu znají, křesťané jak vědou tak životem ctnostným vynikající, také židé učeností nejvíce proslulí, aby odpovíděli na dotazy činěné. Nikdo však nedovedl říci, kde v kterém úkrytu by se nalézal kříž Spasitelův. I doptávala se Helena, jaký by býval obyčej při pohřbívání vězňů aneb co se dalo s nástroji, jichž se užívalo při úmrtí jejich. Však před 2 stoletími, r. 135, přestavěl císař Hadrian, vítěz nad Židy, kteří se tehdy vzbouřili, Jerusalemem po zničení jeho Titem. V objemu nového města — nazývalo se Aelia Capitolina — učinil vchod do skal Kalvarie, kde se odkryl masivní náhrobek, kamž neměli křesťané přístupu, aby zde vykonávali svou pobožnost. Byl pak přenesen s velkými výlohami ze staré zahrady Josefa Arimatejského, s množstvím ssutin; a když s obou stran skála zmizela, urovnána země uměle a podle libosti vydlážděna, načež byla na Golgotě postavena pohanská svatyně, a v ní nad náhrobkem modly hnusné Venuše a Joviše. Mělo se za to, že nikdy se nevrátí na ta místa kult křesťanský (učedníků Kristových), kde panovaly ohyzdné modly pohanské. Vskutku však bylo místo toto uchráněno spousty a zmaru, které by se byly najisto dostavily, když křesťané po 200 let byli krutě pronásledováni, jakoby tudíž pravilo budoucím věkům: „Nehledejte jinde, zde jsou“.

To bylo místo, jak se právě Heleně vyprávělo, kde biskup Makarius dal hledati. Průkopníci a vojínové římské dostali rozkaz vyhoditi všechny hanebné a hnusné sochy ze svatyně, zahrabati je do země a rozbourati svatyni, která je chránila. Podobné práci byli římské vojínové navyklí, proto byla na rychlo vykonána. Trosky a ssutiny byly zasypány, takže plochá rovina kolem Kalvarie jen málo se skláněla. Otvor, ve kterém byl kdysi vztyčen kříž,

a kapradí skalní nasvědčovaly jaksi tomu, že zde byl Kristus ukřižován. Helena pracovala se svatým nadšením, rozjímajíc spolu o tomto posvátném místě jako nejsvětějším ze všech na zemi. Okolí Kalvarie bylo pro ni urovnáno, aby tu byly cesty. Zajisté docíleno bylo mnoho; avšak nebylo po tak namáhavé práci jednohlasně usouzeno, že jsou na jisté stopě k cíli svému. I císařovna byla znepokojena, že snad marně hledali. Jak z křesťanů, tak z pohanů pochybovali mnozí o nálezu kříže na východní straně Kalvarie, když z nenadání vyskytlo se jim malé údolíčko, obklopené stěnami skalními, odkud bylo pozorovati otvor do jakési jeskyně. Všechno spěchalo dosíci onoho vchodu. Dali se do kopání a brzy byl vchod přístupen. Byla to právě jeskyně pohřební. Skládalať se z prvního prostranství, což bylo jako předsíň, pak se vniklo úzkými dveřmi do místnosti méně prostranné, hrobové. Na konci proti vchodu přiléhavě na stěnu bylo viděti lavici z kamene pro mrtvolu. Náhrobek byl nový a jen pro jednoho učiněný. Vskutku shodoval se náhrobek tento s popisem, jak ve sv. evangeliu jest podán, jenž byl vykopán na konci zahrady Josefa Arimathejského. (M. de Vogüé, *Les Eglises de la Terre Sainte*.) Dle jiných spisovatelů věhlasných nebyla prý to lavice, nýbrž sarkofag.

Ani chladný člověk nebyl by zůstal bez dojmu při zjevu tomto. Duše pak křesťanská nemohla leč býti uchválena nesmírným dojmem, spatřivši náhrobek tento, věru pomník to autentický vzkříšení Páně. Nebylo jinak, než jakoby ráno velikonoční se svým podivuhodným tajemstvím se obnovovalo. Posvátná jeskyně, kterou po dvě století již byla temnota pokrývala, na níž země jako těžký rubáš spočívala, objevila se na svitu denním. Ač svědek němý, beze vší pochyby hlasitěji a zřejměji mluvil člověčenstvu než jakákoliv historická kniha minulých věků, opa-

kuje slova andělova: „Vizte, Kristus není tuto; vstalť z mrtvých.“ Všechny tyto dojmy pocítovala císařovna Helena v útrobě duše své; bylť šťastný výsledek badání, jak jí sdílel biskup Makarius, a na vlastní oči spatřila hrob Boží. Tak ráčil Hospodin sám svojí pomocí dokonati dílo její. Zajisté pevně doufala, že se jí to podaří; neboť výpovědi kněží židovských byly určité. Byli tudíž na místě, kde Kristus Pán byl ukřižován a pohřben; nemohlo tudíž ani daleko býti místo, kde sv. kříž byl uložen.

Vůkol Kalvarie bylo opět živo, podobně jako tehdy, když Kristus Pán byl ukřižován. Asi na třicet krokův od místa Ukřižování, na východ, odkryt vchod do prohloubené cisterny, kde ve skále vytesáno bylo lože. Hned naporučeno, aby se odklidilo. Práce byla těžká a vyžadovala delší doby. Dělníci pracovali více než 20 stop pod zemí. Poznenáhlu odklidili štěrk a všelijaké smetiště, které tu alespoň po staletí se nahromadilo, ven na okraj; než nikdo ničeho nenašel proti vší naději. Císařovna byla všecka v nesaších a rozpačitá. Což ji měly klamati zprávy rabínů?

Pojala tudíž myšlenku, dáti zkoumati stěny skalní. Našlo se, že pod odkrytou prohlubní je nový vchod do ještě hlubší jeskyně. Práce počala se znova. Helena se sama dostavila, sestoupila, jak podání vypravuje, s lidem dolů, kde vroucnou modlitbou, na kolenou, uprostřed ssutin, napomáhala a povzbuzovala vše k vytrvalé zmužilosti. Na místě tomto je nyní kaple ke cti sv. Heleny. Najednou práce ustane, vše žasne. Ejhle, pod ranami seker ozývalo se to, jakoby dunělo dřevo. A tu se objevila vskutku velká ramena kříže. Netušená radost zmocnila se všech kolem, již propukli v jásot. Kopali dále a nalezen byl i druhý, ba třetí kříž. Vykopali i dřevěnou tabulku, kde po jedné straně byl nečitelně

psán hebrejsky, řecky a latinsky nápis Spasitele, jak jej kázal Pilát napsati. Hledalo se ještě dále, nalezeny byly brzy i hřeby. Zvědavost přítomných byla nyní jako dovršena.

Než opět nový neklid se jich zmocňuje. Který z těch tří křížů je kříž Spasitelův? Ovšem s počátku mohlo býti uspokojení s výsledkem práce. Dle sv. Ambrože (De obitu Theodosii, 45) a sv. Jana Zlatoústce poznal prý se sv. kříž tím, že se hřeby a tabulka nápisní na kříž jeden hodily. Avšak to sv. Heleně nepostačovalo. Přála si míti jistotu. A tuto jistotu mohl poskytnouti zázrak. Proto domáhala se svědectví Boha samého.

Nedaleko bydlila žena, zachvácená nevyhojitelnou nemocí, takže již čekala na poslední hodinku. Náležela k nejpřednějším rodinám města; dle podání bylo její jméno Libania. Původem byla židovka, ale později po smrti svého muže dala se pokřtíti a stala se křesťankou. Nemoc její byla po celém městě známa. I praví biskup Makarius: „Vezměte kříže. Hospodin sám nám dosvědčí, který z nich nesl Spasitel světa.“ Vezmou tudíž kříže na ramena a nesou je v průvodu, v němž byla i císařovna i biskup s duchovenstvem a velké davy lidu, k příbytku ženy na smrt nemocné. Jakmile vstoupili, poklekli a ruce sepiaté pozdvihli k nebi, při čemž biskup se modlil takto: „Hospodine, všemohoucí Bože, jenž jsi smrtí svého jednorozeného Syna svého svět vykoupil a služebnici své, císařovně Heleně, vnukl touhu, aby hledala, že nalezne svaté dřevo kříže, na němž spása světa visela, ukaž nám patrným znamením, který ze tří křížů jest kříž Spasitelův, abychom ho nezaměnili s nástrojem trestu otroků. Učiň před námi: na první dotek dřeva spásy tato žena, na smrt nemocná, nechať se vrátí od brány smrti k novému žití.“

Sotva byla zakončena tato modlitba, vzal biskup Makarius jeden ze tří křížů a přiblížil se k nemocné. Avšak výsledek nebyl žádný. Přiblížil se s druhým křížem, rovněž bezvýsledně. Ale jakmile se přiblížil s křížem třetím, otevřela oči, zvedla se s lože svého a pravila: „Jsem uzdravena.“ Pak opustila svoje lože, požívajíc plné síly životní, běhala po domě, záříc radostí a hledajíc slov, jimiž by s dostatek velebila všemohoucnost Páně. (Rufin I., 7.; Sozomen, Theodoret, S. Paulin, Theofan vypravují totéž.) Císařovna padla na kolena, všecka sladce vzrušená, a klaněla se sv. ostatkům. Zpráva o zázračném nalezení sv. kříže okamžikem jako blesk roznesla se po Jerusalemě. Odevšad se hrnulo množství lidu bez rozdílu stavu: občané i venkované, křesťané, židé i pohané, každý byl žádostiv vyslechnouti zprávu o divu a zázraku a uzříti kříž Kristův. Jakoby se odehrávalo opět, co se na Velký pátek událo, jen že potupa se zaměnila slávou. Kříž byl druhdy nesen na Kalvarii na ramenou Kristových, sprovázen potupou a rouháním: nyní snášen za zbožného zpěvu a radostného jáсотu. Tehdy Jerusalemskými ulicemi byl provázen kříž od davů ze všech končin světa, které se mu rouhaly: nyní s křížem; neseným na ramenou kněžských, opět učiněn průvod, který sprovázely římské legie na počest jeho. Když pak nastala noc, na rozkaz císařovny Heleny se schválením biskupovým pořádán byl pochodňový průvod a za velebného zpěvu nesen byl sv. kříž do svatyně na horu Sion, kde prozatím byl uložen. (Kázání o povýšení sv. kříže; tamt. II., 187.)

Tohoto průvodu slavného, při němž oslavován byl sv. kříž nově nalezený, zúčastnil se také hošík 12letý, jménem Cyrill, jenž se později stal biskupem Jerusalemským. Nehynoucí vzpomínka vštípila se do paměti jeho. Od té chvíle pro svou

neobyčejnou schopnost ducha a vroucnost srdce zbožného byl miláčkem biskupa Makaria. Po mnohých pak letech vydával svědectví jako očitý svědek o těchto důležitých událostech, a jeho nadšená slova stala se budoucím věkům dokladem, jemuž nikdo pravdy upříti nemůže, že sv. Helenou vskutku a v pravdě odhaleno bylo dřevo pravého sv. kříže.

Průvod dospěl do svatyně. Ale nábožnosti věřících nebylo dosud zadost učiněno, neboť úcta jejich očekávala ještě něco. Dovtípil se toho biskup Makarius. Vstoupil tudíž na kazatelnu a výmluvnými slovy pronesl procítěnou řeč, načež vztyčen byl před očima všech sv. kříž. Výbuch nadšení rozléhal se po svatyni, samoděk zahřmělo davy „Kyrie eleison“. Dlouhými řadami klaněli se sv. kříži a líbali svaté dřevo. Nejřednější byla císařovna Helena, která účastna se stala úcty této a všecka přešťastná poslední opouštěla svatyni, v níž duše její zakoušela tolik kerých slastí nebeských. Mohla ovšem už tehdy tušiti, že pomocí sv. kříže od jednoho konce světa až ke druhému hlásáno bude dílo spásy a vykoupení lidského. Ano, z onoho dřeva, na pohled bezvládného, vytryskovalo světlo, které uchvacovalo duše svaté a září svou vnikalo jako nové zjevení do myslí, odkrývajíc tajemství až dosud zahalené. Tato pak jasnost povznášela císařovnu ještě více k Bohu, který ji tolik miloval; usilovně namáhala se dosíci vrcholů, kde duše dokonale v rozjímání o Bohu se kochají a jediné pro jeho čest a slávu žijí. Jestliže lidem nesmrtelné slávy se dostává za to, že buď obohatali vědu svými učenými díly, aneb svými vynálezy o vlast zásluh si dobyli, jaký hold přísluší se strany křesťanů císařovně Heleně, která všemu světu svědectvím Moudrosti a Lásky a Moci Božské sv. křížem odkázala více, nežli kdyby byla nalezla nový svět; neboť ve kříži jest spása, život a vzkříšení lidstva.

III. Jiné památky umučení Páně. — Basiliky.

Svatá Helena spěchala, aby sdělila své štěstí svému synu. A poslové nemohli zpraviti císaře Konstantina vzácnější novinou, nežli bylo nalezení Božího hrobu, sv. kříže, obnova hory Kalvarie, kdež Kristus Pán za nás umřel a nás vykoupil. Poslala mu také převzácný dar, totiž dva hřeby, kterými byl Spasitel na kříž přibit. Podivno, jeden dala proměnit v koňskou uzdu, druhý jakožto ozdobu na korunu jeho a přilbu v podobě kříže. (Rufin, Theodoret, Sozomen, Socrates.) Konstantin byl tehdy v Thrácii. S povinnou úctou přijal všechny svaté ostatky, které mu jeho milá matka poslala. Bezpochyby dobře porozuměl symbolům a úmyslům matčiným, za jakými poslala mu uzdu, rovněž jako křížek na císařskou korunu a přilbí. Rozuměli sobě dobře a milost Boží napomáhala mu v tom. Světová moc císařská neměla tehdy odpůrců zřejmých. Pocho-pitelno tudíž, že snadno se výstředností poddati mohla. Nebylyť dosud zúplna vymizely z paměti hrozné věci, které se udály v císařské rodině samé a tolik zranily srdce císařovny Heleny. Dosud krvácelo srdce její, když si na vše to vzpomněla. Uzda tudíž, kterou mu matka jeho poslala, a hřeb, zbarvený krví Kristovou, svědkové neskončeného milosrdenství Hospodinova, měly býti pro jeho nástupce i pro něho neodolatelnou pobídkou, aby krotili své vášně, cvičili se v mírnosti a tichosti. Kříž, kterým vítězem se stal nad nepřáteli a který zdobí korunu jeho, měl ho pobádati k vítězství nad sebou samým, podobně i podřízená knížata, aby uznali a se podrobili nejvyšší autoritě Svrchovaného a vděčně uznali práva svatá a povinnosti ve svědomí závazné. Z nepřátel Kristových stali se apoštolé. (S. Ambrož, tamtéž 47, 48.) Dosud spoléhali na svou sílu, ale nyní věrnost

a oddanost zákonu jakož i láska pravá dodá ochrany mnohem jistější.

Císařovna Helena více než kdy jindy všecka unešená čekala na odpověď a dojmy svého syna. Zároveň se připravovala ve své zbožnosti a horlivosti na další práci; neboť přála sobě, aby vše, cokoliv souviselo s umučením Páně, ničeho nevyjímajíc, bylo zachováno, ba vše, co sloužilo kdysi jakkoliv Spasiteli našemu. Zdálo se jí nemožno, aby se čím pohodilo aneb se bylo ztratilo. Byloť vše tak vzácné a památkou předrahou jak pro jeho nejsvětější Matku, tak pro sv. apoštoly a přátele Kristovy vůbec. Zajisté byly sebrány všechny památky tyto s nevšední úctou a láskou k Ježíši Kristu. Toužít srdce po statecích věčných, jimž odolati nelze. Pudí nás všechny ty památky, které nám zanechal, abychom tím vroucněji ho milovali a za ním srdcem svým se nesli.

Ovšem Tělo, jež položeno bylo na klín Matce Páně, Marii Panně, jež pečlivě hlídali vojínové na stráži, bylo sňato s kříže a po způsobu židovským po smrti zahaleno a tak pohřbeno. Koruna trnová byla mu sejmuta s hlavy; rány opatrně vymyty, načež plátna, která vssála do sebe krev ze zsinalého Těla, jako drahý ostatek na památku uschována. Není ani možno, aby Marie, zkormoucená matka, a zbožné ženy, když bylo Tělo Páně pohřbeno, nebyly sebraly trnovou korunu a prostěradla, které poctěny byly službou jim nade vše milovaného Ježíše.

Nedá se pomyslit, že by Josef Arimatejský a Nikodem nebyli koupili za drahou cenu sukni nesešivanou od vojína; že by apoštolé, vstoupivše do prázdného hrobu z rána po vzkříšení Páně, byli tam nechali jako bezcenné věci prostěradla a plátna, jimiž zahalena byla hlava a Tělo jejich Mistra. (De Combes, *La vraie Croix perdue et retrouvée*, p. 59.) Vše to patřilo právem jeho nejsvětější Matce, která

zajisté si to uložila v pokojíku podle večeradla, do něhož se odebrala, očekávajíc vzkříšení Ježíšovo. Sv. kopí zajímalo je nemálo; byloť vlastnictvím vojína, jenž probodl bok a srdce Páně. Sv. Longin — tak zní jeho jméno aneb příjmení — stal se křesťanem a zdržoval se ve městě, veda život společný s křesťany. Když pak obec křesťanská přestěhovala se do Pelly, zajisté neopomenuli vzítí s sebou všechny drahé památky. Koruna trnová a sv. kopí byly jim odevzdány, až pak na novo uloženy byly ve svatyni na Sionu, ve večeradle. Od té chvíle, kdy sv. Helena do Jerusalema zavítala, byly předmětem její zbožnosti. Ostatní ostatky byly ponejvíce rozptýleny po křesťanských rodinách. (Tobler, *Itinera et descriptiones Terrae Sanctae*, 65, Ed. Genevská 1877.) Císařovna nešetřila tu ani penězi ani námahou, aby je shledala a shromáždila. Nesmírnou radost měla, že se jí to podařilo. Byla tak šťastna, že i sloup, kde bičován byl Pán Ježíš, a schodiště v domě Pilátově vzítí mohla do ochrany, aby dále nebyly zneužívány a profanovány.

Tak jeden kus za druhým byl snášen do paláce císařovny, když odhaleno a objeveno jedno místo za druhým, které Pán Ježíš posvětil při svém utrpení. Její myšlenky, snahy a zájmy srdce odnášely se k Umučení Páně; všechna její duše zaujata byla přesvatou obětí, takže všechnu její zbožnost ovládala energie a síla lásku její.

Jedno přání měla jako císařovna: aby co nejveleběji oslavila toho, jenž se za nás tak bezměrně byl ponížil. Také byla nedočkava, obdržeti odpověď od svého Konstantina, císaře. A odpověděl milené své matce perem i srdcem, jak se na prvního křesťanského císaře příslušelo. Bohužel, historie nám neza nechala dopisu, který Konstantin psal svojí matce: za to máme list celý, který poslal biskupu Jerusalem-

skému, Makariovi. Dopis tento dostačí, aby s námi sdělil city a dojmy, kterými byl unešen, když ho došla nová zpráva o tom, co se bylo dalo tehdy v Jerusalemě. Nebylo lze ani slovy vyjádřiti, co pociťoval zbožný císař v duši své. List zní takto:

„Milost Pána našeho, kterou nás smířil s Bohem, jest taková, že všechna slova lidská nejsou s to, aby důstojně ji ocenila. Není-liž to div, uchvacující úžasem? Po tak dlouhé době, kdy památka přesvatého Umučení Páně spočívala zakopána v zemi, objevila se tehdy právě v tu hodinu, kdy nepřítel pokolení lidského byl poražen a věrným služebníkům Mistra jejich dostalo se svobody. Věru, nechať zaletí zpráva tato do všech konců světa, aby lidé nejschopnější a nejmělejší oslavovali tyto převeliké události. Ovšem nestačí všeliká moudrost lidská na oslavu Velebnosti předmětu; neboť divy tyto převyšují rozum lidský, jako nebe vzdáleno jest od země. Já, kdy pravda sv. víry září den co den jasněji novými divy, pociťuji horlivost dvojnásobnou a přeji si co nejvroucněji, aby všichni lidé jako jedním hlasem v jásotu setrvali a dle našeho sv. zákona se spravovali. Též nic mi neleží na srdci tak jako viděti, že místo svaté vyznamenáno slávou všemožnou, na pokyn nebes; pročez jsem dal se zemí srovnati vše, co zasvěceno bylo nestoudným modlám. Ono místo, posvěcené Bohu od počátku, stalo se utrpením Páně ještě světějším. Vám tudíž a osvěcené mysli Vaší budiž dána úplná volnost, k cíli tomu pracovati. Je třeba, aby basilika, kterou chceme postaviti, byla nejkrásnějším chrámem veškeré říše římské, aby památnosti všeliké kteréhokoliv města císařského převyšovala svou slávou.“ V pravdě, ihned vydal císař rozkazy své Dracilianovi, místodržiteli svému, vladaři onoho území, aby poslal do Jerusalema nejlepší své stavitele, umělce a dělníky. Biskupa však, jemuž sděluje

dané rozkazy, prosí, aby z drahého mramoru podle svého uznání dal udělati sloupení, které by sloužilo za výzdobu chrámu.

Císařovna Helena dosáhla takto vrcholu svého přání. Sama bděla, aby rozkazy Konstantinovy se na vlas vyplnily. Eustath, kněz v Cařihradě, byl pověřen nakresliti plány a řídit stavbu nové basiliky.

Ohromný materiál byl brzy nashromážděn, takže se stavbou započato již r. 327; dokončeno ovšem mnohem později, r. 335. Za to překonala nádhera svatyně všeliké tušení i samého císaře. Už do předsíní se vstupovalo propylejemi, které měly podloubí mramorovými sloupy podepřené. Prostranství toto, jak Euseb dí (III. 39), sloužilo poutníkům neb cizincům, kteří přišli na ta místa, aby je pohled okouzlující krásy uvnitř nevyrušoval. Basilika vskutku vystoupila v délce a u výši až podivuhodné.

Pět lodí chrámových, tři portály, mistrovské to dílo, budily až obdiv. Pod rotundou, na konci, byla apsida otevřená k nebi, kde byl Boží hrob; v poslední z lodí chrámových v levo byla Golgotha, a tam, kde se dosud nalézá, byla vystavěna krypta neboli kaple podzemní, Nalezení sv. kříže.

Nikdy snad nepracovali umělci o tak vzácných hmotách a dražších kovech. Mramory v rozmanitých barvách zdobily povrch stěn uvnitř, kdežto povrch zevnější tvořily kameny hlazené, uměle složené, nesoucí lesk mramorový. Klenby vykládané, jak si přál císař, byly pokryty plíšky zlatými, osvětlovaly basiliku jako zrcadlo, kde soustřeďovaly se paprsky jako nějakého neviditelného slunce. (Euseb. tamtéž 37.) Zejména kolem Božího hrobu skvěla se nádhera věru císařská. Nedávno dal Hadrian, aby nebylo stopy po náhrobku, výšinu s územím srovnati. Eustath urovnal základy tak, aby u Božího hrobu mohl zříditi kazatelnu a aby bylo ještě místa k pobožnostem věřícím.

Skalnatá půda tvořila kol do kola trosky; sem navezen štěrk. Po té ohromné práci nezbyla než pohřební kobka. Jeskyně pak sama, která sloužila dříve za předsíň byla smetena. Průčelí svatyně takto uvolněné, obdrželo útvar apsidní a stěny, které ji obestíraly, daly pozadí ve formě kruhovitě. (De Vogüé, *Les Eglises de la Terre Sainte* p. 144.) Část přiléhavá k zemi zvedala se kolmo a sloužila za základ pyramidě, která do hrotu končila. Skalní světnice náhrobní neboli jeskyně zmizela, obložená za to mramorem a kovy zářícími. Také plocha alabastrová kryje svatý náhrobek. Z venčí podpíralo převzácné sloupoví rotundu, která chránila svatyni, pod níž se nalézal svatý hrob. Nejkrásnější dílo, na které sneseno, co nejlepšího dodatí mohla příroda, i vše, co bohatství a umění lidem poskytuje, bylo tu nahromaděno, tak píše Euseb.

Nyní zpracovala se skála na Kalvarii. Nejprve urovnáno vše na vrcholu; odklizen s místa, co bylo kostrbaté a drsné, kde se pak postavila vrchní kaplička. Jeskyně se vchodem na svahu skály zaujala místo, kde prý podle podání po mnoho věků hlava Adamova byla uložena, očekávajíc umučení Páně, na niž skulinou ve skále tekla, jak si lidé vykládají, krev Vykupitelova. I tato jeskyně stala se kapličkou. Brzy v rozličných svatyních hořela světla před oltáři na zlatých svícnech, zlaté lampy zářily. Drahocenné nástěnné pokrývky, čalouny, zlaté ornamenty z látek ceny nejvyšší, kalichy, pateny, mísy z drahých kovů, vše to dodávalo bohoslužebným obřadům lesku. Kostel Božího hrobu měl býti ještě bohatěji nadán državou a obročím císařským, které by stačily na udržování duchovenstva a opravy chrámové vně i uvnitř, nežli chrámy římské. Patrně vyhovoval Konstantin všelikému přání svojí matky, jakkoliv velkolepé bylo.

Tím pak vším se císařovna Helena ještě ne-

uspokojila. Jerusalem jí byl středem zbožnosti, avšak nebyla se dala upoutati toliko na toto místo. Přála si viděti a poctíti všechna místa, kudy Kristus Pán krácel, dovedla si představití živě, jakoby v jeho zástupech s ním byla a srdcem procítěným u božského srdce Páně dlela. Co nám zachovala historie sv. evangelia, kde a jak se Pán zastavil a divy a zázraky činil a zástupy kolem sebe míval, tam nalézala předměty a místa svojí zbožnosti; při čemž se uspokojila nepatrným noclehem, kdekoliv někde na úpatí hory, na pobřeží jezer a j.

Jeskyně Betlemská poutala nejvíce její pozornost, a vroucná byla touha její po těchto svatých místech. Zde Spasitel náš po prvé se viditelným stal, když Slovo tělem učiněno jest a přebývalo mezi námi. Zajisté, po Kalvarii a Božím hrobě nebylo velebnějšího místa na světě. Křesťané v Judsku měli ve zvyku klaněti se Bohu-člověku; z té příčiny si vystavěli svatynku. Ale císař Hadrian jim ji znesvětil, zúmyně kázal kostelíček strhnouti, se zemí srovnati; načež nasadil zde háj, v němž postavil modlu necudnému Adonisovi, a na místě, kde stály jesle, modlu hnusné Venuši. Zde pak prováděly se nejnestydatější hry na jejich počest. Křesťané pak přicházeli občas, oplakávajíce ona místa, která nejčistší Panna posvětila, stavši se Matkou, Bohorodičkou, a kde se rozplakalo Dítka Božské.

Na rozkaz císařovny Heleny ovšem ihned všechny upomínky na hnusné modly zmizely, načež se dala do stavby křesťanské basiliky Betlemské. Jako Boží Hrob a nádherná svatyně byly dílem Konstantinovým, tak měla svatyně Betlemská býti dílem sv. Heleny. První barbaři, asi tíž, kteří za krále perského Chosroa r. 614 vydrancovali a zapálili chrám sv. kříže, jejž byli také vyloupili, zpustošili tuto svatyni, avšak až podnes v podstatě jest viděti dílo sv. Heleny na

svatyni této. Byla pak svatyně Betlemská zbudována jako chrám Božího Hrobu, ovšem v menším rozsahu, ale za to tím nádherněji a uměleji, měla 5 lodí chrámových na způsob kříže latinského, u vchodu síně a dvě velké chodby. Pokraj presbytáře tvořil pookrouhlou apsidu, podobné pak apsidy přesahovaly vnější zeď na konci ramen příčných, které podpírány byly v hlavní části 4 pilíři pravoúhlými, zdobenými polosloupovím. 46 celistvých sloupů z granitu východního, slohu korintského, barev červenobílých, podpíralo těchto 5 lodí chrámových. Hlavní loď, mnohem širší a mnohem vyšší nežli poboční, byla osvětlena v hořejší části kulatými okny, 12 s každé strany. Hlavní oltář umístěn byl uprostřed presbytáře, právě na místech, kde stály jesle při Narození Páně; v ramenou kříže byl uprostřed oltář Obřezání Páně, kde druhdy byl náš Spasitel, osmý den po svém narození, obřezán; k severu stál oltář sv. 3 klárů, kde sestoupili se svých velbloudů, aby se klaněli novorozenému králi, Dítku Božímu. S každé strany presbytáře otevíralo se schodiště do krypty neboli podzemní kaple, kde byly jesle. Byla pak to tmavá jeskyně, avšak osvětlená všecka stříbrnými lampami, které na přič podél hlavní části byly rozvěšeny. Pod oltářem mramorovým ukazovala zářící hvězda, kde se narodil Kristus Pán; kolem hvězdy čísti bylo slova hlubokého dosahu: „Hic de Virgine Maria Jesus Christus natus est“. T. j. „Zde se narodil z Marie Panny Ježíš Kristus“. Několik kroků dále, v pozadí tmavém a nízkém, nalézaly se dřevěné jesle, na nichž položeno bylo Božské Dítě. Jesle tyto časem byly přeneseny do Říma do basiliky Maria Maggiore, za to tam byly umístěny umělé z mramoru na způsob kolébky. Jediná to změna podstatná, která v jeskyni se stala po všecky ty věky. (Victor Quérin, La Terre Sainte p. 212—218. Edit. illustr. — La

Palestine, *Quide historique*. René Bayard, Paris, p. 223.) Od tohoto uměleckého díla, tak zdařile pojatého, kde se projevoval cit tak pravdivý pro krásu tohoto směru, význam tak dovedný v architektonice křesťanské, vůbec vše, co umění dekorativní nejdražšího a nejskvostnějšího dokázati mohlo, stupňovaly se vznesené úpravy další. Stropy byly zlacené a malované, v práci vypouklé, dlažba položena z rozmanitého barevného mramoru, okna s broušeným sklem leskla se jako démantová, mosaika, na níž postavy zářily z půdy zlaté, nesla se po silných zdech, až oslňovalo to oči. Všecka basilika Betlemská byla jako královna, krásou svou vynikajíc nad kostely v Palestině. Vidělo se, že má císařovna Helena v úmyslu všechnu svoji vděčnost, ku které ji vroucné srdce pudilo, vložit do díla svého.

Konstantin přičinil vzácné dary v umění čalounickém k nádobám zlatým a stříbrným. Než všechny tyto námahy nebyly s to, aby naše světice se tím upokojila a od další činnosti upustila. Projížděla si okolí velebného města, a každý se cítil šťastným, ušel-li kde památku její zbožnosti a svatosti. Tato země měla pro ni kouzlo nepřírovnatelné. Světlo, které ji objímalo, podobalo se někdy až paprskům slunečním a ovzduším ozýval se hlas andělský, který byla slyšela. Nedaleko od jeskyně, praví podání, stával příbytek, bez pochyby dědičný sv. Josefa. Helena z něho učinila oratoř a zasvětila jej sv. Josefu, hlavě sv. Rodiny. Dále uprostřed úrodného pole, na úpatí výšiny stála věž Aderská, místo, kde se pastýři proti zimě za noci schovávali, právě když posel s nebe jim přinesl zprávu radostnou. Světice, jak dokládá Nicefor (*Hist. Eccl. I. VIII. 30.*), proměnila věž tuto ve svatyni a kaple zove se podnes „Jeskyní pastýřů“, která asi není ničím jiným, nežli starou kryptou.

Podobně také jiné krajiny čekaly na návštěvu císařovny, že jim zanechá památku v opravách všelijakých za poctu. Vrátila se opět do Jerusalema. Na východní straně za městem, oddělené údolím Josafatským a bystřinou Cedronskou, byla hora Olivetská. Zde bývalo milého Mistra místočko zamilované, kam rád chodíval, které se také stalo svědkem tajemství velmi trudných, jako bylo mu místem netušených radostí. Zde na úpatí hor, v zahradě Gethsemanské, byl se oddal Ježíš smrtelným úzkostem, zde se loučil naposledy s apoštoly, zde při nanebevstoupení zanechaly nohy jeho poslední šlépěje. Zajisté chodila tu v ona místa bl. Maria Panna; Matka Páně, ovdovělá a opuštěná navštěvovala místa tato po každý den, protože jim dávala přednost, když se jí zastesklo po jejím Synáčku; zde lkávala, obracejíc vzhůru k nebi zraků svých, a žalovala na dobu vyhnanství, která jí usouzena byla.

Vše, co byla Helena dosud učinila na památku svého Spasitele, ani basilika, kterou tak nádherně dala zbudovati, nepostačovalo horlivosti její. Na rozkaz císařovny byla vystavěna nová svatyně brzy na to nad jeskyní, do níž Kristus Pán se často utíkal, aby se tam modlil. Její jméno bylo Eleona. Svatyně tato, menšího rozsahu, měla zakrýti místo šlépějí Kristových, odkud se Pán vznášel k nebesům, za tím účelem, aby chráněno bylo proti nerozumné horlivosti věřících. Ale, praví sv. Paulin, kolikráte chtěli dělníci místo toto mramorem přikrýti, tolikráte bylo jim v tom bráněno. (S. Paulin, vyd. Antofské, 1622, str. 136.) Tři ohrady učiněny, z nichž dvě měly otvor k nebi otevřený, takže tvořily jako dvojitou korunu kolem svatyně. Jedna na způsob rotundy zvedala se nad ní jako diadem; to byla kopule, jejíž hrot naznačoval vstup Kristův do nebe, jak ujišťuje sv. Jarolím, že oproti všem snahám, při-

krýti jej, zůstával odkryt a otevřen. (*Liber nominum locorum ex Actis.*)

Ze všeho toho podivného nezbyly než ssutiny, a pohled je pro poutníka, který místo toto navštíví, velice trapný. Ale jak možno radost míti a se potěšiti, když nyní v rotundě stále otevřené je turecká kopule, kde šlépěj levé nohy Spasitelovy je podnes vidna, kdežto šlépěj pravé nohy dávno již zmizela.

Poněkud vzdálenější od místa, které bylo svědkem slávy syna Božího, na úpatí hory, nedaleko od jeskyně smrtelných úzkostí, nalézalo se místo, které bylo svědkem vítězství nad smrtí nejsvětější jeho Matky. Hrob Marie Panny, prázdný jako Kristův, vypravuje o smrti nejsvětější Panny, o příchodu apoštolů, kteří se shromáždili při její smrti ze všech dílů světa, kde napotom hrob, do něhož ji uložili, uzřeli po 3 dnech prázdný — toť div jejího nanebevzetí. Žádná skvrna, tím méně smrt hříchu nedotkly se Marie Panny; bylať bytostí nejčistší a nejsvětější. Na rozkaz Helenin, dle ústního podání (*Nicephorus Callisti, Hist. Eccl.*), byl hrob mariánský oddělen od skály, k níž přiléhal, a uzavřen do silných zdí basiliky podzemní, nad kterou byla zbudována basilika velmi prostorná, bohužel nyní již dávno zbořená. Aby do krypty byl sestup usnadněn, dala císařovna Helena zhotoviti mramorové schodiště, které svou elegancí i pohodlím vábilo poutníky, by neváhali sestoupiti a u hrobu Matce Páně úctu vzdáti.

Nedaleko domu sv. Anny, kde, jak se za to má, Maria Panna se narodila, byly místnosti povětšinou ve skále vytesané; sem přicházeli se zvláštní uctivostí na víru obrácení židé a křesťané jako poutníci. Všady se prokázala císařovna jako dobrý anděl: kde nemohla se zavděčiti nějakou svatyňkou; alespoň se postarala o obnovu a okrasu všeho, co již stávalo.

Než i věk její byl pokročilý. Život sv. Heleny šel ke svému konci. Síly světici naši poznenáhlu opouštěly. Horlivost její a zbožnost dosud otřeseny nebyly, ale tělo její sláblo, scházelo. Pociťujíc, že je na sklonku své pouti životní, odebrala se na Východ, kde z místa na místo kráčela, aby ve své zbožnosti návštěvou počila všechna místa památná a posvěcená kroky a potom Spasitelovým, až přes hory Olivetské do blízké Bethanie. Zde si odpočinula v domě pohostinném, kde Marta sloužila Pánu Ježíši a Maria naslouchala jeho slovům, která z božských vycházela úst. Přála si viděti hrob Lazarův a u něho se pomodlití, ba neváhala postaviti zde svatýňku, aneb byla-li již, alespoň obnoviti. (Nicephorus tamtéž.)

Nyní vábilo ji Jericho. Jediná cesta vedla tam, dosti obtížná, protože byla srázná a stráně do propastí se skláněly. Ale nic jí neodstrašovalo. Toužila spatřiti město, kde Pán Ježíš divy činil a milosrdenstvím nad ubohým Samaritánem je proslavil. Zde spatřila strom planého fíku, v jehož větvích Zachaeus seděl, aby s hůry spatřil Ježíše kolem jdoucího (za sv. Jarolíma ještě bylo viděti strom tento. L. CVIII. 12.), a dům celníkův, kde obdržel Pán Ježíš pohostinství (u sv. Matouše) a přinesl světlo a život. Januarius, biskup města tohoto, jeden z Otců koncilu Nicejského (Nicephorus, *Sortet, Voyages en Syrie* 1881. *Le Tour du Monde*, 148.), znal již sv. Helenu. Můžeme si představití, s jakou slávou uvítali císařovnu, která byla zbožňována pro svou svatost, s jakým nadšením vypravovala o Jerusalemě, co tam byla prožila. Zde si vyprosila odpočinek, neboť byla mnoho znavena. Ježíš chodil tudy a ona si přála následovati ho po všech cestách jeho. Vyhledala si místo, kde obdržel Ježíš od Jana Křtitele křest, nebe se otevřelo a slyšán byl hlas: „Tentoť jest Syn můj milý“; dále se ubírala na sever k hoře, kde se Ježíš 40 dní postil, prve

nežli započal svou missii. I zde okrášlila vše svatyněmi podle sv. evangelií, kam co nevidět připutovali poustevníci, aby na blízku jich na místech pustých vedli život nebeský. Odtud přes Jordán postupovala dále a po 4 dnech cesty dosáhla Galileje, zaslíbené země, kde Spasitel nejčastěji se zdržoval, poučoval a zázraky konal.

S velikým pohnutím mysli a srdce ubírala se touto krajinou požehnanou až na pokraj jezera Genezarethského, kde Pán kázal vlnám rozbouřeným, aby se utišily, dále k Tiberiadě, k Magdale, Bethsaidě, Kafarnaum, k místům oživeným vzpomínkami evangelia. Došla až na planinu Hattinskou, kde Pán Ježíš nasýtil 5.000 mužů 5 chleby a 2 rybami, kde císařovna dala na památku postavit 12 balvanů čedičových, jež podnes jsou známy pode jménem „Trůn 12 Apoštolů“. Na to se vydala na hory, kde Kristus Pán hlásal osmero blahoslavenství, které obrátilo svět, pokud dobré vůle byl. (Toupin, Hist. de Sainte Hélène p. 208.) Vzpomínky na zázraky ještě větší tušilo srdce její, když se blížila k hoře Tábor. Nedala si namluviti, aby se šetřila, že stoupání do vrchu je spojeno s velikou únavou. Její oči se nesly touhou, býti až na místě, kde Proměnění a Vidění nebeské duši její dávno již poutalo. Hora Tábor, osamocená uprostřed planiny Esdrelonské, jako zářící oltář, v zeleni a květu, už svou polohou se hodila pro velké zjevy. Neníť cestovatele, který by nepopsal krásy zarostlých svahův a vrcholkův, odkud se šine k nádhernému horizontu. Na jih se spatřují hory Gelboe, Ephraimské a Judské; na západ hora Karmel, jejíž výše překáží zraku, aby nedosáhl velebnosti moře, ač nížeji možno spatřiti je a v něm oblesk modrého nebe; na sever je rozhled k jezeru Tiberiadskému, nad nímž objevují se tmavé vrcholy sousedních hor, Velký Hernon, na jehož temeni leží věčný sníh; na

východ konečně běh řeky Jordánu, jejíž vody se ztrácejí v dalekých vrcholcích hory Nebo a u 'výparech Mrtvého moře. Věru, překrásné to panorama, den na vysoké hoře Tábor, představa proměnění Krista Pána, jenž zde prodléval ve svých božských zjevech. Není podobného místa ve sv. evangeliích tak vznešené a velebné krásy. Mezi nebem a zemí se vznášel, tvář jeho se zaskvěla jako slunce, roucho jeho učiněno jest bílé jako sníh. A ukázal se Mojžíš a Eliáš, ani rozmlouvají s ním. Apoštolé vyvolení byli svědky slávy této, ba slyšeli hlas z oblak: „Tentot jest Syn můj milý, v němž se mi dobře zalíbilo, toho poslouchajte“. Jako by záblesk věčného světla viděla a hlas nebeského Otce slyšela, tak dojata byla místem tímto sv. Helena. Než jako sv. Petr nemohl vyplniti svoje přání, když chtěl vystavěti zde tři stánky a zůstat, tak ani sv. Helena nemohla na vysoké hoře Tábor prodlévati. Avšak, co se nepodařilo sv. apoštolům, podařilo se jí, že dala zbudovati zde svatyni, zasvěcenou třem svědkům proměnění Páně. Vrcholky ostatní neměly pak takové důležitosti; časem posloužily věřícím, aby si na těchto místech zřídili své příbytky.

S vysoké pak hory Tábor mohla císařovna hleděti k západu na pahrbky, kde na úpatí jejich rozkládal se Nazaret, všecek bílý samým květem kolem. Tam ji táhla její nenasytná zbožnost. Skrýti se pod střechou, kde anděl s nebe sestoupil k Marii Panně, uzříti místnost čisté panny, kde Slovo tělem učiněno; pokochati se v dílně skalní, kde byl pracoval pěstoun sv. Josef; poctíti zejména ona skromná, ale přesvatá místa, kde Ježíš, Maria a Josef prožívali léta šťastná života pozemského, to vše bylo dávným jejím přáním.

Že domeček Nazaretský byl od prvních let křesťanských předmětem zvláštní úcty věřících, je známo. Než jako všechna města Galilejská, tak i Nazaret

vyvrácen ležel v ssutinách. Na konci jedné uličky pod zemí pokryt rumem do tří čtvrtí, stál kus chudého domku, v němž si vojáci udělali přístřeší za vojenské hlídky. Císařovna poručila ihned kopati a rum odkliditi. Dům byl nalezen. S jakou radostí světice naše pohlížela na vše, vypsati ani nelze. Ještě tu stála svatyňka, ale bez kněze; nebylo tu oltáře, kde prvokřesťané se shromažďovali k bohoslužbám. Puzena jsouc horlivostí, byla by ráda oblékla svatyňku, sv. domeček zlatem a mramorem nejdražším, ale jako nesnesla na hoře Kalvarii znesvěcení ohyzdnými modlami, tak soudila opět zde, že přísluší k vůli zbožnosti věřících zde ponechat vše v původním zařízení, a spokojila se s obnovou oltáře. (Sodar de Vaulx, *Les splendeurs de la Terre Sainte* p. 363.) Za to nakázala, aby stěny posvátného domku Nazaretského byly chráněny basilikou, jejíž nádhera měla se vyrovnati basilikám Jerusalemským; na průčelí pak jejím dala vyrýti v desku tato slova: „Haec est ara in qua primum jactum est Humanae salutis fundamentum“, t. j. „Tentož jest oltář, na kterém prvý základ spásy lidské položen byl“.

Nová pak basilika, sotva že byla vysvěcena, přivábila nesčetné množství poutníkův až po tu chvíli, kdy domek potřeboval ochrany; neboť hrozilo mu nebezpečí veliké, jak nám vykládá ústní podání. I stalo se, že přenesen byl anděly na půdu zúplna křesťanskou, nejprve do Dalmacie a potom v místa, kde dosud oslavován bývá pod jménem „Loretto“. (Ulysse Chevalier, *Notre-Dame de Lorette, Etude historique*.) Poslední zastávkou byla asi sv. Heleně pout do Kany. Nedaleko od Nazaretu k severu jest místo, kde Spasitel náš prvý zázrak byl učinil. I zde ustanovila se, že postaví svatyni. Za několik dní se vrátila do Jerusalema, kde ji očekávaly opět nové práce a starosti. Ze všech budov, které druhdy zdo-

bily horu Sion, zbyla jediná, a to bylo večeradlo Páně, které patřilo jednomu z učedníků Kristových dle jména neznámému, a bylo položeno na 1000 kroků v okolí Kalvarie směrem k jihu. Rozsáhlá budova tato byla o 2 poschodích, přízemí se skládalo ze 4 bytů a vrchní poschodí tvořilo jedinou objemnou místnost, dobře větranou, pohostinskou. Dole, v sále přiléhajícím na stěnu východní, myl Spasitel apoštolům nohy a v druhém na západ byla místnost, kde se po vzkříšení objevil Kristus Pán sv. Tomáši. Vedle byl pokojíček, který obývala Matka Páně téměř neustále od umučení Kristova až po svou smrt. První poschodí bylo pak proměněno v oratoř, která měla svůj oltář. V hořejším tudíž sále ustanovil Ježíš Kristus nejvyšší Svátost oltářní a totéž jest místo, kde sestoupil Duch sv. na apoštoly. Večeradlo stalo se tudíž opravdu kolébkou církve sv. Zde byla nejprvnější svatyně a střed bohoslužby křesťanské v Jerusalemě.

Její chudoba, její nedostatek, její starobylost viděly se ovšem býti nedůstojnými v očích zbožné císařovny na oslavu nejsvětějších tajemství lásky Boží, které se tu vykonávaly a jimž vydávala svatyně tato svědectví. Ký div, že pomýšlela ihned na zvelebení místa tohoto. Ale jak použití kamene posvěceného v těchto posvátných zdech, aby to byl též materiál a tentýž plán v těchže rozměrech, toť byla nemalá obtíž. Sem byl přinesen sloup, u něhož byl Pán bičován. Zasazen do nové zdi, sloužil zároveň za pilíř podpěrací v podloubí. (S. Jarolím I. CVIII. 9, Nicephorus tamtéž.)

Nicefor nám zachoval podání o svatyni této, které jest jako dávnou ozvěnou; jistota pak není menší o ní, nežli jest o druhých svatyních. Podobně dům Kaifášův, který sousedil s večeradlem, byl proměněn ve chrám, zasvěcený sv. apoštolu

Petru. Zajisté jest to omyl, když se píše, že svatyně postavena byla na místě, kde bylo vyčištěno údolí Mambrejské od pohanských idolů, rozestavených pod mohutným dubem Abrahamovým, a že zasvětili místo toto Kristu, zejména protože pohané měli zde středisko svých rouhavých pověr. Avšak nepravda sama dodala po svém způsobu svědectví pravdě. Pout sv. Heleny učinila všude takový dojem, její cesty po Palestině měly tak požehnaný účinek, že všude, kudy Spasitel náš po Sv. zemi chodil, budovaly se svatyně, ba lid křesťanský ve své péči o Spasitele světa a v lásce k němu tak horlil, že napotom po kolik věků trvala sláva křesťanského jména, a Sv. země byla jako koruna Kristu znovu dobytá.

IV. Poslední dny a poslední díla sv. Heleny. Její úmrtí.

Když byla císařovna Helena tolika blahodárných skutků se podjala a je vykonala, nadešla jí konečně také hodina, kdy se měla vrátiti tam, kde její jméno a její preveliké činy byly na věky věkův zapsány.

Vrátila se tudíž do Jerusalema s přebohatou kořistí, jen že to nebylo zlato, ale zlata dražší poklady, které chtěla odevzdati synu svému, Konstantinovi. Za mnoho peněz po veškerém Východě zjednala si úžasnou zásobu vzácných ostatků. Jedna část byla věnována císařskému paláci; než světice naše, jejíž veliké srdce ovládala zbožnost a touha po cti a slávě Boží, usnesla se, že učiní účastnými pokladů svých netoliko císařská města, nýbrž i okolní kraje, ať za dob minulých vynikaly nebo byly zapadly. Trevír měl býti po Římu obzvláště vyznamenán. Helena mu zachovala jeden ze sv. hřebů a tělo sv. Matěje apoštola. K tomu byla přiložena sukně Krista Pána. Známo jest, že podnes u veliké uctivosti se přechovává jako drahocenný skvost v Trevíru tato

sukně nesešívaná. (De Combes, *La vraie Croix perdue et retrouvée* p. 222.) V Římě pak byl uschován ještě větší skvost, totiž dosti objemná část sv. kříže. Za tou příčinou dala vystavěti nádhernou svatyni sv. Kříže v zahradách a na místě, kde stával palác Sessorianský. Bylo to nejhнусnější místo města Říma, z dob, kdy Heliogabal své nejkřiklavější prostopášnosti bezcudně prováděl. S pomocí Boží a ve znamení Vykupitelově ujaly se tu krásné ctnosti křesťanského života, že došly až vzácného rozkvětu. Sv. Helena nakázala tehdy, aby na lodích přivezena byla země s hory Kalvarie do Říma a vložena byla do základů jako podklad, na němž měla vystavěna býti krypta neboli podzemní svatyně a nad ní nový chrám. Jiná část sv. kříže, menší sice, než objemná dosti, byla zajištěna Konstantinovi. Stříbrný relikviář, v němž uložena byla, svěřen byl biskupu jerusalemskému Makariovi, a měl zůstat v Jerusalemě jako svědek neomylný, rovněž jako vždy zřejmá památka spásy. Zatím uložen byl ve svatyni na Sionu; za nedlouho však přenesen do postranní kaple, zřízené při basilice Vzkříšení Páně. Lampa, jejíž olej činil divy, svítila stále před sv. křížem, a kněz byl ustanoven, aby se o ni staral. Každý rok na Velký pátek věřící u velkém množství navštěvovali svatyni a klaněli se sv. kříži. Poutníkům ovšem byl přístup dovolen každou chvíli. (Vita S. Porphyrii I. 13.) I stalo se, že každý z nich by si byl rád na památku alespoň tříštičku sebe menší odnesl. A vskutku bylo vyhovováno přání jejich, ačkoliv dřeva ze sv. kříže neubývalo. O tom vyprávějí sv. Cyrill Alexandrijský a sv. Paulin z Noly, onen po 20 letech, tento po 60 letech, a stvrzují hodnověrně, že již za jejich doby byly částky sv. kříže, a to autentické, rozptýleny po všem světě. (S. Cyrill *Katheches*. XIII. 4. S. Paulin, *Spisy*, 1622 p. 138.) Nápis v Mauritánském městečku Tixtu potvrzuje

r. 359, že tehdy už mělo drahocennou částku sv. kříže.

Císařovna Helena se hotovila k odjezdu z Jerusalema. Rozloučila se tudíž s křesťany tamními, které byla vzdělala svou zbožností a horlivostí. Neustále obcovala sv. bohoslužbám, nijak nelišíc se od druhých věřících, až na její vroucnost v modlitbě a sebranost na mysli neobvyklou, že by nikdo v ní byl nepoznal císařovnu, matku Konstantinovu, sv. Helenu. Tak si vedla v Jerusalemě, v Nikomedii a v Římě. Žádné známky svojí moci nedala na sobě tušiti, ale oblečená jako jedna z lidu, chodila libujíc si v prostnosti a jednoduchosti, ovšem bez zanedbanosti. Lid pak vida ji, její vysokou postavu, a poznáv její svatost, ctil ji a miloval ji pro její dobrotivost.

Prve ještě, nežli nastoupila cestu zpáteční, chtěla prokázati službu Kristu Pánu, který v této zemi žil. Nemálo ji zaráželo, když pozorovala, jak ji lidé ctí a vynášejí jako císařovnu, že se jí to stává v zemi, kde Spasitel její tak chudobně žil a v takovém nedostatku ve městečku, jímž se pohrdalo, a zemřel jako nějaký otrok, ba zločinec. I ustanovila se, že vystrojí zasvěceným pannám na rozloučenou hostinu; pozvala si je tudíž nebo spíše odebrala se k nim do řeholního domu, vzala na se oděv služebný a posluhovala jim. Umyla jim ruce, přinášela na stůl jídlo a nápoj s posvátnou uctivostí. Tak královna světové říše a matka císařovna libovala si v tom nade vši míru, mohla-li býti služebnicí služebnic Kristových. (Rufin, Sokrates, Sozomen, Theodoret.) Nicméně její horlivost dosud nijak vyčerpána nebyla, naopak přemáhala únavu daleké cesty tím větším úsilím. Ačkoliv dosáhla již vysokého věku, byla zdráva tělesně i duševně. Východ opustila Helena jen z té příčiny, aby mohla na novo pustiti se na pole práce a zúrodniti je. Její návrat východ-

ním územím byl jako jeden řetěz skutků její blahocinnosti. Ani jednoho ubožáka nepropustila. Vojínům rozdala štědrá její ruka darů bez míry; chudým, nemocným, opuštěným byla zvláště blahosklonna. Jedněm rozdávala peníze, druhým zase šatstvo dle potřeby. Vězně osvobozovala, na smrt odsouzeným zjednávala milost, vypovězeným návrat, utiskovaným úlevy, utýraným mocnými svobodu, jedním slovem: byla živým zjevem prozřetelnosti a laskavosti, takže zanechala všady rozmilé vzpomínky v srdcích vděčných, jež hlubokou úctou nosila se k ní. (Euseb, Život Konstantinův III. 44; Sozom. II. 2.)

Císařovna Helena přála si ještě jednou naposled shlédnouti svoje rodné městečko Drepán. Ovšem, syn její Konstantin dal tam zatím vystavěti město ke cti svojí matky, které nazval Helenopolis. Slávu Drepáňskou chtěla uzříti, avšak nikoliv proto, že se v Drepáni narodila, nýbrž že tam byl umučen sv. Lucián. Zavítala sem, aby jej poctila. Než přece jí na mysli tanulo její mládí, její rodiče v Pánu zesnulí, i ty dětské radosti od kolébky počínajíc zobrazily se jí. Zajisté, temný byl její mladý věk. A co ty cesty Páně? Ale šťastnou se cítila, že mohla pokleknouti nad hrobem slavného sv. mučedníka, jehož hrdinský děj duši její tolik zajímal. Byl pak sv. Lucián na rozkaz Maximinův zavlčen z Antiochie do Nikomedie, zde uvržen do žaláře po krutém bičování. Jsa knězem, přál si ještě alespoň jednou naposled sloužiti mši sv. Jeho učedníci, kteří byli u něho, pravili, že v žaláři není oltáře. Což, odpověděl jim sv. mučedník, oltářem mi budou moje prsa a vy budete chrámem. Vskutku jako na živém oltáři odsloužil tak mši sv. a přijal Tělo Páně, a den na to podlehl ranám a zemřel. Jeho tělo hodili do moře. Ale učedníci je vytáhli z vody a zanesli do Drepáně, kde je pohřbili. Mnoho zázraků se dalo na jeho hrobě. Sv. Helena

vyžádala městu, že ho obdrželi za svého patrona. Na památku kázala jim vystavěti skvostnou svatyni na jeho hrobě, takže oslavován byl sv. Lucián, avšak i sv. Helena svým císařským darem proslavila sebe.

Brzy na to přijela do Nikomedie. Zde ji již očekával císař Konstantin. Zde se přiblížil též konec jejího požehnaného života. Sv. Helena v tichosti, bez bolesti vypustila klidně duši svou, odevzdávajíc ji Pánu. Sešel život její věkem i námahou spíše než chorobou. Jaký život, taková smrt. Svatě žila, svatě zemřela. Ve své závěti, plná vděku k synu svému, odkázala Konstantinovi vše jako dědici hlavnímu; mezi své 3 vnuky, césary, rozdělila ostatní své statky, kterých měla hojnost po veškeré říši římské. Konstantin jí neopouštěl více. Jakmile pozorovala, že se blíží poslední chvíle, napomenula všech ještě, by byli vděčni Hospodinu a oddáni nábožnosti, pak jim požehnala. Konstantin pojal ji za ruku, jakoby ji chtěl na okamžik zadržeti. Císařovna Helena zesnula v Pánu tiše, zanechavši na svědectví dojem, že vyměnila život pozemský za život věčný. Zemřela dne 18. měsíce srpna L. P. 329, jak se také uctívá památka její v církvi sv., u věku 80 let. (Euseb. Život.) Bolest Konstatinova byla nevypravitelná. Vrhł se na kolena u lože, na němž spočívala tělesná schránka sv. Heleny. Pociťoval až příliš, co byl ztratil. Nikdo mu jí nenahradí. Nikdy snad nemiloval syn něžněji matky své; aniž kdy byla láska matčina synu požehnanější. Konstantin obdržel od Heleny víru, kterážto víra v Ježíše Krista a jeho oddanost církvi křesťanské byla slávou jeho panování. Jeho matka mu dala výchovu životní. Každé její přání bylo mu svaté; její rady, téměř vždy důkaz starostlivosti, podávaly svědectví o moudrosti a bohabojnosti. Učinil ji bohatou. Svou synovskou uctivostí učinil ji šťastnou. Byla mu andělem stráž-

ným. Ale nyní již není jí mezi živými. A co budoucnost přinese, nevěděl: avšak netušil nic dobrého. Než kdo bude o něho péči míti, aby ho upozornil na nástrahy nepřátel a zažehnal stíny? Konstantin měl pravdu. Ariáni, dokud žila sv. Helena, byli nesmělí a neodvážili se vystupovati; než jakmile sv. Helena zavřela oči, ihned svou hlavu pozdvihovali. Císař ovšem, málo prozíravý či spíše příliš shovívavý, nechal se jimi oklamati; a pro církvev nastala doba roztržek a rozkolů bez konce, což vše bylo na zkázu říše samotné.

Konstantin dal vystrojiti pohřeb, jak mu to láska synovská kázala a jak na matku císaře, ba na císařovnu se slušelo. Má se za to, že si sama dle závěti přála, aby schránka její tělesná byla uložena v Římě. Císař sám ji doprovázel s komonstvem nádherným. Mrtvola se nalézala v rakvi z porfyru a uložena ve skvostném mausoleu útvaru okrouhlého, dosud stávajícím na silnici Lavikanské vedle basiliky sv. Petra a Marcellina; místo je vyznačeno pod jménem „Inter duas Lauros“, t. j. mezi dvěma vavříny.

Konstantin jako svědomitý vykonatel závěti svojí matky spěchal brzy do Trevíru a na jiná místa, kam měly ostatky Svatých podle její poslední vůle býti dodány. V Římě na místě, kde stával palác Sessorianský, byla Helenina basilika ke cti sv. Kříže. Zde byl uložen onen relikviář z ryzího zlata a draho-kamy vyzdobený, v němž se nacházela část sv. kříže, jež světice sama byla dala zhotoviti. Brzy na to dal Konstantin utvořiti její sochu v překrásném hradu Dafné, na místě zvaném Augustal. Na její památku pojmenoval ještě jedno město ve Sv. zemi Helenopolis (Helenin hrad), a jiné Helenopont v provincii Pontské směrem k Černému moři, které se dosud nazývá Pontus Polemonius. Historie nasvědčuje, že Konstantin vzdal veliký hold (poctu) svojí matce, což

dokazuje jeho něžnou lásku k ní. Bylať sv. Helena v jeho očích vskutku nástrojem Prozřetelnosti Boží, jehož použil Hospodin, aby se přeměnila tvář země a dala světu do budoucna blahodárný směr. Toť milost nevýslovná, děj nedozírného dosahu pro život časný i věčný; křesťanství dosud jako k tomu určeno, aby se do něho jen bilo a poráženo bylo, si vybojovalo trůn císařův: než díky sv. Heleně a sv. církvi, křesťanství zvítězilo. Bylo však potřebí brousiti zbraně opět na obranu sv. víry a věrouky křesťanské, neboť bludy ohrožovaly dobu nastávající. Avšak sv. kříž odhalen; tak na novo dokázána opravdovost umučení Páně, jakož i toho, že Syn Boží vzal na se člověčenství naše. Toť kříž, jenž stával druhdy na popravišti jako bolestný nástroj nejpotupnější smrti, nyní pak uctíván lidem věřícím, ba zbožňován. Toť důkaz božství velikého Trpitele na kříži, jež takového uznání došlo. Toť potvrzení sněmu Nicejského, schválení pocty sv. ostatků a svatyň, které ke cti bl. Marie Panny, na počest božského Mateřství jejího, jejího ospravedlnění a jako blahověst k budoucímu prohlášení jejímu na sněmu Efezském postaveny. Stopami sv. Heleny kráčelo napotom množství poutníků na sv. místa, zejména ve dni výroční. Byl to nepřetržitý řetěz zbožných duší. Ani únava ani nebezpečí jich neodstrašovaly. Kněží, mniši, poustevníci, chudí, bohatí, králové i knížata, světci života neposkvrněného, kající v slzách pokání, věřící ze všech stavův a všech končin, všech jazykův a národů, bývali vzrušeni, jakmile jen zaslechli o Sv. zemi a divech jejích, neodolatelný pud jejích vroucnosti je nutkal, by se na cestu vydali.

Tu nalézali jako náhradu za to, že nestali se účastni milosti, aby na vlastní oči mohli patřiti na tvář Páně, slyšeti hlas jeho, v lásce vroucné k Spasiteli svému sledovati jeho slova, jeho zrak, jeho

srdce. A duše ještě nábožnější, jako sv. Jarolím, neuspokojily se jedním nebo dvěma dny na místech sv., aby směly políbiti místa, kroky Boho-člověka, a vykonati svoji pobožnost; jejich horlivost přiměla je, že na místech sv. delší čas i měsíce prodlévaly, ba ani vzdáliti se více nechtěly odtud, kde Ježíš Kristus žil, druhé těšil, uzdravoval, kde trpěl a vstal z mrtvých. Jejich úmysl byl zůstatí tam, kde vše mluvilo k jejich očím a k srdci o milém Spasiteli. Tak na př. z Gallie putovali po sv. Heleně jako první poutníci jistý poutník z Bordeaux asi r. 333, který svou cestu vypsál (*Anonymi itinerarium a Burdigala Hiérusalem usque*), a sv. Sylvia asi r. 385 až 388. (*Hilarii tractatus de Mysteriis et sanctae Sylviae peregrinatio ad loca sancta.*) Jedni puzeni duchem pokání, druzí duchem víry, vážili dalekou cestu do Sv. země.

Ale sv. Helena dodala ještě jiný podklad pouti této. Úcta sv. kříže působila mohutně na srdce křesťanská, že z ní vypučely všeliké ctnosti a veliká díla za středověku. Minula doba mučedníků. Než svět se svým slzavým údolím vyžaduje toho, aby se neustávalo v utrpení, a za hříchy aby zadost činěno bylo. Z té příčiny dobrovolně ukládali si lidé pokání. Lidé trýznili se sami. V následování Krista vzali na svá ramena kříž, který čím byl těžší a bolestnější, tím byl jim vítanější. Poustevny Thebaiské obývány byly takovými oběťmi, dobrovolnými mučedníky. Všeelijaké sebezápory přirozenosti, o hladu, žízní, bičování byly ve zvyku. Ostré pásy železné, žíněnky a pod., jak touha po pokání a kajícnosti za sebe i za jiné hříšníky oddechu neposkytovala, staly se rozkoší a slastí na cestě utrpení v uctívání sv. kříže.

Než, jiní národové pokusili se hranice císařství prolomiti; čekali tudíž na příležitost, aby se dělili o kořist. Hrozili, že vše zpustoší a zplení. Práva

neměli jiného, nežli meč a oheň. Jejich brutální síla byla jim zákonem, jejich bohem. Kdo jejich divokou pýchu zkrotí? Kdo obrátí jejich srdce z ocele? Který hlas bude tak silný, aby jimi slyšán byl, že i přemožení mají práva, slabší zasluhují úcty, ubozí soustrasti? Potřebí nevyhnutelně bylo, aby hlava jejich byla pokořena, aby utiskovaní u Boha došli vyslyšení a vysvobození se jim poskytlo. A dojem na mysl a srdce byl tak živý, že všeliké rouhání se Spasiteli považovali za rouhání svoje a všelikou úctu prokázanou sv. místům, nástrojům a všemu, co se vztahovalo na umučení a smrt Páně, za úctu jim prokázanou. I neváhali na zprávy o zpusťování posvátných míst nepřáteli, o zajetí a útiscích křesťanů se vypraviti do boje, majíce to za zvláštní milost a smrt mučednickou za vyznamenání, aby zpět vydobyli, co ze Sv. země bylo v rukou nekřesťanských. Sv. Helena to byla, která připravila i tyto snahy, uplatniti statečnost křesťanskou a sv. víru. Muži tito sluli křižáci.

HLAVA V.

Mrtvá a živá.

I. Uctívání sv. Heleny.

Ctnosti sv. Heleny byly všude velmi známy. Z té příčiny konaly preveliké služby v církvi sv. Tím se stalo, že nápadně záhy byla světice tato předmětem veřejné úcty. Synovská láska Konstantinova, kterou památku na svou matku s takovou něžností pěstoval, odpovídala již dříve obecné vážnosti a opravdové uctivosti; neboť veškeren dvůr císařský, který císařovnu znal a miloval, velebil ji. Euseb již, sv.

Ambrož, Theodor, Rufin mluví o ní, jako se mluvívá o svatých a světicích na oltář postavených a lidem veřejně uctívaných. Koncil Chalcedonský, maje v úmyslu poctíti chválou císařovnu Pulcherii, a Řehoř Tourský sv. Radegundu, napsali: „Zasluguje, aby přirovnána byla sv. Heleně pro své zásluhy a sv. víru“.

V Římě samém nedaleko porfyrového hrobu, kde odpočívaly ostatky světice, započala její úcta a se vyvíjela. Všechna města, v nichž císařovna kdy se nějakou dobu zdržovala, měla svatyně, v nichž dne 18. srpna svátek její s velikou slávou se konal. Chrám sv. Kříže v Jerusalemě, v němž se přechovávala ona část sv. kříže, kterou byla odkázala Konstantinovi, jakož i jiné nástroje umučení Páně, na př. provaz, houba napuštěná žlučí a octem, a svrchní část tabule, na níž byl nápis, rozpoltněné na 2 části, obdržel později za papeže Sixta III. (432—440) jméno basiliky sv. Heleny. Po dlouhou dobu způsoboval svátek sv. Heleny veliký sběh lidstva. Verona, Brindisi, Benátky oslavovaly ji 16. dubna a považovaly to za velikou vzácnost, že měly také část jejich ostatků. Francie jí vystavěla basiliky, zejména Trevír, který si připisoval, že u nich jest rodiště sv. Heleny, a jejich sídelní chrám přechovává jako poklad přesvatou hlavu její. Anglie se řídila v oslavě podle Gallie, nepřekonala-li jí. Až dosud se má za to, jako od dávných dob bylo mínění, že vlastí sv. Heleny je Anglie; z té příčiny všecko dobré, kterým se cítila povinnou, bylo jako ozvěnou něžné lásky a vděčnosti se strany sv. Heleny k vlasti její.

Řekové nerozdělovali matky od syna. Na oba pohlíželi jako na své apoštoly a 22. května slavívali jejich svátek. Svátek zasvěcený a první třídy. Na tento den na základě ústavy císaře Emmanuela Komnena se neúřadovalo, všechny obchody zastaveny,

všední práce úředně zakázána. (Bollandisté, *Acta sanctor.* 21. květ., 18. srp. XIII.)

Řeholnice v Jerusalemě na předním místě, z vděčnosti, že jim císařovna sv. Helena vzdala takovou čest, že je až v jídelně obsluhovala, oslavovaly ji. (Theophant, *Chronographie*, 21.) Od té doby, kdy postaven byl kostel Božího hrobu, který Peršané byli r. 622 zbořili, zasvětil sv. Heleně Modest, později biskup jerusalemský, tehdy opat kláštera sv. Theodora, kapli na Kalvarii. V podzemním chrámu čili v kryptě Nalezení sv. kříže od dob křižáckých byl oltář světici naší věnovaný. (Jan Varburgský, *Descriptio terrae sanctae*, c. IV.)

Než Řekové nedrželi se toho. Dlouho podávali za jistotu, že oni jsou v držení těla sv. Heleny, jako císaře Konstantina, ve svatyni sv. apoštolů v Cařihradě. Bylo prý tam přineseno ještě před dostavbou nového hlavního města. Než na vše to nemají ani důkazu, jelikož ani zmínky nečiní o tom Euseb, který píše o svatyni sv. apoštolův a o vlastním hrobu Konstantinově, jež si byl zbudoval. Pravdou toliko jest, že v Cařihradě založen byl klášter a kostel zasvěcený sv. Heleně. (Boll., *Acta sanctor.* 18. srpna. — Du Cange l. IV. p. 147.)

Konečně církev římsko-katolická pře se s církví řeckou o čest, míti v držení ostatky sv. Heleny. A vítězem je církev latinská; neboť Theofan, 500 let po smrti sv. Heleny teprve — nejstarší to svědectví — činí zmínku o přenesení jejím do Cařihradu. V téže době na Západě nikdo tomu nevěřil, že by to beze vší pochyby bylo pravdou. Nezbývá tudíž, nežli míti za to, protože Řím pozbyl z části svůj poklad, že jsou uloženy ve Francii.

II. Přenesení těla sv. Heleny do kláštera Hautvillerského ve Francii.

(Opat kláštera Hautvillerského, Alcmann, očitý současný svědek, podal zprávu na rozkaz arcibiskupa Remešského Hincmara o všem tom. Ze zprávy této podává se zde stručný výňatek dle kronikáře.)

Kolem roku 842 žil v klášteře Hautvillerském, v diecesi Remešské, mnich jménem Theogis nebo Theutgis, nemocen nezhojitelnou nemocí. Učinil slib putovati do Říma ke hrobu sv. apoštolů, kdyby se uzdravil. Avšak nemoc jeho se stále horšila. Trvala již asi 5 let a neukrotitelná slabost se zmocňovala čím dále tím více ubohého mnicha, takže málo naděje měl, že splní slib svůj. Již ani nedoufal v uzdravení. Než v útrobě duše své cítil se puzena, že by měl se utéci ke sv. Heleně. S důvěrou se odvážil, v čem mu nebe kynulo, volati o pomoc světici tuto; vydal se na cestu a brzy nabyl opět svého zdraví.

Lze si pomyslit, jak mu bylo, s jakým nadšením šel k Římu, věčnému to městu. Přál si navštívit všechny chrámy a pomodlit se, ale zejména tam, kde by tělo sv. císařovny odpočívalo, v basilice sv. Petra a Marcellina, kam byla kdysi převezena, protože vděčnost ukládala mu za povinnost, by jí zvláště úctu vzdal. Jeho duše prahla po vhodné příležitosti. Nikomu však nesvěřil tajemství srdce svého. I stalo se, že Bůh sám byl jeho důvěrníkem a poskytl mu příležitost, by vyhověl přání svému. Jednoho večera přišel do chrámu na modlitbu, kde nepozorován zůstal zavřen. O půlnoci sebrav tam předrahou skříňku pod svůj plášť, vyčkal do rána, až se kostel otevřel; načež co nejdříve nastoupil cestu ke svému klášteru. Za to hrob sv. Heleny byl prázdný; její sv. ostatky zmizely.

Když byl mnich už dosti vzdálen od Říma, že nebylo nebezpečí pronásledování, otevřel skříňku a s úžasem pohlíží na ostatky, zahalené v závoji, a vidí, že jsou z těla sv. Heleny. I káže svému průvodčímu, aby honem spěchal napřed a podal zprávu o tom klášteře. Světice pak sama se postarala, aby se lidem dala poznati. Mnoho zázraků na přimluvu její se událo již na cestě. K večeru druhého dne zastavila se skrovná společnost tato v lesíku na blízku města Sutri, aby sobě odpočinula. Druhého pak dne, když nakládal jeden z mnichů, jemuž Theutgis tajemství byl svěřil, skříňku se sv. ostatky opět na osla, kterýž ji byl posud nesl, zpozoroval, že tíž její jest hrozně veliká. Ustrašen zjevem tímto a všecek rozrušen spěchá k Theutgisovi a vypravuje mu, co byl zažil: „Helena nechce se vzdáliti z Říma. Nezbyvá nám, nežli dáti se na útěk.“ Theutgis teprve byl zaražen událostí touto. Chvěje se po celém těle, přiblížil se k světici a dlouho pohlížel k ní v nábožné mysli své; načež se ujal sám pokladu a položil jej na osla, aniž byl zpozoroval nějakou neobvyklou tíž. S jakou radostnou náladou vydali se na cestu další! Brzy naskytla se příležitost, kdy potěšila služebníka pokořeného.

Karavana spěchala na další cestě. Než brzy došli ku břehům řeky Taro. Velké deště rozvodnily řeku, že vystoupila voda ze svých břehův a valila se prudce, jak vypravuje letopisec, takže i kameny ve vlnách se nesly, strženy jsouce proudem násilným. Přechod byl naprosto nemožný. Úzkostlivě pohlíželi poutníci do rozvodněné řeky. Avšak osel, nesa sv. ostatky, pustil se do hluboké vody, nevida, ba netuše, kam spěje; mnich pak na svém mezku za ním. Toť byla ovšem podívaná všem na břehu stojícím. Aj hle, vlny se rozstoupily, ale jakmile se přeplavili, ihned se za důvěrnými chodci opět srazily. Sv. ostatky

s mnichem se dostaly na druhý břeh. Ale všichni ostatní nemohli se k nim připojit. A mělká voda na převoz byla odtud přes hodinu vzdálena.

Nyní se ubírala nepatrná společnost severní Itálií, až dospěla k hoře sv. Bernarda. Zde nešťastnou náhodou mladá dívka, která se k nim přidala, buď neopatrným krokem se smekla, buď pojala ji zavrať, takže se stráně spadla do propasti. Již se řítí do hlubiny téměř nedozírné, když se dovolává pomoci nejsilnějším hlasem: „Svatá Heleno, pomoz mi! Svatá Heleno, buď mojí ochranou!“ A její úzkostlivé volání došlo vyslyšení. Ubohá uvázla na skále zpola odštěpené od hory, v hloubce, že ji nebylo téměř ani viděti ani slyšeti. Přispěli jí na pomoc, hodili jí provaz a ona šťastně vyvázla z náruči smrti, aniž byla nějak poraněna. Zajisté vzdávali dík Prozřetelnosti Boží, že na mocnou přímluvu sv. Heleny vyslyšení došli.

Konečně se dostali na francouzskou půdu, kde sv. ostatky, horlivě uctívané, se proslavily i zázraky. Světice tu podivně dávala na jevo, jak se jí líbí, že je ve Francii, kde za živa tolik se naplakala v utrpení svém, protože tolik milovala. Ve městě Osim, v diecesi Langresské, uložili sv. ostatky ve chrámě sv. Winbauda. Zde nemocná žena, schvácená v kolenou, dotkla se jejích ostatkův a ihned se pozdravila, takže nervy nabyly pružnosti, jakoby jí nikdy nic nebylo chybělo. Na cestě další opět jeden malomocný obdržel tutéž milost na přímluvu její. U příchodu do města Avergne nemá osoba, která rovněž rukama vládnouti nemohla, nabyla řeči a spolu ozdravěla na svých ostatních údech. Na zprávy o zázračných uzdraveních sběhly se celé davy neduživých. V obci Falèse, kde se byli zastavili, jakmile uslyšeli obyvatelé, že přivezli zázračné sv. ostatky, sešlo se odevšad veliké množství nemoc-

ných. Jedni trpěli padoucníci, jiní byli hluší, slepí, schvácení, mrzáci a ubožáci všech druhů; všichni hledali uzdravení. A sv. Helena, jako byla přešťastna za živa, když rozdávala na všechny strany a těšila ubohé a pomáhala jak mohla, tak i nyní nemohla oslyšeti volání ubohých, kteří se v modlitbách obrátili na ni. Většina se pozdravila. Než bylo také dosti lidí, kteří nevěřili v divy tyto. Živé rozpravy po ulici i v rodinách se rozpředly, jsou-li ostatky tyto právě čili nic. Vidělo se býti neuvěřitelné, že by tělo tak svaté ženy, císařovny tak veliké, svěřeno bylo tak prostným kněží. V chrámu Páně Remešském bylo velké shromáždění. Bylo potřebí stůj co stůj lid, který tak snadno bývá pověřčivý, odvrátiti od bludu. Nejučenější mužové se tudíž shromáždili. Bádalo se v historii. Přinesl se plán Říma. Výsledky nastaly, porady, aby se přišlo na pravdu, že vskutku sv. Helena v Římě byla pohřbena na místě praznámém, kde syn její dal zbudovati nádherný náhrobek svojí matce-císařovně, sv. Heleně.

Ale novina, že s tím přišel prostý mnich Hautvillerský, způsobila v Remeši velikou nedůvěru. Cože, do kláštera na venku se dostaly ostatky sv. Heleny oproti městu tak proslavenému, kamž by spíše se hodil poklad takový? Bádalo se doopravdy. Žárlivost se vzbourila. Nevěřilo se mnichovi, jehož měli za podvodníka. Nemohl se také ničím vykáhati. A protože se příliš rozčiloval, tím méně byl víry hoden.

Proto kapitola Remešská a Pardulus, jak se jmenoval správce diecese na místě po zemřelém biskupovi, usoudili, že v záležitosti této potřebí dosíci jistoty, aby se lid utišil. Na jejich povel a v souhlasu s muži učenými pověřeni byli tři mniši Hautvillerští, aby se odebrali do Říma. Všichni tři byli vyspělí co do vzdělání i co do života duchovního. Dva z nich byli

kněžími. Úkol jejich byl, potají, ale svědomitě vy-
zvědětí stanovisko, objasnití si všechny pochybnosti
ohledně světice a jejich sv. ostatkův, a zprávy při-
néstí co nejdříve do Remeše. Za nedlouho se vrátili
a přinesli vskutku úřední doklady pravdy. Přišli až
k samému papeži, kde byli milostivě přijati a dal-
ších zpráv se dověděli. To bylo ovšem pro klášter
i diecesi dvojnásobnou radostí.

Ale oproti tomu všemu mohly se pochybnosti
opakovati. Z té příčiny v souhlasu s novým arcibiskupem Hincmarem nařídil Karel Lisý, aby po
tehdejší obvyčeji Theutgis podrobil se soudům Bo-
žím zkouškou vody. Bez veškerého zdráhání a beze
strachu podrobil se mnich zkoušce této. V klášteře
Hautvillerském povstal veliký poplach. Nikdo si ne-
přál více nežli právě mniši, nabýti jistoty v té věci.
S opravdovou zbožností obrátili se důvěrně k Hospo-
dinu. Nařídil se třídní půst. Společné modlitby se
konaly na zbožný úmysl. Mše sv. se sloužily. Po
třech dnech nastala chvíle, kdy se měl Theutgis
podjati zkoušky. Tento pak pln důvěry neváhal;
svléknuv se sebe roucho řeholní, vrhl se, pokřížovav
sebe, do vařící vody. A vyšel z ní zdráv a nepo-
rušen, bez rány, jak očití svědkové u velkém počtu
dosvědčili. Bůh a světice rozsoudili. Pochybnosti
zmizely. Žárlivost ustala. Lež zbledla. (Flodoard,
Hist. de l'Eglise de Rhems, l. III. Hlavním pramenem
je Alcmann-Mabillon, Acta sanctor. ord. S. B. saeculo
IV., p. 2.) Ale zbožnost mnichů nebyla upokojena,
dokud nebyl vystavěn světici nádherný chrám za
náhrobek slavný. Uprostřed kláštera zbudován, ko-
lem květnaté zahrady a zelené pažití, dále vinice
bohaté, takže, jak kronikář vypisuje, daleko široko
nebylo cos podobného na světě. Lesy hluboké v sou-
sedství s bohatým stínem a svým šumem spojovaly
se s modlitbami mnichův, a lid zbožný hlasitě vrouc-

nost svou tu projevoval, a Marna, řeka, údolím se beroucí a je zúrodnující, obveselovala a osvěžovala vše, co má život.

III. Světice v Hautvillersu. Nové zázraky.

Sv. Helena byla klášteru Hautvillerskému velkým dobrodiním neméně než slávou. Poutníků téměř bez počtu přicházelo sem po všechna léta, čímž se stalo, že blahobyť jeho se vzmáhal. Na její svátky (18. srpna den úmrtí, 17. února den přenesení ostatků světice, Nalezení a Povýšení sv. kříže a druhý svátek svatodušní byly velké svátky) bývala veliká tíseň kolem schránky sv. ostatků jejích. Se všech stran Francie hledaly zde útěchy a pomoci duše ubohé a neduživí na těle uzdravení. Již i celé devítíniky (pobožnosti po 9 dní trvající) konaly se u ostatků světice, aby mocná přímlovkyně u Boha vyprosila žádanou milost. (Lucot, Sainte Hélène, son culte en Champagne.)

Ale poznovu dostavovaly se pochybnosti, které znepokojovaly v lidu víru. Právě koncem 11. věku zapředly se do takového stavu, že zobecněly a nebylo lze z nich se vyplést. Nezbylo než opatření vše novými doklady a ještě pevnějšími, aby byla jistota. Tak usneseno v Remeši po mši sv., kterou sloužil Chalonský biskup Filip, bratr markraběte Štěpána. To bylo v prvních měsících l. P. 1095. Arcibiskup Renauld a ostatní preláti obcovali jí, Hugues, biskup Soissonsý, Gerard, biskup Théroianský, Gervin, biskup Amienský, vypracovali společně rozličná pravidla ohledně církevní kázně. Opat Hautvillerský, Nocher, byl také jeden z nich. Na přetřes přišla otázka, jak se má vykonati slavné přenesení ostatků sv. Heleny, a co by se mělo zároveň učiniti, aby víra v lidu nabyla úplné jistoty a úcta oprávněnosti, neboť ve Francii bylo dosud mnoho těch, kdož po-

chybovali. Dlouho se o tom uvažovalo. Konečně vše dopadlo dle přání Nocherova. Na den 1. měsíce května, na svátek sv. apoštolů Filipa a Jakuba, byl ustanoven slavnostní den přenesení sv. ostatků.

Příležitost se naskytla neočekávaná, která dodala netušeného lesku slavnosti této. Po osmi dnech měli se biskupové shromáždit v Mons-la-Reine, kam je král Filip pozval se všemi jejich spolubratry z Francie ku projednání jistých záležitostí království. Přenesení budiž vykonáno za přítomnosti královny, král sám nechať vydá výnos, potvrzený vlastnoručně jakož i veškerým svým dvorem a biskupy, takže obdrží sv. ostatky nového potvrzení autentického a uzavrou se ústa jednou pro vždy všem nedůvěrcům. Prozřetelnost Boží zejména se postarala, aby všichni velcí hodnostáři v království, Renauld Remešský, Rudolf Tourský, Richard Senský, se sešli v městě Mons se svými biskupy suffragany a opaty svých diecesí. Takto shodou pospolitou se usnesli král, velcí hodnostáři církevní, opatové, představení všech řádů, aby na den 1. května se slavilo přenesení ostatků sv. Heleny.

Než znenadání nastaly překážky. Papež Urban II. svolal na tutéž dobu sněm do Klermontu, kde se rozhodovalo o tažení křížáckém. Arcibiskupové a biskupové se svými opaty a kněžími všelikých hodností, král se všemi hodnostáři světskými byli obezláni dopisy Apoštolské stolice. Nastalo váhání; než Renauld měl za to, že povinnost káže, aby uposlechl vyzvání papežova a za sebe poslal do Hautvillersu biskupa Soissenského, Huguesa a Filipa Chalonského, kteří byli nedávno vysvěceni.

Konečně se objevila jitřenka dne touženého. Nepřehledné davy lidu odevšad se shromáždily. Touha zvědavých a zbožné přání, poctíti ostatky světice, jejíž ctnosti zasloužily, že hodnou učiněna jest dáti světu

křesťanskému Spasitelův kříž, vyvolaly nadšení po okolí daleko široko. Zastoupena tu byla všecka Francie a Lotrinsko. Na okamžik zapomněli na všechny hádky a sváry, navzájem si ruce podávajíce a se objímající v radosti za zbožného klidu, pod ochranou společné sv. matky země, sv. Heleny.

Před klášterem Hautvillerským rozkládá se rovina, zvaná Montécuelle. Planina dosti objemná se tu zaokrouhluje a sestupuje pásem až do klína řeky Marny. Toť místo, vyvolené ke konání ostatkových slavností. Vystavělo se veliké lešení, kde byly umístěny honorace ode dvora a z duchovenstva. Hospodin přál slavnosti nadmíru. Poutníci vše mohli sledovati, volba místa byla zdařilá. Před slavností v noci ještě pršelo: ale k ránu přestalo a nebe se vyjasnilo, takže se objevila zora ve své kráse nad rovinou Montécuellskou. Dlouhý ohnivý řetěz vyřinul se náhle z oblak a objevil se nad hřebenem kostela, až sletěl poznenáhla k místu, kde byly postaveny sv. ostatky. Byl prý to meteor (povětroň), jak za to měl mnich Hautvillerský, vážný kmet, rybáři na řece a zbožní laikové, kteří to viděli. A opat Nocher sám, který nám tyto zprávy zanechal, jest zajisté hodnověrný svědek také. Vypravujeť až do jednotlivostí vše, co byl viděl, takže zasluhuje víry naší.

Druhého dne bylo počasí nade vše očekávání překrásné. Stálé deště předešlých dnů přestaly. Vyjasnilo se, šedé mlhy zmizely, vzduch svěží a modré nebe činily náladu. Zřídka kdy bylo viděti tak krásný jarní den.

Arcibiskupští delegáti, biskupové, totiž Soissonský a Chalonský, Hugues a Filip, se včas dostavili. Po stranách se rozestoupili všichni vysoce ctihodní opatové, Burchard, opat Svatobasilský, Petr Orbejský, Filip Rebaiský, Rudolf Svatotheodorický, Lambert Svatopetrský z hor Katalounských. Mezi laiky bylo

viděti Štěpána markraběte, jeho choť Adelaidu, dceru krále Anglického, Konstanci, dceru krále Francouzského Filipa I., choť hraběte Troyského roz. Huguesovou, konečně hraběte Marenilského Dudona a mnoho jiných urozených pánův.

Biskup Soissonsý sloužil mši sv. Zbožnost věřícího lidu a účast na nejdražší oběti byly nejvhodnější přípravou duší křesťanských, aby se vydařilo dílo slavně zahájené. Bylo po mši sv.; načež se uspořádal velkolepý průvod. Řeholní bratři, vybraní, ze všech nejdokonalejší, nesli na nosítkách sv. ostatky. Duchovenstvo, řehole, opatové, biskupové provázeli je. Napřed tisícové a tisícové, dítky totiž, mládež a dospělí poutníci, a za duchovenstvem opět tisícové a tisícové doprovázeli je, prozpěvující s nadšením posvátné hymny. Už se přiblížili k vysokému a vyzdobenému lešení, na němž položena schránka sv. ostatků, takže ji bylo odevšad viděti. Duchovenstvo a hodnostáři ode dvora měli povýšená místa.

Pobožnost se konala. Slavné bylo vzývání světice litaniemi, načež následovalo kázání. Když bylo nadšení největší, skončil kazatel. Na povel biskupů byla otevřena schránka stříbrná, v níž uložen byl převzácný poklad. Nakuřováno. Na to vyňat ze skřínky lístek, kde bylo latinsky psáno: „Corpus Sanctae Helenae, matris Constantini, saltem caput“, t. j. „Tělo sv. Heleny, matky Konstantinovy, alespoň hlava“. Hraběnka Adelaida pak povstala a přečetla lístek latinský v mateřštině a vysvětlila okolí význam jeho obsahu.

Svatá zvědavost poutníků dosáhla vrcholu svého. Každý si přál co nejvíce použití této příležitosti. Tlačénice k nevypsání. Každý chtěl zblízka viděti sv. ostatky, které se ukazovaly a vzdáti jim poctu. Byly pak zahaleny uvnitř do velmi jemného závoje barvy bílé, zevně barvy nachové, v tak zv. španělský

purpur, „brandeum“. Všecka ozdoba nesla ráz císařovny. Vonné nejjemnější koření mělo je chrániti před poškozením a jak svědkové zaznamenali, vydávati přelíbeznou vůni. Vroucné modlitby nesly se vzhůru k nebesům. Když byla zakončena pobožnost, uložili biskupové sv. ostatky do nové schránky. Právě v tuto chvíli přenesení ukázal Hospodin pro zásluhy světice, jejíž tělo bylo předmětem oslavy, svoji božskou moc.

S tisíci poutníků přišli také 2 chudí starci. Jeden z nich byl již 3 léta slepý, druhý kulhal na pravou nohu, rāněn jsa mrtvicí, máje nohu jako mrtvou. Navštívili oba s opravdovou zbožností sv. ostatky a oba se zúplna pozdravili. Ovšem, že rozhlašovali pak z vděčnosti milost, které se jim dostalo, a na důkaz, že vskutku ozdravěli, vystoupili na povýšené místo, přiblížili se až k sv. ostatkům a líbali je vroucně. Kdo byli svědky těchto divů, pozbyli i poslední pochyby a nejistoty, proudy slz vyřinuly se z očí jejich. Nikdo se nepamatoval na tak zářící oslavu. Duchovenstvo zapělo ohlasem radosti. Bezčetné davy spínaly ruce a ve svém nadšení provolávaly slávu sv. Heleně.

Ještě o jednom se jest zmíniti. Kníže Štěpán, vysoký hodnostář v království, mohl ovšem zjednati císařovně na její počest dar, jaký se slušel na stav jeho. Uvažoval kníže sám. Dotazoval se druhých na to. Až se ustanovil na tom, že se slibem zaváže ke zbudování pomníku, který by byl nejpříhodnější kostelu Hautvillerskému. Jaký pomník to byl? Převelikou výhodou byl by poutnickému chrámu pohodlný přístup veřejnou silnicí. Tak mu poradila Konstanc, dcera krále Francouzského, s biskupem Chalonským, jeho bratrem. Kníže Štěpán schválil pokyn tento a s úchvalou Dudona, hraběte Mareuilského, dal zřídit pohodlnou cestu k svatyni. Listina byla vydána

v pátek v Hautvillersu a cesta obdržela jméno sv. Heleny.

Šest dní na to ubíral se cestou jistý člověk z Tournai, jménem Balduin, aby si vyprosil na sv. Leonardu zdraví; byltě všecek neduhy sklíčen. Na cestě potkal knížete Štěpána, který ho zastavil a tázal se ho, kdo by byl, odkud jest a jak upadl do takové nemoci, která jej tak přemáhá. Balduin se dal do vypravování:

„Pocházím z krajiny Tournaiské a navštěvuji svatyně, abych ozdravěl na přímluvu svatých, neboť zlý duch mnou lomcuje. Osil jsem si se sousedem na polo malou zahrádku. Když však měsíc srpen se přiblížil a doba sklizně nastala, tu bez chleba, beze všeho, poněkud úzkostliv, žádal jsem na svém soudruhu, aby se rozdělil se mnou na stejné díly. On však nesvolil, ale chtěl, abych čekal, až více dozraje. To mne trápilo den jak den víc a více, neboť jsem byl bez peněz. Přemýšlel jsem o tom všemožně. A nyní, kam se utíkám. Na noc před svátkem sv. Krištofa mučedníka, bez vědomí sousedova, kryt temnotou noční, zašel jsem na naše pole a jal jsem se tam žíti. Než trest za to mne záhy zastihl. Blesk mne zasáhl a osla mého, který mi ztuhl a stal se předmětem hrůzy pro veškeré sousedstvo. Já se válel po zemi sklíčen hroznými bolestmi. Moje hrdlo bylo plno narostlých krtic a hniloba se objevila na živém těle, že ze mne vycházel smrdutý puch nesnesitelný každému, kdo se ke mně přiblížil. Můj dech byl zdechlý; má hlava se mi neustále otáčela jako na nějakém obrtli; moje ramena se mi třásla bez ustání; časté vzdechy se draly z prsou; boky jsem měl vymknuté; nohy pode mnou klesaly; já se viděl zrozenu býti k tomu, abych byl svému nepříteli na zlost zvířetem vzteklým.“

„Hle,“ pravil mu kníže dobrotivě, všecek dojat

ubohým stavem, „tu máš dva peníze na cestu. Jdi do Hautvillersu, a řekni, že tě tam posílám. Vzávej vroucně sv. Helenu. Uzdravíš se, buď ujištěn. Viděl jsem na své oči, jak slepý nabyl svého zraku na přímluvu její a chromý dřívějšího zdraví.“

Takto potěšen Balduin dosáhl u večer hospice poutníkův. Ani nelze říci, s jakým údivem ho přijali. Jeho hlava se mu neustále pohybovala. Aby něco pojedl nebo se napil, musili ho nutiti. V bolestech, které mu působily závrať, vyvrhl co byl snědl, a co byl vypil, tím se polil. Tentokráte však byla noc jeho tišší nežli obyčejně. Odpočinul si přece poněkud. Na druhý den časně z rána vlekl se před kostel světice. Zřídka kdy bylo viděti takového ubožáka, z něhož šla až hrůza, lidskou to obludu. Jedni se ho báli a proto se neodvážili k němu blíže přistoupiti. Druzí se uztrnuli nad ním a vzdychali nad tak zbědovanou postavou. On pak si zašel do kouta na schodiště vedoucí na kůr a zde rozbolestněným srdcem sám nad sebou vysílal vzdechy a modlil se k rozmilé císařovně asi takto: „Ó, svatá Heleno, která jsi byla matkou tak rozsáhlé říše, tys našla kříž Spasitelův, najdi ode dneška odpočinek pro mne!“

A jakmile pronesl slova ta, hlava jeho se pozvedla, na ní vyvstal hustý pot, než k velikému obdivu zůstala mu klidna a pevná. Mnich ve své kronice dí: my vidouce zázrak tento, naplnění jsme úžasem a na tu chvíli jako ztrnulí a bez dechu. Neboť jak vypadal před tím, a jak se vrátil ve zdraví a v plné síle životní! Tuť byla patrna moc milosti. A my vydáváme svědectví, že to byl zázrak veliký. Balduin vrátil se všecek přeměněn domů. Sousedé, kteří ho nedávno viděli a nyní opět spatřili, žasli. I poznal vše a ti, které pozdravoval, říkali si: Je to on anebo není? — Měli jej za nějakého cizince.

Milostivost sv. Heleny neoblevovala. Za několik hodin k večeru stala se opět obdivuhodná věc. Jakýsi chudák z Trecuntia přivezl na trakaři svou ženu, která slula Emelina. Již po 6 měsíců nemohla se starati o domácnost, protože se jí zkrátila noha, takže jí zúplna vypověděla službu. Chudá na peníze, ale bohatá u víře vešla do předsíně chrámu, plná důvěry, že Všemohoucí ji navštíví a uzdraví. Nepohybovala ani ústy v modlitbě své, ale srdce její se neslo láskou k útrpné císařovně. I pokoušela se patou dostihnouti země. S námahou obnovuje svůj pokus, až se svaly její natáhly, takže pevně na nohou stojí a urychleným krokem běží k oltáři, aby díky vzdala plna radosti. Na poděkování, jsouc chudá jako žena ve sv. evangeliu, darovala nepatrný peníz do pokladny světici. Zázrak tento z večera zdvojnásobil radost na druhý den z rána.

A zázraky nepřestávaly. Opakovaly se den jak den na svědectví věkům budoucím, že světice, jejíž sv. ostatky se tam uctívaly, byla vskutku přesvatá Helena.

IV. Co se dále stalo se sv. ostatky císařovny sv. Heleny.

Dějiny tohoto drahého klenotu jdou stále; o nějaké pochybnosti ani potuchy. Ve XII. století roku 1120 za panování Ludvíka Zbožného, syna Filipa Augusta, byla schránka sv. ostatkův otevřena, a Hugues, opat Hautvillerský, vypravil o tom listinu na pergamenu, na níž zaznamenána jsou jména mnichů, kteří očitými svědky tu byli. (Bollandisté, srpen, t. III. — Gallia Christiana IX. coll. 254.) Po něm r. 1235 Rofrid, opat téhož kláštera, otevřel po druhé schránku, do níž přiložil následující listinu: „Já, Rofrid, prosím za milost, přispěj mi, slavná cí-

sařovno sv. Heleno, ku pomoci v den soudný!“ V XV. století dne 7. května 1410 byl starý relikviář, v němž sv. ostatky uloženy byly, zaměněn za nový stříbrný. Přenesení provedl arcibiskup remešský, patriarcha alexandrijský a kardinál sv. církve římské Šimon z Cramondů, u přítomnosti děkana Viléma Fillastra a Jana Bocherona, opata tamního. Odpustky 40 dnů byly každému uděleny, kdo na svátky Nalezení a Povýšení sv. kříže neb na svátky sv. Heleny v únoru a v srpnu chrám sv. Heleny navštívil a se tu pomodlil. (Bollandisté, tamtéž — Euléna Remensis, Altum Villare.)

Čtyřicet let potom nastala trapná léta metly Boží, která se táhla během celého století a dotkla se i Hautvillersu. R. 1450 povstal požár v klášteře, při němž i kostel lehl popelem. Ostatky byly zachráněny, než podle všeho schránka stříbrná zmizela. Kostel byl ovšem brzy štědrými dárci opět vystavěn; papež Mikuláš V. udělil všem, kdo ke stavbě přispěli, hojné odpustky.*) V noci pak na svátky svato-dušní 1492 nové neštěstí zastihlo svatyni. Ruka svatokrádežná rozbila schránky se sv. ostatky, které se měly nésti v průvodu slavnostním po ulici. Všechny ozdoby ze zlata a stříbra byly pokradeny, mezi nimiž i ty, které zdobily relikviář sv. Heleny. Ty byly ovšem nejcennější. Nastaly války náboženské, které ne-ušetrily ani Hautvillersu. R. 1562 byl spiknutím klášter vypálen. Na štěstí sv. ostatky mohly ještě býti zachráněny a odvezeny do Remeše. V též čas byl zapálen v Orleansu spiknutím chrám Páně sv. Kříže, s nímž shořely ostatky sv. Heleny, které byly sem z Hautvillersu r. 1278 převezeny. (D'après La Saussaye 1228, M. Monceaux t. I. p. 197.) Křesťanské

*) Bollandisté tamtéž. Kronika řádu sv. Ben. t. II. p. 393.

město toto ve své zbožnosti nemohlo se dlouho utišiti pro tuto ztrátu, a dalo se ihned do stavby. R. 1602 na naléhavé prosby Jindřicha IV. a na rozkaz Mikuláše z Pellevé, arcibiskupa Remešského, byla schránka sv. Ostatkův opět otevřena. Některé částky z ostatků sv. Heleny byly tehdy odděleny a poslány do kostela sv. Kříže, který Jindřich IV. na vlastní náklad dal obnoviti. Relikviář byl otevřen u přítomnosti Filipa z Beků, tajemníka arcibiskupského a později biskupa Nantesského. Před uzavřením položil do schránky listinu, kde byla napsána jména všech mnichů tu přítomných. Tím se stalo, že přestalo býti tělo sv. Heleny v celistvosti v klášteře Hautvillerském. Zůstala tam toliko hlava, kdežto opatství Montier-en-Derské, v diecesi Langreské, napotom se honosilo, že má objemnou část ze sv. ostatků.*) Ano i Trevír, Benátky a Řím byly hojně poděleny. Řím na př. měl kost ramenní, Benátky část z nohou; druhou ramenní, jak tvrdí Španělové, královský Eskurial. Co z těla zbylo, totiž část hořejší, kmen těla (trup), do něhož údy zasahovaly, zůstalo v Hautvillersu.

Schránka měla přes 5 stop délky, u výši 3 stopy, všecka pokryta plechem z mědi, pozlaceným a soškami jemně provedenými ozdobena. Nad hlavním oltářem byla položena. Byl pak tento oltář nejkrásnější z celého chrámu. Opíral se o 4 sloupy jaspisové u velké výši s tolika sloupy z mramoru. Sochy byly z kamene Verdunského a rozmanitá výzdoba zvyšovala mohutný dojem. V chrámě pak byla svatyně sličná a velmi vyzdobená, zasvěcená naší světici. Sem

*) Manceaux, t. I. p. 320., dokládá, že v pokladně paláce Buccoleonského po dobytí Cařihradu r 1204 byly sv. ostatky tyto uloženy a Baudouinem Flanderským poslány Filipu Augustovi, který je daroval svatyni Troyské. Opatství pak Montier-en-Derské, založené mnichem Hautvillerským, domáhalo se jich a obdrželo je.

byl dán volný přístup poutníkům. A bylo zde viděti četné berly od chromých a mrzáků vůbec zanechané, kteří na přimluvu sv. Heleny zdraví nabyli, množství darů ex voto, rozličných obrazů svědčících o vyslyšení, o milosti zde dosažené. Ani duch nevěrecký XVIII. věku nebyl s to, aby podeřel víru poutníkův a připravil ubohé o jejich důvěru. Nadešla revoluce. Ta byla záhubou kláštera Hautvillerského. Mniši se rozprchli. Sv. ostatky měly pro ně cenu nejvyšší: proto se zavčas postarali, aby na zmar nepřišly. Jeden z mnichů, dom Grossard, potají je vyzvedl z kostela opatského a zanesl do Montier-en-Der. Za 30 let, r. 1820, byly přeneseny do Paříže do kostela sv. Lva, kde mělo arcibratrstvo Božího hrobu svoje středisko. Dne 18. listop. téhož roku byly slavně kardinálem Périgordským uznány za pravé. (Monceaux t. III. p. 402.) Hautvillers pozbyl úplně svého pokladu. R. 1827 žádali zpět alespoň nějakou část sv. ostatkův, a spravedlivým požadavkům bylo ochotně vyhověno. Kanovník totiž Godinot, zplnomocněn arcibiskupem pařížským, Msgrem de Quélen, poslal je arcibiskupu Remešskému, kardinálu de Latil; tento pak oprávnil kanovníka svého metropolitního chrámu, M. Macquarda, jenž na svátek sv. Heleny přenesl sv. ostatky její do kláštera Hautvillerského. R. 1877 dne 30. ledna bylo slaveno 50leté jubileum přenesení s úchvalou arcibiskupa Remešského Msgra Langénieuxa a 4. června 1900 byly sv. ostatky umístěny v nové schránce, která knížecím darem objednána byla od hraběte, jehož jméno jest Gaston Chandon de Briailles.

Tak jméno sv. Heleny neztratilo své slávy; ovšem dávného lesku její úcta už nemá, jaký mívala. Jižní Francie nedělá téměř ničeho. Severní pak má dosud pouť Senlecqueskou v Calaiské úžině mořské, kde sv. Helena na krátko pobývala, její svátek se

slaví v Hautvillersu, kde se rozpomínají Francouzové na bývalou velikou úctu k sv. císařovně. Než postačí na oslavu její, když se rozpomeneme na slávu sv. kříže. Zajisté, skrze sv. kříž došla sv. církev svobody, za niž děkuje císaři Konstantinovi.

A za naší doby, kdy opět svoboda církve sv. více jest ohrožena nežli dříve, kdy nepřátelé její by nejraději zažehnali ji někam do temných katakomb, kdy požívavost jako útokem se žene, aby zmařila v duších národův a jednotlivců ducha sebezáporu a obětavosti, bez nichž není ani mravnosti ani pravé ctnosti na světě, bylo by věru na čase, aby úcta sv. Heleny opět oživila; neboť její jméno jest ozvěnou mocnou, povzbuzující k životu dle víry a k obětavosti oproti sobeckosti moderního světa.

OBSAH:

Str.

Předmluva

Hlava I. Cesty Boží.

I. Narození sv. Heleny. Její vlast, náboženství, mládí	12
II. Zasnoubení Helenino s Konstancem Chlorem. Narození Konstantinovo	17
III. Vliv Helenin ve výchově Konstantinově .	21
IV. Vliv Helenin na ducha Konstance Chlora	25

Hlava II. Mysterium zkoušek.

I. Helena, choť zapuzená, matka od syna oddělená	28
II. Její osamělost, zármutek, řídké radosti . . .	31
III. Nová pronásledování. Nebezpečí, v němž se ocitl Konstantin. Nespravedlnost, jejíž obětí se stal	33
IV. Konstanc a Galer prohlášení za Augusty. Konstan- tin zajatcem v Nikomedii	33
V. Svoboda. Císařství .	42

Hlava III. „V tomto znamení zvítězíš.“

I. Politika Konstantinova. Válka proti Maxentiovi. Labarum. Vítězná korouhev	48
II. Vděčnost Konstantinova. Edikt Milánský .	60
III. Pronásledování Liciniovo. Rozhodné vítězství Kon- stantinovo	68
IV. Křesťanská politika Konstantinova. Pokřesťanění Říma	76
V. Světla a stíny	85

Hlava IV Nalezení sv. kříže a poslední dnové svěťice.

I. Císařovna Helena pojímá úmysl, že se odstěhuje do Palestiny, aby tam hledala sv. kříž Kristův	95
II. O Crux, Ave! Svatý kříži, Tebe ctíme	101
III. Jiné památky umučení Páně. Basiliky	108
IV Poslední dny a poslední díla svaté Heleny. Její úmrtí	124

Hlava V. Mrtvá a živá.

	Str.
I. Uctívání sv. Heleny	132
II. Přenesení těla svaté Heleny do kláštera Hautvil- lerského ve Francii	135
III. Světice v Hautvillersu. Nové zázraky	140
IV. Co se dále stalo se sv. ostatky císařovny sv. He- leny	147

Výroční zpráva

Katolického spolku tiskového v Praze za rok 1912.

Orgánem spolku jsou „Hlasy“ a v jejich 43. ročníku bylo vydáno pět knih, dvě poučné a tři zábavné.

Spisovatelům vyplaceno bylo honoráře úhrnem 310 K.

Spolek má 4 členy zakládající, asi 200 členů přispívajících a asi 1400 odběratelů „Hlasů“.

Katolický spolek tiskový v Praze řídí valnou schůzí zvolený výbor, v němž zasedají: Prelát dr. Jan Nep. Sedlák (předseda), prelát dr. Josef Tumpach (místopředseda), kanovník dr. Ant. Podlaha, kanovník dr. Kar. Kašpar, kanovník Ed. Šittler, převor Fr. Jos. Hamr-šmíd (jednatel), farář dr. Ant. Víšek (pokladník), kn. a. městský vikář Frant. Pohunek, farář Ant. Postřiháč (zapisovatel) a školní rada Jan Ježek (zatím zesnulý).

Valná schůze konala se dne 7. listopadu 1913.

Účetní rozvaha.

Jmění spolku bylo koncem roku 1911	1188 K 61 h
K tomu přibylo roku 1912	647 K 31 h

Vydání.

Roku 1912 obnášelo	395 K 64 h
Zbývá tedy koncem roku 1912	1440 K 23 h

Vypsání ceny.

Školní a konsistorní rada J. Ježek věnoval svůj honorář 50 K na vypsání ceny za dějepisnou povídku z doby husitské. Vedle ceny obdrží autor nejlepší práce po jejím uveřejnění v „Hlasech“ i příslušný honorář.

Konkurenční práce asi o 4—6 arších tiskových budíž anonymně s heslem zaslány do 1. listopadu 1914 prelátu dr. Jos. Tumpachovi na Hradčanech, Praha IV.

